

LR Bērnu un ģimenes lietu ministrija
Latvijas Ģimenes terapeitu biedrība

**Laulību šķiršanas,
laulību noturības
un dzimstības veicinošo faktoru izpēte**

Guna Berga, Inta Tiltiņa, Ilona Buša, Sandis Dūšelis
Rīga, 2005

1. Ievads

Viena no Latvijas valdības noteiktajām prioritātēm ir ģimenes kā vērtības popularizēšana sabiedrībā.

Zemais dzimstības līmenis, augstais šķirto laulību procents un citi statistikas rādītāji, kas raksturo ģimenes kā sociāla institūta stabilitāti, Latvijā pēdējo desmit gadu laikā vērtējami kā kritiski. Jaundzimušo skaits Latvijā salīdzinājumā ar 1987. gadu ir samazinājies uz pusi, mirstības rādītājiem apsteidzot dzimstības rādītājus, kopš 1991. gada Latvijā vērojams negatīvs iedzīvotāju dabiskais pieaugums. 2003. gadā dzimuši 21006 bērni, miruši 32437 cilvēki, iedzīvotāju dabiskais pieaugums līdz ar to negatīvs -11431.

Laika posmā no 1991. līdz 2003. gadam bija vērojama tendence samazināties kā reģistrēto laulību tā šķirto laulību skaitam: 1991.gadā reģistrētas 22337 laulības, 2003. gadā – 9989 laulības, 1991. gadā šķirtas 11070 laulības, 2003. gadā – 4828 laulības. 2004. gadā salīdzinājumā ar 2003. gadu pieaudzis gan noslēgto, gan šķirto laulību skaits - 2004. gadā noslēgtas 10370 laulības, kas ir par 3,8% vairāk nekā 2003. gadā, savukārt šķirta 5271 laulība, kas ir par 9,2% vairāk nekā 2003. gadā.

Kopumā laulību stabilitāte Latvijā ir pieaugusi: 1995. gadā uz katrām 100 reģistrētajām laulībām tika šķirtas 70,6 laulības, 2000. gadā – 66,6 laulības, bet 2004. gadā – 50,8 laulības.

Šķirto laulību īpatsvars turpina saglabāties ļoti augsts, ieņemot vienu no pirmajām vietām Eiropā.

Šie rādītāji ir simptomi, kas raksturo sabiedrības veselības problēmas kopumā. To rašanos nosaka daudzu faktoru – sociālu, ekonomisku, bioloģisku, vēsturisku un arī psiholoģisku mijiedarbība. Pētot šo faktoru mijiedarbību, ir iespējams vairāk apzināt problēmu cēloņus un līdz ar to arī veidot pamatotu un mērķtiecīgu rīcības programmu demogrāfiskās situācijas uzlabošanā.

Pēdējos gados Eiropas Savienības valstīs vērojama tendence pieaugt šķirto laulību īpatsvaram, sakarā ar to tiek meklēti dažādi risinājumi, kas šo tendenci mazinātu. Jebkuras sistēmas, tai skaitā ģimenes, novirzes no optimālā dinamiskā līdzsvara ir saistītas ar daudzu faktoru mijiedarbību, tādēļ arī problēmu risināšanā ir vēlama profesionāla starpinstitucionālas sadarbības pieeja, tajā iesaistot arī psihologus un psihoterapeitus. Kā viens no risinājuma veidiem vairākās ES valstīs tiek piedāvāta valsts apmaksāta psihoterapija vai psiholoģiskā konsultēšana laulību šķiršanas gadījumā kā alternatīvs laulāto samierināšanas veids. Lai samazinātu šķirto laulību skaitu mūsu valstī, kā arī uzlabotu attiecību kvalitāti starp vecākiem un bērniem, ja šķiršanās tomēr notiek, ir lietderīgi apzināt šo citu valstu pieredzi, un iespēju robežās to pielāgot mūsu iespējām un vajadzībām.

Līdz šim Latvijā veiktās aptaujās par cilvēku vērtībām ir konstatēts, ka ģimene un bērni ieņem vienu no pirmajām vietām individuālajā vērtību skalā (Sebre, Trapenciēre, Ļebedeva 2004. g. pētījums „Laulību, dzimstības un pozitīvu bērnu un vecāku attiecību veicinošo faktoru izpēte”, u.c.). Redzams, ka starp vērtībām un reālo demogrāfisko situāciju valstī pastāv izteikta nesakritība.

Lai izpētītu situāciju Latvijā 2004., 2005. gadā, kura saistīta ar jautājumiem par laulības noturību, laulības šķiršanu un bērnu dzimstību, tika organizēts un veikts īpašs pētījums. Šī pētījuma pasūtītājs ir Latvijas Bērnu un ģimenes lietu ministrija.

Dotajā pētījumā lietotais termins „**laulības noturība**” tiek definēts sekojoši – tā ir savstarpēji emocionāli nozīmīgu attiecību saglabāšana laulāto starpā, uzturot kopīgu saimniecību, kopīgi audzinot bērnus (ja tādi ir), risinot radušās laulības krīzes.

Pētījumā piedalās arī respondenti, kas nav reģistrējuši laulību, bet, kas dzīvo kopā ar partneri. **Partnerattiecības** tiek definētas kā emocionāli nozīmīgas attiecības, kurās ir kopīga saimniecība, var būt kopīgs bērns (-i), bet laulība nav reģistrēta.

Pētījuma mērķi.

1. Noskaidrot laulību šķiršanas un laulību noturības veicinošos sociālos, ekonomiskos un psiholoģiskos faktoros, to saistību ar dzimstību Latvijā. Ja iepriekšējos pētījumos lielāka uzmanība tika pievērsta ekonomisko faktoru izpētei, tad šis pētījums ir vērsts uz to, lai rastu dziļāku izpratni par iepriekšminēto faktoru un to savstarpējās mijiedarbības ietekmi uz laulāto attiecībām un bērnu radīšanu.
2. Apzināt citu ES valstu pieredzi laulību noturības veicināšanā no psihoterapeitiskā viedokļa. Iepazīties ar citu valstu programmām demogrāfiskās situācijas uzlabošanai.
3. Noskaidrot psihoterapijas un psiholoģiskās konsultēšanas lomu laulību noturības, dzimstības veicināšanā Latvijā. Iepazīties ar Latvijas iedzīvotāju viedokli par to, vai un kādu speciālistu palīdzību viņi izmantotu gadījumā, ja laulība (partnerattiecības) būtu nonākušas grūtībās. Iepazīties ar psihologu, psihoterapeitu, kā arī viņu bijušo klientu viedokli par terapijas lietderību.

2. Metodiku raksturojums

Tika aptaujāti trīs atšķirīgu grupu respondenti:

- Latvijas iedzīvotāji vecumā no 18 līdz 60 gadiem (sabiedrības aptauja)
- Praktizējoši psihologi un psihoterapeiti
- Psihologu vai psihoterapeitu bijušie klienti.

Sabiedrības aptaujai tika sagatavotas un izdalītas 1100 rakstiskas anketas, no tām Rīgā 570, Aizkrauklē 130, Cēsīs 100, Jelgavā 70, Dobelē 40, Krāslavā 40, Līvānos 40, Daugavpilī 30, Liepājā 50, Jūrmalā 30. No 1100 izdalītajām anketām atpakaļ tika saņemtas 717 (65%), kas vērtējams kā augsts rezultāts

Pamatojoties uz pētījuma apjomu, pētījuma veikšanai atvēlēto laika ierobežojumu, kā arī sabiedrības pieprasījumu, rūpējoties par respondentu psiholoģisko komfortu, papildus tika izstrādāta aptauju **elektroniskā versija**. Respondenti tika mērķtiecīgi uzaicināti no organizācijām Rīgā, Cēsīs, Rēzeknē, Liepājā, u.c. Latvijas pilsētās un rajonos. Procedūra līdzīga kā iepriekš, vienīgi anketas tika aizpildītas nevis rakstiski, bet elektroniski un nosūtītas uz noteiktu mājas lapas adresi. Elektroniskajā aptaujā piedalījās 360 respondenti.

Kopā iegūti un analizēti dati no 1077 sabiedrības aptaujas anketām.

Aptaujas organizācija.

Aptaujas tika veiktas Rīgā un vairākos Latvijas rajonos ar mērķi, lai veidotos heterogēna izlase (respondenti vecumā no 18 līdz 60, vīrieši un sievietes, precējušies, neprecējušies, šķīrušies, ar dažādu bērnu skaitu, atšķirīgu materiālo stāvokli, dzīvesvietu, izglītības līmeni). Pētnieki vispirms sazinājās ar izvēlētajiem sadarbības partneriem (dažādu organizāciju personāla daļu vadītājiem, dažādu pilsētu domes pārstāvjiem, dažādu rajonu psiholoģiskās palīdzības un izglītības centru vadītājiem), lai vienotos par pētījuma norisi, pēc tam noteiktu skaitu anketu nogādāja attiecīgajā organizācijā. Katrai aptaujas anketai klāt tika pievienota motivējoša pavadvēstule, kurā tika izskaidrota pētījuma būtība un mērķi. Rūpējoties par respondentu anonimitāti un informācijas konfidencialitāti, visas anketas tika ievietotas aploksnēs, kas pēc aizpildīšanas tika aizlīmētas.

Sabiedrības aptaujas anketā iekļautā informācija.

1. Demogrāfiskā informācija. Visiem pētījuma dalībniekiem tika lūgts atbildēt uz jautājumiem par: dzimumu, vecumu, izglītību, dzīvesvietu, ģimenes sastāvu, laulības stāžu, kura laulība pēc kārtas,

ģimenes materiālo stāvokli un vecāku ģimeni. Šajā sadaļā tika lūgts arī atbildēt uz jautājumu par iemesliem, kādēļ tika šķirta (ja tas ir noticis) iepriekšējā laulība vai partnerattiecības (*partnerattiecības – emocionāli nozīmīgas attiecības, kopīga saimniecība, var būt kopīgs bērns (-i), bet laulība nav reģistrēta*).

2. Uzskati par laulību. Visiem respondentiem tika lūgts atbildēt uz jautājumiem par laulību. Aptauja tika īpaši sagatavota šim pētījumam, balstoties uz aptauju, ko izstrādājušas S. Sebre, L. Ļebedeva, I. Trapenciere 2004.g. pētījumā „Laulību, dzimstības un pozitīvu bērnu un vecāku attiecību veicinošo faktoru izpēte”, un papildinot to. Šajā aptaujā ietilpst 12 apgalvojumi – iemesli, kādēļ stāties vai nestāties laulībā, ko respondenti novērtēja pēc piecu ballu sistēmas: 5 = ”pilnībā piekrītu”, 4 = „daļēji piekrītu”, 3 = „daļēji piekrītu, daļēji nepiekrītu”, 2 = „daļēji nepiekrītu”, 1 = „pilnībā nepiekrītu”.

3. Uzskati par bērniem. Visiem respondentiem tika lūgts atbildēt uz jautājumiem par bērniem. Aptauja tika īpaši sagatavota šim pētījumam, balstoties uz aptauju, ko izstrādājušas S. Sebre, L. Ļebedeva, I. Trapenciere 2004.g. pētījumā „Laulību, dzimstības un pozitīvu bērnu un vecāku attiecību veicinošo faktoru izpēte”, un papildinot to. Šajā aptaujā ietilpst 16 apgalvojumi par to, kādēļ cilvēki vēlas vai nevēlas bērnus, ko respondenti novērtēja pēc piecu ballu sistēmas: 5 = ”pilnībā piekrītu”, 4 = „daļēji piekrītu”, 3 = „daļēji piekrītu, daļēji nepiekrītu”, 2 = „daļēji nepiekrītu”, 1 = „pilnībā nepiekrītu”.

4. Viedoklis par bērnu skaitu. Pētījuma respondentiem tika piedāvāti vairāki apgalvojumi, kas var raksturot plānoto bērnu skaitu ģimenē un vēlamo bērnu skaitu ģimenē, ja būtu labs finansiālais stāvoklis, labas bērnu uzraudzības iespējas, labas personiskās attiecības.

5. Uzskati par abortiem. Pētījuma respondentiem tika piedāvāti vairāki apgalvojumi, kas var raksturot viņu uzskatus par abortiem.

6. Intīmo attiecību novērtējums. Intīmo attiecību novērtējuma aptauja (PAIR- Personal Assessment of Intimacy Relationships: Schaefer M. T., Olson D. H., 1981).

Intīmo attiecību novērtējuma aptauja tika veidota, lai izmērītu intimitātes pakāpi, ko indivīds piedzīvo attiecībās ar citu personu. Šī aptauja ir izmantojama gan precētiem, gan neprecētiem pāriem. Tā sastāv no 36 apgalvojumiem, no kuriem dotajā pētījumā tika izmantoti 24, kas var raksturot respondenta attiecības ar partneri (piemēram: „man šķiet, ka mums ir daudz kopīgu interešu”, „es esmu apmierināts ar mūsu seksuālo dzīvi”). Respondenti izvērtēja katru apgalvojumu pēc piecu ballu sistēmas: 5 = ”pilnībā piekrītu”, 4 = „daļēji piekrītu”, 3 = „daļēji piekrītu, daļēji nepiekrītu”, 2 = „daļēji nepiekrītu”, 1 = „pilnībā nepiekrītu”.

Rezultāti tika mērīti 6 apakšskalās:

- emocionālā intimitāte
- sociālā intimitāte
- seksuālā intimitāte
- intelektuālā intimitāte
- izklaides intimitāte
- konvencionalitāte

Kopējais pirmo 5 apakšskalu rezultāts parāda vispārējo intimitātes pakāpi attiecībās.

7. Autonomijas un tuvības aptauja (ARI- Autonomy and Relatedness Inventory : Schaefer M. T., Edgerton M. E., 1981.)

Autonomijas un tuvības aptauja mēra partneru attiecību kvalitāti. Tā sastāv no 24 jautājumiem, no kuriem dotajā pētījumā tika izmantoti 18, kas var raksturot respondenta partneri (piemēram: „partneris respektē manu viedokli”, „partneris vēlas kontrolēt visu, ko es daru”). Respondenti izvērtēja katru apgalvojumu pēc piecu ballu sistēmas: 5 = ”pilnībā piekrītu”, 4 = „daļēji piekrītu”, 3 = „daļēji piekrītu, daļēji nepiekrītu”, 2 = „daļēji nepiekrītu”, 1 = „pilnībā nepiekrītu”.

Rezultāti tika mērīti 6 apakšskalās, kur trīs pozitīvās attiecību kvalitātes ir pārī ar to pretpolietrīs negatīvām attiecību kvalitātēm:

- tuvība- atsvešinātība,
- pieņemšana- naidīga kontrole,
- autonomija- kontrole.

Autonomijas skala mēra līmeni, kādā indivīds novērtē, cik viņš attiecībās ar partneri izjūt, ka tiek respektētas viņa autonomijas vajadzības un vēlmes. Atsevišķu rezultātu analīzē tika izmantota arī kontroles apakšskala, jo tā papildina autonomijas skalu kā tās pretējā kvalitāte (piemēram: “nevēlas saņemt atteikumu uz savām vēlmēm”, “grib noteikt to, kā mēs pavadīsim savu brīvo laiku”).

Kopējais rezultāts parāda vispārējo attiecību kvalitāti .

8. Apmierinātības ar attiecībām un Diādes pielāgošanās aptauja (DAS- Dyadic Adjustment Scale, Spanier G. B., 1976).

Apmierinātības ar attiecībām un savstarpējās pielāgošanās aptauja tika izveidota kā daudzdimensionāla attiecību kvalitātes aptauja. Tā sastāv no 32 jautājumiem, no kuriem dotajā pētījumā tika izmantoti 15.

To raksturo tādi jautājumi, kā, piemēram: “cik bieži jūs esat apsvēruši un pārrunājuši šķiršanos vai attiecību izbeigšanu?”, „vai nožēlojat, ka esat precējies (-usies) (vai dzīvojat kopā)?”

9. Kopdzīves rūpju sfēras aptauja. Visiem respondentiem tika lūgts atbildēt uz jautājumiem par laulības (partnerattiecību) sfērām, kas sagādā rūpes. Aptauja tika īpaši sagatavota šim pētījumam, balstoties uz uzskatiem, kas apkopoti no psihoterapeitu un psihologu darba pieredzes (L. Welter – Enderlin, 1980). Šajā aptaujā ietilpst 18 apgalvojumi par tām kopdzīves sfērām, kas viņiem sagādā rūpes, ko respondenti novērtēja pēc piecu ballu sistēmas: 5 = ”ļoti bieži”, 4 = „bieži”, 3 = „vidēji bieži”, 2 = „reti”, 1 = „ļoti reti”.

10. Palīdzības iespēju aptauja. Visiem respondentiem tika lūgts atbildēt uz jautājumiem par palīdzības iespējām, kuras viņi ir izmantojuši vai labprāt izmantotu nākotnē, ja nonāktu grūtībās saistībā ar laulību (partnerattiecībām).

11. Aptauja par pasākumiem, kas būtu noderīgi, pāriem sagatavojoties kopdzīvei. Visiem respondentiem tika lūgts izvērtēt piedāvātos pasākumus pēc piecu ballu sistēmas: 5= „būtu ļoti noderīgi”, 4= „būtu noderīgi”, 3= „nezinu, vai būtu noderīgi”, 2= „šaubos, vai būtu noderīgi”, 1= „nebūtu noderīgi”

Praktizējošo psihologu un psihoterapeitu aptaujai tika sagatavotas un izdalītas 50 anketas. Aptaujas tika veiktas Rīgā un vairākos Latvijas rajonos psihologiem, psihoterapeitiem, kuru praktiskās darbības pieredze saistīta ar pāriem, ģimenēm un bērniem. Kopā iegūti un analizēti dati no 32 psihologu un psihoterapeitu anketām.

Psihologu un psihoterapeitu aptaujas anketā iekļautā informācija

Kopdzīves rūpju sfēras aptauja. Visiem respondentiem tika lūgts atbildēt uz jautājumiem par laulības (partnerattiecību) sfērām, kas viņu klientiem sagādā rūpes. Aptauja tika īpaši sagatavota šim pētījumam, balstoties uz uzskatiem, kas apkopoti no psihoterapeitu un psihologu darba pieredzes (L. Welter – Enderlin, 1980). Šajā aptaujā ietilpst 18 apgalvojumi par tām kopdzīves sfērām, kas viņiem sagādā rūpes, ko respondenti novērtēja pēc piecu ballu sistēmas: 5 = ”ļoti bieži”, 4 = „bieži”, 3 = „vidēji bieži”, 2 = „reti”, 1 = „ļoti reti”.

Palīdzības iespēju aptauja. Visiem respondentiem tika lūgts atbildēt uz jautājumiem par palīdzības iespējām, kuras viņu klienti izmanto, ja ir nonākuši grūtībās saistībā ar laulību (partnerattiecībām). Aptauja tika īpaši sagatavota šim pētījumam, balstoties uz uzskatiem, kas apkopoti no psihoterapeitu un psihologu darba pieredzes. Šajā aptaujā ietilpst 18 apgalvojumi par tām palīdzības

iespējām, ko viņu klienti izmanto. Respondenti to novērtēja pēc piecu ballu sistēmas: 5 = "ļoti bieži", 4 = „bieži”, 3 = „vidēji bieži”, 2 = „reti”, 1 = „ļoti reti”.

Aptauja par pasākumiem, kas būtu noderīgi, pāriem sagatavojoties kopdzīvei. Visiem respondentiem tika lūgts izvērtēt piedāvātos pasākumus pēc piecu ballu sistēmas: 5= „būtu ļoti noderīgi”, 4= „būtu noderīgi”, 3= „nezinu, vai būtu noderīgi”, 2= „šaubos, vai būtu noderīgi”, 1= „nebūtu noderīgi”

Psihoterapijas efektivitātes izvērtējums saistībā ar noteiktām klientu kopdzīves grūtībām.

Aptauja tika īpaši sagatavota šim pētījumam, balstoties uz uzskatiem, kas apkopoti no psihoterapeitu un psihologu darba pieredzes. Šajā aptaujā ietilpst 19 par psihoterapijas efektivitāti saistībā ar noteiktām grūtībām ģimenē. Respondenti to novērtēja pēc piecu ballu sistēmas: 5 = "ļoti liels efekts", 4 = „liels efekts”, 3 = „vidējs efekts”, 2 = „mazs efekts”, 1 = „nav efekta”.

Psihologu vai psihoterapeitu bijušie klientu aptaujai tika sagatavotas un izdalītas 20 anketas. Aptaujas tika veiktas Rīgā un vairākos Latvijas rajonos ar bijušajiem minēto speciālistu klientiem pēc brīvprātības principa. Kopā tika iegūti un analizēti dati no ..**CIK**. psihologu un psihoterapeitu bijušo klientu aptaujas anketām.

Psihologu un psihoterapeitu bijušo klientu aptaujas anketā iekļautā informācija.

1. Demogrāfiskā informācija. Visiem pētījuma dalībniekiem tika lūgts atbildēt uz jautājumiem par: dzimumu, vecumu, dzīvesvietu, ģimenes sastāvu, laulības stāžu, kura laulība pēc kārtas, ģimenes materiālo stāvokli un vecāku ģimeni. Šajā sadaļā tika lūgts arī atbildēt uz jautājumu par iemesliem, kādēļ tika šķirta (ja tas ir noticis) iepriekšējā laulība vai partnerattiecības.

2. Kopdzīves rūpju sfēras aptauja. Visiem respondentiem tika lūgts atbildēt uz jautājumiem par laulības (partnerattiecību) sfērām, kas sagādā rūpes. Aptauja tika īpaši sagatavota šim pētījumam, balstoties uz uzskatiem, kas apkopoti no psihoterapeitu un psihologu darba pieredzes (L. Welter – Enderlin, 1980). Šajā aptaujā ietilpst 18 apgalvojumi par tām kopdzīves sfērām, kas viņiem sagādā rūpes, ko respondenti novērtēja pēc piecu ballu sistēmas: 5 = "ļoti bieži", 4 = „bieži”, 3 = „vidēji bieži”, 2 = „reti”, 1 = „ļoti reti”.

3. Uzskati par pāru/ģimenes psihoterapiju. Aptauja tika īpaši sagatavota šim pētījumam, balstoties uz uzskatiem, kas apkopoti no psihoterapeitu un psihologu darba pieredzes. Šajā aptaujā ietilpst 9 apgalvojumi par to, kādēļ būtu vai nebūtu lietderīga pāru/ģimenes psihoterapija, ko respondenti novērtēja pēc piecu ballu sistēmas: 5 = "pilnībā piekrītu", 4 = „daļēji piekrītu”, 3 = „daļēji piekrītu, daļēji nepiekrītu”, 2 = „daļēji nepiekrītu”, 1 = „pilnībā nepiekrītu”.

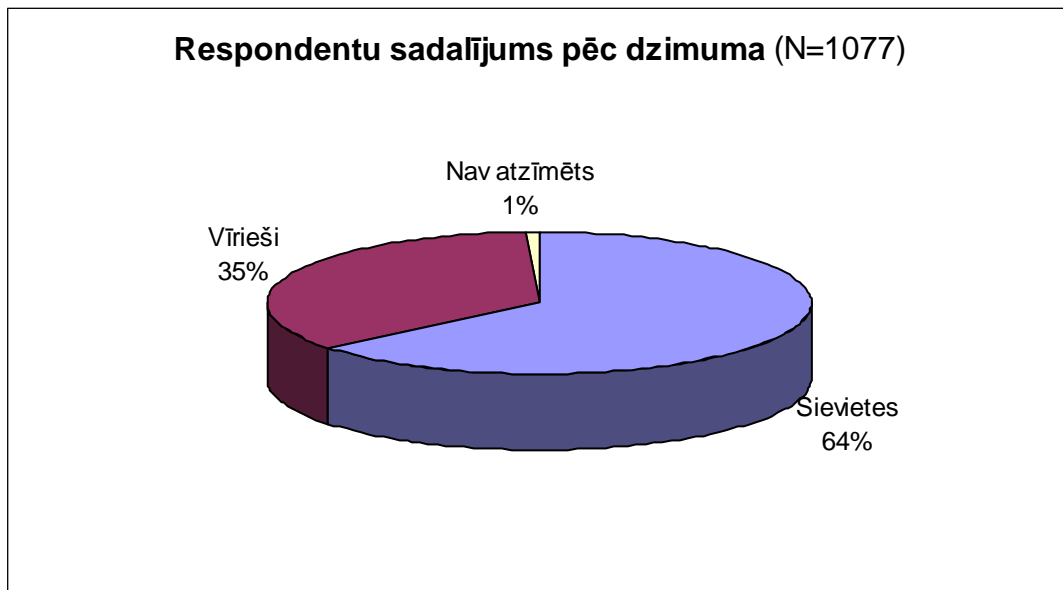
4. Pieredze pāru/ģimenes psihoterapijā. Aptauja tika īpaši sagatavota šim pētījumam, balstoties uz uzskatiem, kas apkopoti no psihoterapeitu un psihologu darba pieredzes. Šajā aptaujā ietilpst 19 apgalvojumi, kas var raksturot respondentu pieredzi pāru/ģimenes psihoterapijā. To respondenti novērtēja pēc piecu ballu sistēmas: 5 = "pilnībā piekrītu", 4 = „daļēji piekrītu”, 3 = „daļēji piekrītu, daļēji nepiekrītu”, 2 = „daļēji nepiekrītu”, 1 = „pilnībā nepiekrītu”.

Statistiskā datu analīze.

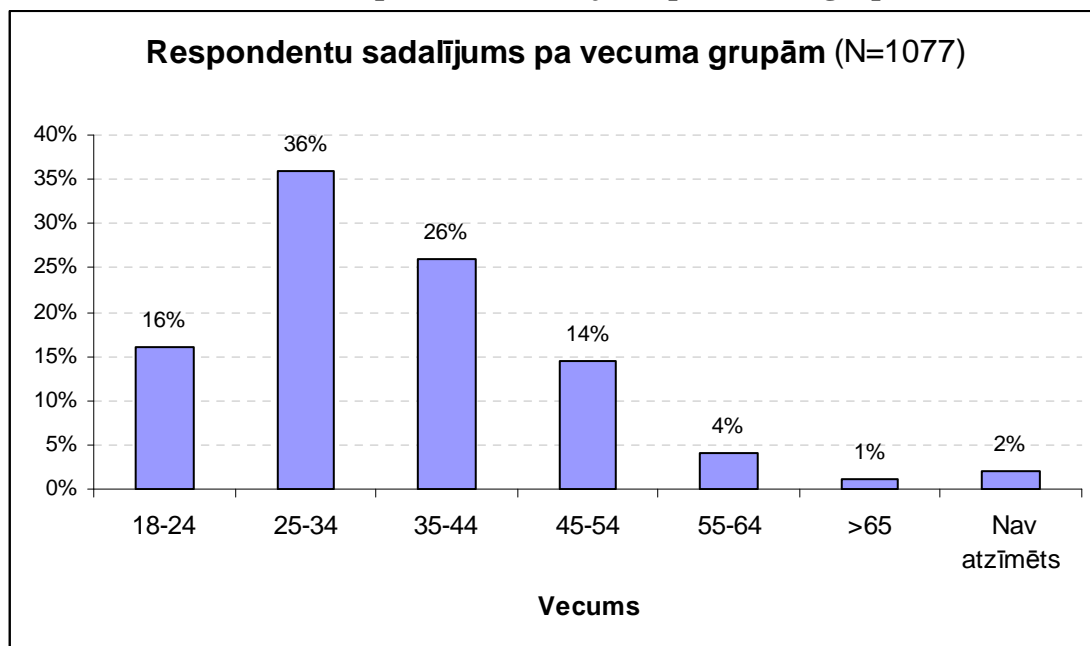
Visi pētījuma dati tika ievadīti statistiskā datu analīzes programmā SPSS („Statistical Program for Social Sciences”). Dati tika matemātiski apkopoti un statistiski salīdzināti, izmantojot Pīrsona korelācijas, Spīrmena korelācijas analīzi, t – kritērija, U - kritērija, Hī – kvadrāta korelācijas analīzi.

3. Pētījuma dalībnieku raksturojums

3.1. attēls. Respondentu sadalījums pēc dzimuma

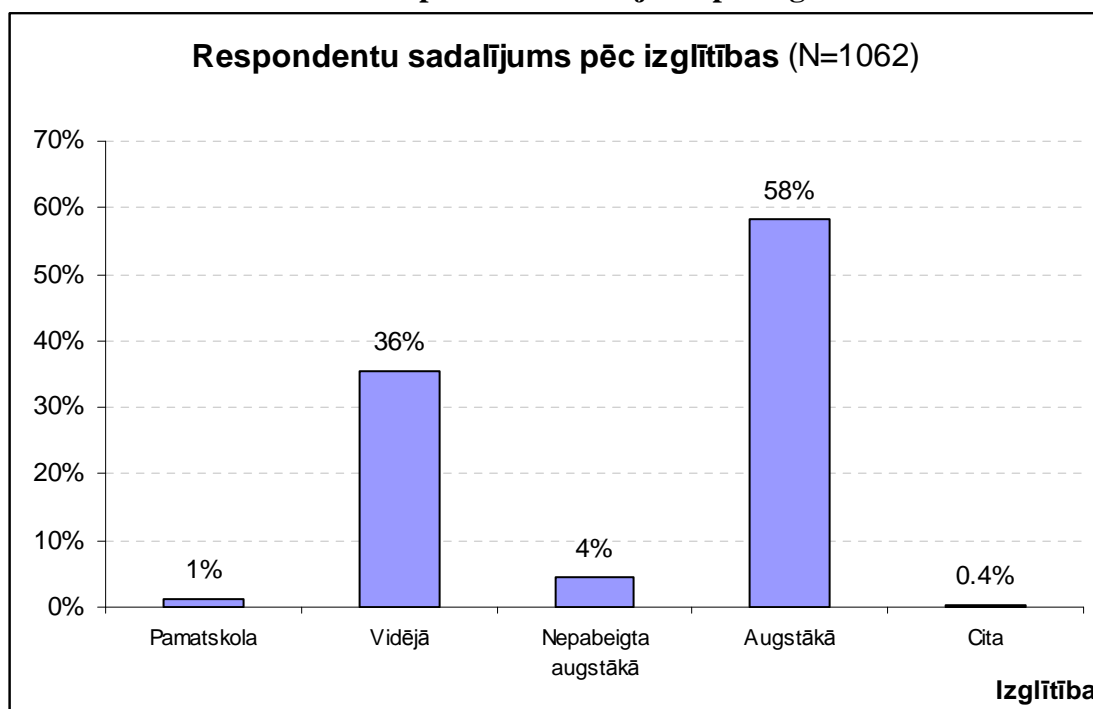
3.2. attēls. Respondentu sadalījums pa vecuma grupām

Respondentu sadalījums pa vecumu grupām ir atšķirīgs no sadalījuma pa vecumu grupām valstī kopumā. To varētu skaidrot ar diviem galvenajiem faktoriem: pētījumā tika iesaistīti vairāku organizāciju darbinieki, kuru vidējais vecums ir salīdzinoši jaunāks; sakarā ar to, ka piedalīšanās pētījumā ir brīvprātīga, jaunāki cilvēki bijuši vairāk tendēti piedalīties tajā.

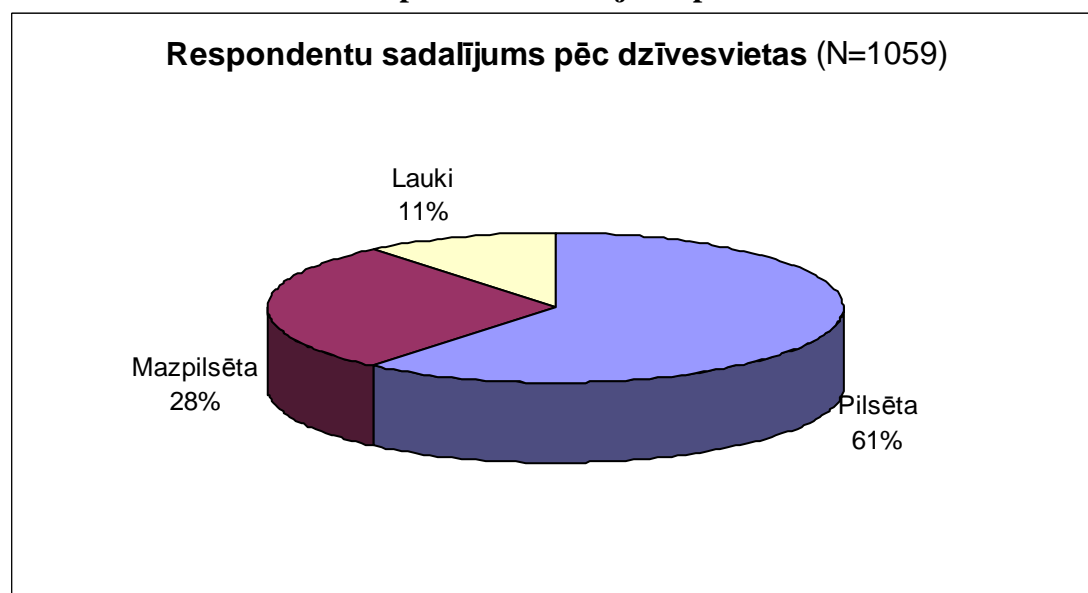
Kā liecina pēdējo gadu statistikas dati, tad gan vīrieši, gan sievietes laulību šķir galvenokārt (aptuveni 60%) 25 – 44 gadu vecumā (maksimālais šķirto laulību procents kā sieviešu tā vīriešu vidū ir vecumā no 30 līdz 34 gadiem, tālāk seko vecumposms 35 – 39 gadi).

3.3. attēls. Respondentu sadalījums pēc izglītības

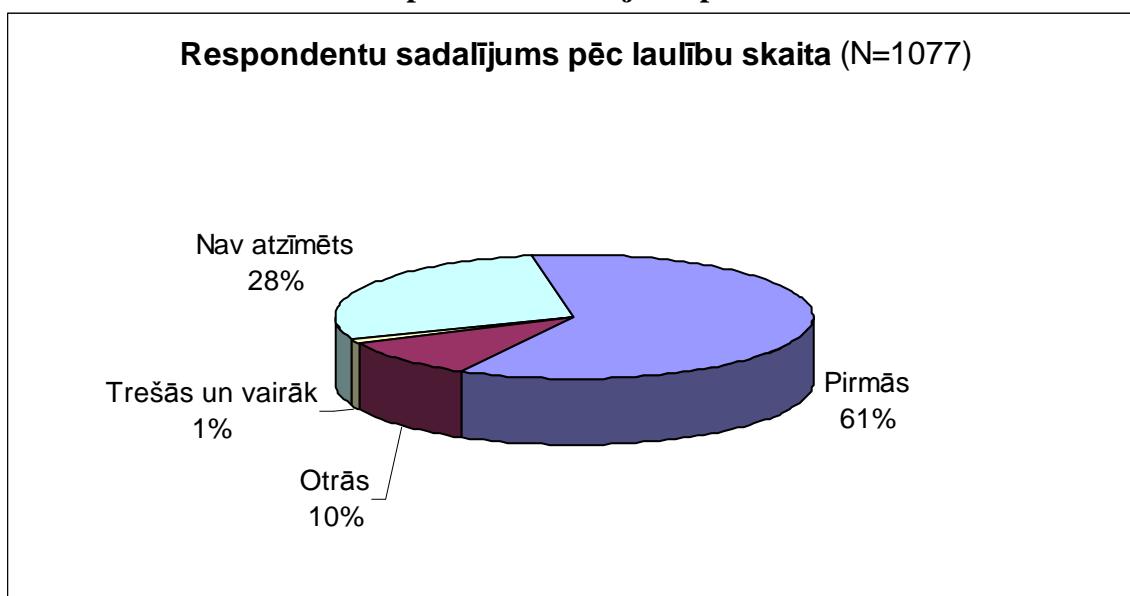
Respondentu izglītības līmenis ir augstāks nekā vidēji valstī. To varētu skaidrot ar diviem galvenajiem faktoriem: pētījumā tika iesaistīti vairāku organizāciju darbinieki, kuru vidējais izglītības līmenis ir salīdzinoši augstāks; kā arī ar to, ka cilvēki ar augstāku izglītības līmeni ir bijuši vairāk tendēti brīvprātīgi piedalīties šādā pētījumā.

3.4. attēls. Respondentu sadalījums pēc dzīvesvietas

3.5. attēls. Respondentu sadalījums pēc laulību skaita

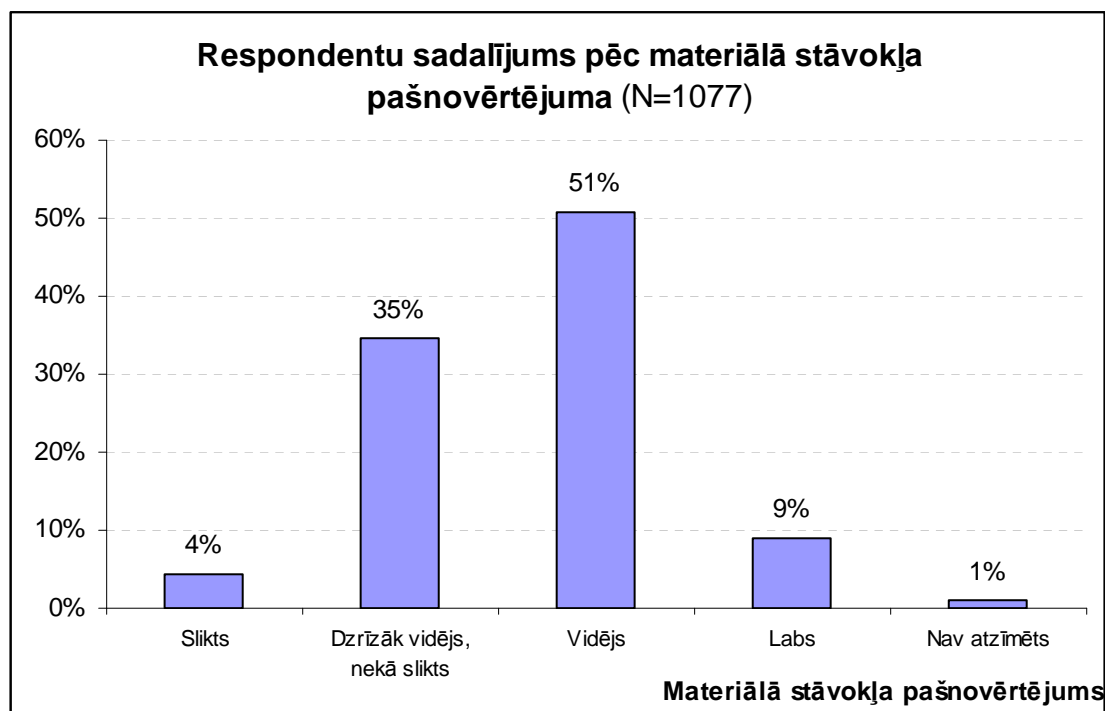
Salīdzinot tabulas 3.6. un 3.7., redzams, ka ģimenes stāvoklis „precējies” uzrādīts 641 respondentam, atbildes par laulību skaitu devuši 772 respondenti, proti, arī tie, kas pašreiz laulībā nesastāv, bet iepriekš ir bijuši precējušies.

28% respondentu, kas nav atzīmējuši laulību pēc kārtas ir tie, kas laulībā vispār nav stājušies. Salīdzinoši liels ir respondentu skaits, kuriem pašreizējā laulība ir pirmā. Tas varētu būt skaidrojams ar respondentu vecumu, proti, 36% respondentu ir 25 – 34 gadus veci. Pēdējo gadu statistikas dati liecina, ka visaugstākais laulības šķiršanas procents ir tieši 30 – 34 gadu vecumā. Iespējams, ka cilvēki ar šķiršanās pieredzi nav bijuši tik motivēti brīvprātīgi iesaistīties šādā pētījumā.

Respondentiem tika lūgts novērtēt savu materiālo stāvokli sekojošos līmeņos: manas ģimenes materiālais stāvoklis ir:

- likts** (nevaram regulāri apmaksāt rēķinus un veikt visus nepieciešamos pirkumus, pērkam pašu nepieciešamo un lētāko)
- vairāk vidējs nekā slikts** (reizēm naudas pietrūkst, tomēr varam apmierināt savas vajadzības, kas visumā ir pieticīgas)
- vidējs** (naudas pietiek ikdienas vajadzībām un varam atļauties arī lielākus pirkumus un reizēm doties ceļojumos)
- labs** (varam atļauties visu ko vēlamies, pēdējos gados veikti lieli un dārgi pirkumi (piemēram, zemes, dzīvokļa un mājas iegāde vai celtniecība, automašīnas iegāde un tml.)

3.6. attēls. Respondentu sadalījums pēc materiālā stāvokļa pašnovērtējuma

4. Uzskati par laulību

4.1. tabula. Iedzīvotāju dabiskā kustība (Demogrāfija. Statistisko datu krājums. Rīga, 2004.)

Gadi	Dzimuši	Dabiskais pieaugums	Reģistrētas laulības	Šķirtas laulības
1990	37918	3106	23619	10783
1991	34633	-116	22337	11070
1992	31569	-3851	18906	14553
1993	26759	-12438	14595	10278
1994	24256	-17501	11572	8416
1995	21595	-17336	11072	7821
1996	19782	-14538	9634	6051
1997	18830	-14703	9680	6103
1998	18410	-15790	9641	6211
1999	19396	-13448	9399	6010
2000	20248	-11957	9211	6134
2001	19664	-13327	9258	5740
2002	20044	-12454	9738	5052
2003	21006	-11431	9989	4828
2004			10370	5271

Laika posmā no 1991. līdz 2003. gadam bija vērojama tendence samazināties kā reģistrēto laulību tā šķirto laulību skaitam: 1991. gadā reģistrētas 22337 laulības, 2003. gadā – 9989 laulības, 1991. gadā šķirtas 11070 laulības, 2003. gadā – 4828 laulības. 2004. gadā salīdzinājumā ar 2003. gadu pieaudzis gan noslēgto, gan šķirto laulību skaits (2004. gadā noslēgtas 10370 laulības, kas ir par 3,8% vairāk nekā 2003. gadā, savukārt šķirta 5271 laulība, kas ir par 9,2% vairāk nekā 2003. gadā).

Kopumā laulību stabilitāte Latvijā ir pieaugusi: 1995. gadā uz katrām 100 reģistrētajām laulībām tika šķirtas 70,6 laulības, 200. gadā – 66,6 laulības, bet 2004. gadā – 50,8 laulības, tomēr šķirto laulību īpatsvars turpina saglabāties ļoti augsts, ieņemot vienu no pirmajām vietām Eiropā.

Līdz šim Latvijā veiktās aptaujās par cilvēku vērtībām ir konstatēts, ka ģimene un bērni ieņem vienu no pirmajām vietām individuālajā vērtību skalā (Sebre, Trapenciēre, Ļebedeva 2004. g.

pētījums „Laulību, dzimstības un pozitīvu bērnu un vecāku attiecību veicinošo faktoru izpēte”, u.c.). Redzams, ka starp vērtībām un reālo demogrāfisko situāciju valstī pastāv izteikta nesakritība. Viens no šī pētījuma nolūkiem ir noskaidrot, kādi ir svarīgākie faktori, kas nosaka laulības šķiršanu un laulības noturību, šajā sakarībā tiek analizēti respondentu uzskati par laulībām.

4.2. tabula. Uzskati par laulību

Uzskati par laulību	Vid.vērt.
Laulība ir vēlama, lai veidotu ģimeni, būtu bērni	4,5
Laulība ir vēlama, lai gūtu materiālu stabilitāti	2,9
Laulība ir vēlama, lai realizētu savu vecāku vēlmi	1,7
Laulība ir vēlama, lai apliecinātu savu mīlestību	3,8
Laulība ir vēlama, lai juridiski sakārtotu attiecības	4,0
Laulība ir vēlama, lai atbilstu noteiktiem sabiedrībā valdošiem uzskatiem	2,5
Laulība ir vēlama, lai būtu lielāka atbildība vienam pret otru	3,6
Laulība ir vēlama, lai ģimene gūtu Dieva svētību	3,3
Laulība ir formāla procedūra, kas nav nepieciešama kopdzīvei un bērnu radīšanai	2,4
Laulība nav nepieciešama, lai neatkārtotu savu vecāku negatīvo pieredzi	1,7
Laulība nav nepieciešama, jo tā ierobežo brīvību	1,8
Laulība nav nepieciešama, jo tā mazina savstarpējo attiecību intensitāti	1,8

Pētījuma rezultāti parāda, ka respondenti visaugstāk vērtē ģimenes veidošanu un bērnu radīšanu kā iemeslu, lai stātos laulībā (4,5 balles piecu ballu sistēmā). Atzinīgi tiek novērtēti arī tādi apgalvojumi kā: „Laulība ir vēlama, lai juridiski sakārtotu attiecības” (4 balles) un „Laulība ir vēlama, lai apliecinātu savu mīlestību” (3,8 balles).

Netiek pozitīvi atbalstīti apgalvojumi, kas noliedz laulības nepieciešamību: „Laulība nav nepieciešama, jo tā ierobežo brīvību” (1,8 balles), „Laulība nav nepieciešama, jo tā mazina savstarpējo attiecību intensitāti” (1,8 balles), „Laulība nav nepieciešama, lai neatkārtotu savu vecāku negatīvo pieredzi” (1,7 balles). Par pēdējo apgalvojumu varētu teikt, ka respondenti vai nu nav pieredzējuši šādu negatīvu pieredzi no vecāku puses vai viņi šajā ziņā nejūtas vairs tik emocionāli iesaistīti, vai arī vēlas rīkoties pretēji vecāku negatīvajai pieredzei. Laulību atbalsts var būt saistīts arī ar respondentu ģimenes stāvokli – 59% respondentu pašreiz ir precējušies.

4.3. tabula. Uzskati par laulību atkarībā no dzimuma

Uzskati par laulību	Sievietes	Vīrieši	Nozīmība
	Vid.vērt.	Vid.vērt.	
Laulība ir vēlama, lai veidotu ģimeni, būtu bērni	4,49	4,38	0,067
Laulība ir vēlama, lai gūtu materiālu stabilitāti	3,01	2,56	0,000
Laulība ir vēlama, lai realizētu savu vecāku vēlmi	1,65	1,71	0,456
Laulība ir vēlama, lai apliecinātu savu mīlestību	3,93	3,67	0,002
Laulība ir vēlama, lai juridiski sakārtotu attiecības	4,16	3,73	0,000
Laulība ir vēlama, lai atbilstu noteiktiem sabiedrībā valdošiem uzskatiem	2,49	2,50	0,935
Laulība ir vēlama, lai būtu lielāka atbildība vienam pret otru	3,61	3,46	0,077
Laulība ir vēlama, lai ģimene gūtu Dieva svētību	3,50	2,99	0,000
Laulība ir formāla procedūra, kas nav nepieciešama kopdzīvei un bērnu radīšanai	2,22	2,70	0,000
Laulība nav nepieciešama, lai neatkārtotu savu vecāku negatīvo pieredzi	1,60	1,82	0,003
Laulība nav nepieciešama, jo tā ierobežo brīvību	1,65	2,02	0,000
Laulība nav nepieciešama, jo tā mazina savstarpējo attiecību intensitāti	1,67	1,93	0,000

Salīdzinot sieviešu un vīriešu uzskatus, redzams, ka abas grupas piešķir līdzīgas prioritātes uzskatiem: 1. vietā „Laulība ir vēlama, lai veidotu ģimeni, būtu bērni” (4,49 un 4,38 balles), 2.vietā „Laulība ir vēlama, lai juridiski sakārtotu attiecības” (4,16 un 3,73 balles), 3. vietā „Laulība ir vēlama, lai apliecinātu savu mīlestību” (3,93 un 3,67 balles).

Vienādi mazsvarīgi iemesli, lai slēgtu laulību abiem dzimumiem ir nepieciešamība atbilst noteiktiem sabiedrības uzskatiem, kā arī nepieciešamība izpatikt vecākiem.

Kopumā rezultāti liecina, ka pārsvarā Latvijas sieviešu un vīriešu uzskati par laulību ir saistīti ar ģimeniskām vērtībām, attiecību juridisku sakārtošanu un mīlestību, laulība ir vairāk intīms process, nevis izpatikšana vecākiem vai sabiedrībai.

Sieviešu un vīriešu dzimumu respondentu starpā pastāv arī zināmas uzskatu atšķirības par laulību, kas ir statistiski nozīmīgas ($p < 0,01$), proti, sievietes vairāk uzsver mīlestības lomu un nepieciešamību juridiski sakārtot attiecības, kā arī iespēju gūt materiālu stabilitāti. Savukārt vīrieši vairāk kā sievietes uzskata, ka laulība nav nepieciešama, jo tā ierobežo brīvību, mazina attiecību intensitāti, ka tā ir formāla procedūra (šīs uzskatu atšķirības ir statistiski nozīmīgas). Lai gan šādi uzskati pastāv, arī vīriešu vidū tie nav īpaši populāri (2,02 un 1,93 balles). Meklējot skaidrojumu šīm atšķirībām, 9. nodaļā tiek pētītas autonomijas īpatnības sievietēm un vīriešiem.

4.4. tabula. Uzskati par laulību atkarībā no ģimenes situācijas

Uzskati par laulību	Precēti, 1. laulība Vid.vērt.	Precēti, atkārtota laulība Vid.vērt.	Partnerattiecības Vid.vērt.	Šobrīd nav partnerattiecību, laulības Vid.vērt.	Nozīmība
Laulība ir vēlama, lai veidotu ģimeni, būtu bērni	4.57	4.77	4.09	4.43	0.000
Laulība ir vēlama, lai gūtu materiālu stabilitāti	2.92	2.97	2.66	2.85	0.051
Laulība ir vēlama, lai realizētu savu vecāku vēlmi	1.69	1.98	1.60	1.65	0.159
Laulība ir vēlama, lai apliecinātu savu mīlestību	4.03	4.03	3.40	3.76	0.000
Laulība ir vēlama, lai juridiski sakārtotu attiecības	4.17	4.17	3.76	3.81	0.000
Laulība ir vēlama, lai atbilstu noteiktiem sabiedrībā valdošiem uzskatiem	2.63	2.78	2.15	2.43	0.000
Laulība ir vēlama, lai būtu lielāka atbildība vienam pret otru	3.73	3.76	3.08	3.61	0.000
Laulība ir vēlama, lai ģimene gūtu Dieva svētību	3.45	3.53	3.03	3.21	0.001
Laulība ir formāla procedūra, kas nav nepieciešama kopdzīvei un bērnu radīšanai	2.17	2.12	2.97	2.35	0.000
Laulība nav nepieciešama, lai neatkārtotu savu vecāku negatīvo pieredzi	1.59	1.54	1.89	1.69	0.005
Laulība nav nepieciešama, jo tā ierobežo brīvību	1.73	1.70	1.83	1.87	0.271
Laulība nav nepieciešama, jo tā mazina savstarpējo attiecību intensitāti	1.69	1.64	1.84	1.89	0.028

Salīdzinot respondentu uzskatus par laulību atkarībā no ģimenes situācijas, redzams, ka visas grupas visaugstāk vērtē ģimenes veidošanu un bērnu radīšanu kā iemeslu, lai stātos laulībā, taču pozitīvā novērtējuma līmenis grupu starpā ir statistiski nozīmīgi atšķirīgs – visaugstāk šo faktoru vērtē respondenti atkārtotā laulībā (4,77), viszemāk – respondenti partnerattiecībās (4,09).

Kā nākamie svarīgākie tiek novērtēti tādi apgalvojumi kā: „Laulība ir vēlama, lai juridiski sakārtotu attiecības” un „Laulība ir vēlama, lai apliecinātu savu mīlestību”. Salīdzinot šos novērtējumus ballēs dažādām grupām, redzams, ka pastāv statistiski nozīmīgas atšķirības ($p < 0,01$) – visaugstāk šos apgalvojumus vērtējuši precētie respondenti.

Uzskati par laulībām ir ļoti līdzīgi respondentiem, kam šī ir 1. laulība un respondentiem, kam šī ir atkārtota laulība.

Visvairāk atšķiras to respondentu uzskati, kuriem pašreiz ir partnerattiecības, bet laulība nav reģistrēta. Parādās statistiski nozīmīgas atšķirības attiecībā pret apgalvojumu: „Laulība ir formāla procedūra, kas nav nepieciešama kopdzīvei un bērnu radīšanai”, kas neprecēto vidū tiek biežāk pozitīvi atbalstīts.

4.5. tabula. Uzskati par laulību atkarībā no vecuma

Uzskati par laulību	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65 un vairāk	Nozīmība
	Vid.vērt.	Vid.vērt.	Vid.vērt.	Vid.vērt.	Vid.vērt.	Vid.vērt.	
Laulība ir vēlama, lai veidotu ģimeni, būtu bērni	4.31	4.40	4.44	4.54	4.86	4.85	0.003
Laulība ir vēlama, lai gūtu materiālu stabilitāti	2.87	2.72	2.86	3.03	3.20	3.25	0.048
Laulība ir vēlama, lai realizētu savu vecāku vēlmi	1.71	1.53	1.71	1.85	1.88	2.60	0.006
Laulība ir vēlama, lai apliecinātu savu mīlestību	3.57	3.75	3.85	4.19	4.17	4.67	0.000
Laulība ir vēlama, lai juridiski sakārtotu attiecības	3.65	4.07	4.10	4.09	4.19	4.73	0.000
Laulība ir vēlama, lai atbilstu noteiktiem sabiedrībā valdošiem uzskatiem	2.42	2.28	2.56	2.73	3.24	3.42	0.000
Laulība ir vēlama, lai būtu lielāka atbildība vienam pret otru	3.47	3.40	3.60	3.84	3.90	4.23	0.002
Laulība ir vēlama, lai ģimene gūtu Dieva svētību	2.99	3.19	3.43	3.67	3.83	3.42	0.000
Laulība ir formāla procedūra, kas nav nepieciešama kopdzīvei un bērnu radīšanai	2.68	2.51	2.23	2.19	2.03	1.55	0.000
Laulība nav nepieciešama, lai neatkārtotu savu vecāku negatīvo pieredzi	1.75	1.67	1.71	1.58	1.64	1.60	0.844
Laulība nav nepieciešama, jo tā ierobežo brīvību	1.87	1.75	1.79	1.67	1.90	1.80	0.521
Laulība nav nepieciešama, jo tā mazina savstarpējo attiecību intensitāti	1.89	1.71	1.80	1.62	1.72	2.00	0.166

4.6. tabula. Uzskati par laulību atkarībā no laulības (partnerattiecību) stāža

Uzskati par laulību	<1 gadu Vid.vērt.	1-3 gadi Vid.vērt.	3-5 gadi Vid.vērt.	5-10 gadi Vid.vērt.	10-15 gadi Vid.vērt.	15-20 gadi Vid.vērt.	20-25 gadi Vid.vērt.	>25 gadi Vid.vērt.	Nozīmība
Laulība ir vēlama, lai veidotu ģimeni, būtu bērni	4.34	4.31	4.33	4.46	4.39	4.60	4.51	4.71	0.010
Laulība ir vēlama, lai gūtu materiālu stabilitāti	2.71	2.72	2.74	2.82	2.86	2.95	2.96	3.26	0.065
Laulība ir vēlama, lai realizētu savu vecāku vēlmi	1.66	1.61	1.57	1.58	1.66	1.93	1.69	1.97	0.092
Laulība ir vēlama, lai apliecinātu savu mīlestību	3.64	3.70	3.77	3.76	3.68	4.04	4.00	4.39	0.000
Laulība ir vēlama, lai juridiski sakārtotu attiecības	3.69	3.86	4.04	4.08	4.08	4.15	4.15	4.26	0.042
Laulība ir vēlama, lai atbilstu noteiktiem sabiedrībā valdošiem uzskatiem	2.39	2.23	2.35	2.31	2.50	2.50	3.05	3.11	0.000
Laulība ir vēlama, lai būtu lielāka atbildība vienam pret otru	3.33	3.33	3.53	3.44	3.65	3.65	3.68	3.98	0.010
Laulība ir vēlama, lai ģimene gūtu Dieva svētību	3.44	3.18	3.03	3.31	3.19	3.57	3.44	3.73	0.016
Laulība ir formāla procedūra, kas nav nepieciešama kopdzīvei un bērnu radīšanai	2.67	2.71	2.45	2.45	2.30	2.05	2.28	1.98	0.000
Laulība nav nepieciešama, lai neatkārtotu savu vecāku negatīvo pieredzi	1.89	1.77	1.63	1.57	1.74	1.56	1.53	1.62	0.327
Laulība nav nepieciešama, jo tā ierobežo brīvību	1.91	1.66	1.66	1.71	1.91	1.79	1.78	1.73	0.402
Laulība nav nepieciešama, jo tā mazina savstarpējo attiecību intensitāti	1.89	1.65	1.64	1.82	1.78	1.69	1.82	1.67	0.457

Salīdzinot respondentu uzskatus par laulību atkarībā no viņu vecuma, kā arī no laulības (partnerattiecību) stāža, redzams, ka, jo lielāks gadu skaits, jo atzinīgāk tiek novērtēti pirmie trīs populārākie apgalvojumi par laulību: „Laulība ir vēlama, lai veidotu ģimeni, būtu bērni”, „Laulība ir vēlama, lai juridiski sakārtotu attiecības”, „Laulība ir vēlama, lai apliecinātu savu mīlestību” (statistiski nozīmīgas atšķirības). Jādomā, ka tā ir respondentu dzīves pieredze, kas ļauj izvērtēt laulību kā mīlestības apliecinājumu, kā juridiski sakārtotas attiecības, kā pamatu ģimenes veidošanai un bērniem.

Interesanti, ka, jo jaunāki respondenti un jo mazāks to laulības stāžs, jo salīdzinoši mazāku nozīmi tie piešķir sabiedrības attieksmei pret laulību un salīdzinoši vairāk uzskata, ka laulība ir formāla procedūra (statistiski nozīmīgas atšķirības).

Salīdzinot respondentu uzskatus par laulību atkarībā no viņu laulību skaita, redzams, ka respondenti, kas pašreiz ir trešajā (vai vairāk) laulībā, mazāku nozīmi piešķir laulību juridiskajam aspektam, kā arī vairāk piekrīt uzskatam, ka laulība ir formāla procedūra. Tātad, jo vairāk laulību pēc kārtas, jo mazāka nozīme šai institūcijai tiek piešķirta.

5. Uzskati par bērniem

Jaundzimušo skaits Latvijā salīdzinājumā ar 1987. gadu ir samazinājies uz pusi, mirstības rādītājiem apsteidzot dzimstības rādītājus, kopš 1991. gada Latvijā vērojams **negatīvs** iedzīvotāju dabiskais pieaugums (skat. 4.1. tabulu). Lai gan arī citās Eiropas valstīs ir zemi dzimstības rādītāji, Latvijā tie ir vieni no zemākajiem. Redzams, ka līdz ar politiskajām izmaiņām valstī notikušas arī izmaiņas iedzīvotāju dabiskajā kustībā, tomēr šī pētījuma nolūks nav analizēt šīs sakarības, bet noskaidrot, kādi ir Latvijas iedzīvotāju uzskati par bērniem šobrīd.

5.1. tabula. Uzskati par bērniem

Uzskati par bērniem	Vidējā vērtība
01. Bērns piešķir manai dzīvei patiesu jēgu	4.31
02. Bērns rada izjūtu, ka man ir īsta ģimene	4.33
03. Bērns ir manas dzimtas turpinājums	4.70
04. Vecāki sniedz mīlestību bērniem, bērni sniedz mīlestību vecākiem	4.68
05. Mīlestība pret savu bērnu nav salīdzināma ne ar ko citu	4.67
06. Bērni būs man atbalsts vecumdienās	3.47
07. Nākotne ir pārāk nedroša bērnu radīšanai	2.78
08. Neesmu vēl pietiekoši nobriedis bērnu radīšanai	1.93
09. Rūpes par bērnu ir pārāk liela atbildība	2.88
10. Bērns traucē manu profesionālo karjeru	2.09
11. Bērns ierobežo brīvību	2.79
12. Es negribu bērnu, lai vēlāk man nebūtu jāuzklausa pārmetumi par nepareizu audzināšanu	1.25
13. Es vēlos adoptēt vai pieņemt audžubērnu	1.99
14. Es nevēlos adoptēt vai pieņemt audžubērnu finansiālu grūtību dēļ	2.50
15. Es nevēlos adoptēt vai pieņemt audžubērnu sakarā ar viņa iespējamām slimībām vai psiholoģiskām problēmām	2.89
16. Es nevēlos adoptēt vai pieņemt audžubērnu sakarā ar nepietiekošu valsts un sabiedrības atbalstu	2.82

Pētījuma rezultāti rāda, ka respondenti kopumā visaugstāk novērtē tādus apgalvojumus kā: „Bērns ir manas dzimtas turpinājums” (4,70 balles piecu ballu sistēmā), „ Vecāki sniedz mīlestību bērniem, bērni sniedz mīlestību vecākiem” (4,68 balles), „Mīlestība pret savu bērnu nav salīdzināma ne ar ko citu” (4,67 balles), kas demonstrē pozitīvu, emocionālu attieksmi pret bērniem, paaudžu pēctecību. (Šeit gan jāpiezīmē arī respondentu salīdzinoši augstais izglītības līmenis, kas ļauj kritiski izvērtēt tekstu, kā arī sniegt sociāli vēlamas atbildes).

Vismazāk pozitīvi atbalstītais apgalvojums respondentu vidū ir: „ Es negribu bērnu, lai vēlāk man nebūtu jāuzklausa pārmetumi par nepareizu audzināšanu” (1,25 balles), kas arī varētu liecināt par pozitīvu attieksmi pret bērniem un viņu audzināšanu. Mazu atbalstu ir guvis arī apgalvojums: „ Neesmu vēl pietiekoši nobriedis bērnu radīšanai” (1,93 balles), ko varētu saistīt ar respondentu vecumu (tikai 16 % respondentu ir jaunāki par 24 gadiem) un ģimenes stāvokli (59% respondentu ir precējušies).

Reti pozitīvu vērtējumu respondentu vidū guvis arī apgalvojums: „Es vēlos adoptēt vai pieņemt audžubērnu” (1,99 balles), kas norāda uz kopumā negatīvu attieksmi pret adoptiju un audžubērnu pieņemšanu. Kā galvenie iemesli šādai attieksmei tiek minēti, pirmkārt, adoptēto vai

audžubērnu iespējamās slimības vai psiholoģiskās problēmas (2,89 balles), otrkārt, nepietiekošs valsts un sabiedrības atbalsts (2, 82 balles), treškārt, finansiālas grūtības (2,50 balles).

Ja valsts ir uzņēmusies rūpes par to, lai veicinātu iespējas ikvienam bērnam augt ģimenē, tad nozīmīgi būtu domāt par sabiedrībā valdošajiem uzskatiem par adopciju un audžubērnu pieņemšanu, par šo uzskatu maiņu. Protams, ka demagoģiska ideoloģijas uzspiešana nevarētu būt efektīvākā metode, drīzāk svarīgi būtu apzināt sabiedrībā valdošos stereotipus (piemēram, ka ģimenes, kas adoptē vai pieņem audžubērņus ir dīvainas vai dara to naudas dēļ) un mītus (piemēram, par to, ka pieņemtais bērniņš „varētu mantot no bioloģiskajiem vecākiem zagļa vai prostitūtas gēnu”). Svarīgi būtu veicināt diskusijas un atklātības principu, kas savukārt varētu mainīt cilvēku priekšstatus par adopciju un audžubērnu pieņemšanu kā par kaut ko neslēpjamu un pozitīvu.

5.2. tabula. Vīriešu un sievietes uzskati par bērniem

Uzskati par bērniem	Sievietes	Vīrieši	Nozīmība
	Vidēja vērtība	Vidēja vērtība	
01. Bērns piešķir manai dzīvei patiesu jēgu	4.37	4.19	0.00
02. Bērns rada izjūtu, ka man ir īsta ģimene	4.33	4.33	0.94
03. Bērns ir manas dzimtas turpinājums	4.68	4.74	0.18
04. Vecāki sniedz mīlestību bērniem, bērni sniedz mīlestību vecākiem	4.73	4.57	0.00
05. Mīlestība pret savu bērnu nav salīdzināma ne ar ko citu	4.74	4.54	0.00
06. Bērni būs man atbalsts vecumdienās	3.48	3.45	0.64
07. Nākotne ir pārāk nedroša bērnu radīšanai	2.83	2.69	0.10
08. Neesmu vēl pietiekoši nobriedis bērnu radīšanai	1.97	1.88	0.33
09. Rūpes par bērnu ir pārāk liela atbildība	3.01	2.66	0.00
10. Bērns traucē manu profesionālo karjeru	2.20	1.88	0.00
11. Bērns ierobežo brīvību	2.80	2.78	0.82
12. Es negribu bērnu, lai vēlāk man nebūtu jāuzklausā pārmetumi par nepareizu audzināšanu	1.23	1.28	0.25
13. Es vēlos adoptēt vai pieņemt audžubērnu	2.05	1.89	0.03
14. Es nevēlos adoptēt vai pieņemt audžubērnu finansiālu grūtību dēļ	2.56	2.37	0.06
15. Es nevēlos adoptēt vai pieņemt audžubērnu sakarā ar viņa iespējamām slimībām vai psiholoģiskām problēmām	3.03	2.62	0.00
16. Es nevēlos adoptēt vai pieņemt audžubērnu sakarā ar nepietiekošu valsts un sabiedrības atbalstu	2.96	2.55	0.00

Pētījuma rezultāti rāda, ka sievietes un vīriešu uzskati par bērniem ir diezgan līdzīgi. Apgalvojumu ranžējums atšķiras par vienu līdz divām pozīcijām.

Atšķirībā no vīriešiem sievietes visaugstāk novērtē apgalvojumu: „Mīlestība pret savu bērnu nav salīdzināma ne ar ko citu” (attiecīgi 4,74 un 4,54), kam ir statistiski nozīmīga atšķirība ($p < 0,01$). Savukārt vīrieši visaugstāk novērtēja apgalvojumu ”Bērns ir manas dzimtas turpinājums ” (attiecīgi 4,74 un 4,68), kam ir statistiski nozīmīga atšķirība ($p < 0,01$). Kā otrais biežākais pozitīvi atbalstītais apgalvojums kā vīriešiem tā sievietēm ir: „Vecāki sniedz mīlestību bērniem, bērni sniedz mīlestību vecākiem”, ko sievietes pozitīvi novērtē statistiski nozīmīgi biežāk nekā vīrieši (attiecīgi 4,73 un 4,57).

Statistiski nozīmīga atšķirība uzskatos par bērniem starp abiem dzimumiem parādās arī aspektos, kas saistīti ar atbildību un profesionālo karjeru. Tieši sievietes biežāk nekā vīrieši uzskata,

ka bērni ir pārāk liela atbildība (3,01 un 2,66), un ka tie traucē profesionālo karjeru (2,20 un 1,88).

Šīs atšķirības varētu būt saistītas ar stereotipajām dzimumu lomām un tradicionālo pienākumu sadali ģimenēs, kur sievietēm vairāk laika nākas pavadīt ar bērniem, un tas vairāk atsaucas uz iespējām profesionālajā darbībā, tā varētu būt arī nedrošība par savām spējām vienai audzināt bērnus gadījumā, ja vīrieša atbalsts ir nepietiekošs.

Domājot par demogrāfiskās situācijas uzlabošanu valstī, būtu vēlams respektēt šīs atšķirības, veicinot vīriešu iesaistīšanos bērnu aprūpē, tādējādi mazinot pārsvarā sieviešu lielo atbildības izjūtu, kā arī garantējot sievietēm tiesības atgriezties iepriekšējā darba vietā pēc bērna kopšanas atvaļinājuma. Diskutējams un aktualizējams būtu jautājums par iespējām savienot bērna aprūpi ar nepilna laika profesionālo darbību, jo ir virkne profesiju, kurās kvalifikācija vairāku bezdarba gadu laikā būtiski samazinās, kā arī jautājums par iespējām abiem vecākiem paralēli iesaistīties bērna aprūpē.

5.3. tabula. Uzskati par bērniem atkarībā no ģimenes stāvokļa

Uzskati par bērniem	Precēti - Vidējā vērtība	Partnerattiecības - Vidējā vērtība	Pašreiz nedzīvo kopā ar partneri, nav precējies Vidējā vērtība	Nozīmība
01. Bērns piešķir manai dzīvei patiesu jēgu	4.44	4.01	4.24	0.000
02. Bērns rada izjūtu, ka man ir īsta ģimene	4.47	4.08	4.18	0.000
03. Bērns ir manas dzimtas turpinājums	4.72	4.69	4.64	0.344
04. Vecāki sniedz mīlestību bērniem, bērni sniedz mīlestību vecākiem	4.70	4.62	4.66	0.241
05. Mīlestība pret savu bērnu nav salīdzināma ne ar ko citu	4.69	4.65	4.60	0.240
06. Bērni būs man atbalsts vecumdienās	3.48	3.47	3.42	0.730
07. Nākotne ir pārāk nedroša bērnu radīšanai	2.75	2.79	2.85	0.666
08. Neesmu vēl pietiekoši nobriedis bērnu radīšanai	1.49	2.40	2.67	0.000
09. Rūpes par bērnu ir pārāk liela atbildība	2.82	2.86	3.10	0.066
10. Bērns traucē manu profesionālo karjeru	1.93	2.23	2.39	0.000
11. Bērns ierobežo brīvību	2.68	2.85	3.03	0.003
12. Es negribu bērnu, lai vēlāk man nebūtu jāuzklausā pārmēti par nepareizu audzināšanu	1.21	1.28	1.32	0.066
13. Es vēlos adoptēt vai pieņemt audžubērnu	1.94	2.02	2.14	0.109
14. Es nevēlos adoptēt vai pieņemt audžubērnu finansiālu grūtību dēļ	2.47	2.41	2.72	0.081
15. Es nevēlos adoptēt vai pieņemt audžubērnu sakarā ar viņa iespējamām slimībām vai psiholoģiskām problēmām	2.93	2.72	2.97	0.130
16. Es nevēlos adoptēt vai pieņemt audžubērnu sakarā ar nepietiekošu valsts un sabiedrības atbalstu	2.85	2.69	2.91	0.256

Pēc statistikas datiem Latvijā vērojams viens augstākajiem rādītājiem ārpus laulības dzimušo bērnu ziņā Eiropā, proti, 2003. gadā uz 100 dzīvi dzimušajiem Latvijā ārpus laulības dzimuši 44,2 bērni (augstāki rādītāji ir tikai Islandei: 62,3, Igaunijai: 56,3 un Zviedrijai: 56,0).

Salīdzinot uzskatus par bērniem precētiem, tiem, kas dzīvo kopā ar partneri un tiem, kas nedzīvo kopā ar partneri un nav precēti, nav redzamas lielas atšķirības. Visām grupām pirmajā vietā ir apgalvojums: "Bērns ir manas dzimtas turpinājums".

Salīdzinot minēto grupu uzskatus par bērniem, redzams, ka tās atšķirīgi novērtē apgalvojumus: „Neesmu vēl pietiekoši nobriedis bērnu radīšanai”, „Bērns traucē manu profesionālo karjeru”, „Bērns ierobežo brīvību”. Vērtējumu atšķirības ir statistiski nozīmīgas ($p < 0,01$). Precētie uzrāda viszemākos rādītājus salīdzinājumā ar neprecētajiem un tiem, kas nedzīvo kopā ar partneri, kas ļauj secināt, ka cilvēkiem, kas noslēguši laulību bērni daudz mazāk traucē profesionālo karjeru un daudz mazāk ierobežo brīvību, kas, visticamāk, ir saistīts ar atšķirīgu vērtību sistēmu un prioritātēm. Tie, kas vēl nav precējušies, biežāk sevi uzskata par pietiekoši nenobriedušiem bērnu radīšanai.

5.4. tabula. Uzskati par bērniem atkarībā no laulības (partnerattiecību) stāža

	Laulības stāžs								Nozīmība
	<1	1-3 gadi	3-5 gadi	5-10 gadi	10-15 gadi	15-20 gadi	20-25 gadi	>25 gadi	
01. Bērns piešķir manai dzīvei patiesu jēgu	4.12	4.09	4.30	4.38	4.35	4.53	4.35	4.59	0.000
02. Bērns rada izjūtu, ka man ir īsta ģimene	4.20	4.24	4.28	4.34	4.33	4.50	4.46	4.62	0.014
03. Bērns ir manas dzimtas turpinājums	4.64	4.69	4.75	4.74	4.64	4.79	4.64	4.69	0.592
04. Vecāki sniedz mīlestību bērniem, bērni sniedz mīlestību vecākiem	4.80	4.62	4.77	4.67	4.71	4.70	4.53	4.68	0.144
05. Mīlestība pret savu bērnu nav salīdzināma ne ar ko citu	4.68	4.68	4.75	4.65	4.68	4.64	4.58	4.72	0.769
06. Bērni būs man atbalsts vecumdienās	3.69	3.34	3.46	3.36	3.43	3.55	3.53	3.74	0.045
07. Nākotne ir pārāk nedroša bērnu radīšanai	2.55	2.62	2.70	2.72	2.79	3.12	2.87	2.81	0.065
08. Neesmu vēl pietiekoši nobriedis bērnu radīšanai	2.69	2.20	1.87	1.65	1.54	1.38	1.30	1.49	0.000
09. Rūpes par bērnu ir pārāk liela atbildība	3.08	2.79	2.75	2.68	2.73	2.99	2.93	3.06	0.295
10. Bērns traucē manu profesionālo karjeru	2.27	2.20	2.23	2.09	1.83	1.91	1.79	1.71	0.001
11. Bērns ierobežo brīvību	2.86	2.96	2.88	2.89	2.63	2.56	2.64	2.43	0.011
12. Es negribu bērnu, lai vēlāk man nebūtu jāuzklausā pārmetumi par nepareizu audzināšanu	1.35	1.21	1.23	1.19	1.27	1.28	1.26	1.15	0.650
13. Es vēlos adoptēt vai pieņemt audžubērnu	2.08	2.05	1.98	2.06	1.96	2.04	1.90	1.61	0.157
14. Es nevēlos adoptēt vai pieņemt audžubērnu finansiālu grūtību dēļ	2.71	2.26	2.31	2.33	2.44	2.48	2.78	2.71	0.079
15. Es nevēlos adoptēt vai pieņemt audžubērnu sakarā ar viņa iespējamām slimībām vai psiholoģiskām problēmām	2.68	2.93	2.84	2.48	2.88	2.95	3.15	3.40	0.000
16. Es nevēlos adoptēt vai pieņemt audžubērnu sakarā ar nepietiekošu valsts un sabiedrības atbalstu	2.42	2.71	2.79	2.56	2.80	3.01	3.08	3.30	0.001

Salīdzinot uzskatus par bērniem atkarībā no respondentu laulības stāža, redzams, ka vislielākā vienprātība ir attiecībā pret apgalvojumiem: „Mīlestība pret savu bērnu nav salīdzināma ne ar ko citu” un „Bērns ir manas dzimtas turpinājums”, kas visās grupās ieņem vienu no pirmajām vietām.

Statistiski nozīmīgas atšķirības ($p < 0,001$) vērojamas attiecībā pret apgalvojumu: „Bērns piešķir manai dzīvei patiesu jēgu”, kura popularitāte pieaug līdz ar lielāku laulības stāžu, savukārt attiecībā pret apgalvojumiem: „Neesmu vēl pietiekoši nobriedis bērnu radīšanai” un „Bērns traucē manu profesionālo karjeru”, to popularitāte samazinās līdz ar lielāku laulību stāžu. Tas varētu būt saistīts ne tikai ar laulības stāžu, bet arī ar vecumposmu, ko respondenti pārstāv. Katrā vecumā ir atšķirīgas vērtības. Domājot par demogrāfiskās situācijas uzlabošanu valstī, būtu vēlams respektēt šīs atšķirības, veicinot tādu uzskatu veidošanos tieši jaunu cilvēku vidū, kur bērniem ģimenē būtu īpaši svarīga nozīme (cilvēki pusmūžā nereti atzīst, ka būtu gribējuši sev vairāk bērnu, bet ir jau par vēlu).

Uzskati par bērniem respondentiem, kuriem pašreiz ir pirmā, otrā, trešā vai vairāk laulība praktiski neatšķiras.

5.6. tabula. Uzskati par bērniem saistībā ar plānoto bērnu skaitu

	Nav plānots neviens bērns Vidēja vērtība	Plānots viens bērns Vidēja vērtība	Plānoti divi bērni Vidēja vērtība	Plānoti trīs bērni Vidēja vērtība	Plānoti četri vai vairāk bērni Vidēja vērtība	Nozīmība
01. Bērns piešķir manai dzīvei patiesu jēgu	3.66	4.23	4.28	4.38	4.47	0.000
02. Bērns rada izjūtu, ka man ir īsta ģimene	3.68	4.31	4.31	4.37	4.51	0.002
03. Bērns ir manas dzimtas turpinājums	4.53	4.75	4.73	4.68	4.67	0.377
04. Vecāki sniedz mīlestību bērniem, bērni sniedz mīlestību vecākiem	4.50	4.63	4.71	4.68	4.71	0.342
05. Mīlestība pret savu bērnu nav salīdzināma ne ar ko citu	4.23	4.70	4.72	4.63	4.72	0.001
06. Bērni būs man atbalsts vecumdienās	3.59	3.31	3.50	3.44	3.38	0.470
07. Nākotne ir pārāk nedroša bērnu radīšanai	3.44	3.10	2.77	2.57	2.59	0.000
08. Neesmu vēl pietiekoši nobriedis bērnu radīšanai	2.68	2.30	2.05	1.57	1.27	0.000
09. Rūpes par bērnu ir pārāk liela atbildība	3.42	3.26	2.87	2.64	2.44	0.000
10. Bērns traucē manu profesionālo karjeru	2.25	2.10	2.14	1.98	1.95	0.380
11. Bērns ierobežo brīvību	2.94	2.67	2.93	2.64	2.76	0.037
12. Es negribu bērnu, lai vēlāk man nebūtu jāuzklausā pārmetumi par nepareizu audzināšanu	1.68	1.30	1.24	1.18	1.08	0.001
13. Es vēlos adoptēt vai pieņemt audzubērnu	1.77	1.76	1.91	2.26	2.32	0.000
14. Es nevēlos adoptēt vai pieņemt audzubērnu finansiālu grūtību dēļ	3.00	2.45	2.45	2.57	2.38	0.288
15. Es nevēlos adoptēt vai pieņemt audzubērnu sakarā ar viņa iespējamām slimībām vai psiholoģiskām problēmām	3.00	2.86	2.86	2.85	2.82	0.986
16. Es nevēlos adoptēt vai pieņemt audzubērnu sakarā ar nepietiekošu valsts un sabiedrības atbalstu	2.88	2.70	2.84	2.72	2.79	0.815

Pētījuma rezultāti rāda, ka, jo vairāk bērnu ir plānots, jo biežāk tiek atzinīgi novērtēti apgalvojumi: „Bērns piešķir manai dzīvei patiesu jēgu”, „Bērns rada izjūtu, ka man ir īsta ģimene”, kā šajos tā arī citos apgalvojumos būtiski atšķiras to respondentu uzskati, kuri neplāno nevienu bērnu – viņi daudz biežāk nekā pārējo grupu pārstāvji atbalsta sekojošus apgalvojumus:

„Nākotne ir pārāk nedroša bērnu radīšanai”, „Es negribu bērnu, lai vēlāk man nebūtu jāuzklausu pārmetumi par nepareizu audzināšanu”, kā arī „Rūpes par bērnu ir pārāk liela atbildība”(atšķirības statistiski nozīmīgas, $p < 0,01$). Jāpiezīmē, ka respondenti, kam pašreiz nav bērnu, ir 28%, taču tie, kas sev neplāno nevienu bērnu, ir tikai 3%.

Attiecībā uz vēlmi adoptēt vai pieņemt audžubērnu arī parādās statistiski nozīmīgas atšķirības ($p < 0,01$), proti, vēlēšanās adoptēt vai pieņemt audžubērnu pieaug līdz ar pašu plānoto bērnu skaitu ģimenē.

5.7. tabula. Uzskati par bērniem saistībā ar vēlamo bērnu skaitu ģimenē

	Nav vēlams neviens bērns Vidējā vērtība	Vēlams viens bērns Vidējā vērtība	Vēlami divi bērni Vidējā vērtība	Vēlami trīs bērni Vidējā vērtība	Vēlami četri vai vairāk bērni Vidējā vērtība	Nozīmība
01. Bērns piešķir manai dzīvei patiesu jēgu	3.25	3.40	4.17	4.36	4.38	0.000
02. Bērns rada izjūtu, ka man ir īsta ģimene	3.00	3.50	4.25	4.35	4.45	0.000
03. Bērns ir manas dzimtas turpinājums	4.00	4.38	4.69	4.71	4.74	0.055
04. Vecāki sniedz mīlestību bērniem, bērni sniedz mīlestību vecākiem	4.50	3.94	4.71	4.70	4.69	0.000
05. Mīlestība pret savu bērnu nav salīdzināma ne ar ko citu	3.25	4.13	4.69	4.70	4.68	0.000
06. Bērni būs man atbalsts vecumdienās	3.50	2.75	3.48	3.50	3.37	0.047
07. Nākotne ir pārāk nedroša bērnu radīšanai	2.75	3.69	2.84	2.75	2.67	0.035
08. Neesmu vēl pietiekoši nobriedis bērnu radīšanai	1.50	3.43	2.33	1.82	1.49	0.000
09. Rūpes par bērnu ir pārāk liela atbildība	3.75	3.81	3.23	2.74	2.60	0.000
10. Bērns traucē manu profesionālo karjeru	2.00	2.94	2.20	2.05	2.03	0.023
11. Bērns ierobežo brīvību	2.75	3.00	2.87	2.83	2.71	0.734
12. Es negribu bērnu, lai vēlāk man nebūtu jāuzklausu pārmetumi par nepareizu audzināšanu	1.25	1.93	1.36	1.19	1.17	0.000
13. Es vēlos adoptēt vai pieņemt audžubērnu	1.00	1.67	1.76	2.00	2.42	0.000
14. Es nevēlos adoptēt vai pieņemt audžubērnu finansiālu grūtību dēļ	2.00	2.88	2.48	2.49	2.50	0.820
15. Es nevēlos adoptēt vai pieņemt audžubērnu sakarā ar viņa iespējamām slimībām vai psiholoģiskām problēmām	2.00	3.38	2.93	2.86	2.85	0.429
16. Es nevēlos adoptēt vai pieņemt audžubērnu sakarā ar nepietiekošu valsts un sabiedrības atbalstu	2.00	3.00	2.77	2.86	2.72	0.606

Pētījuma rezultāti rāda, ka, jo vairāk bērnu ir vēlami (vēlamais bērnu skaits optimālos apstākļos, ja būtu labs finansiālais stāvoklis, labas bērnu uzraudzības iespējas, labas personiskās attiecības), jo biežāk tiek atzinīgi novērtēti apgalvojumi: „Bērns piešķir manai dzīvei patiesu jēgu”, „Bērns rada izjūtu, ka man ir īsta ģimene”(p<0,01).

Analizējot uzskatus par bērniem saistībā ar vēlamo bērnu skaitu, atklājas, ka tieši tai grupai, kas vēlas vienu bērnu (2% no visiem respondentiem), biežāk salīdzinājumā ar citām grupām tiek atbalstīti sekojoši apgalvojumi: „Es negribu bērnu, lai vēlāk man nebūtu jāuzklausu pārmetumi par nepareizu audzināšanu”, „Rūpes par bērnu ir pārāk liela atbildība”.

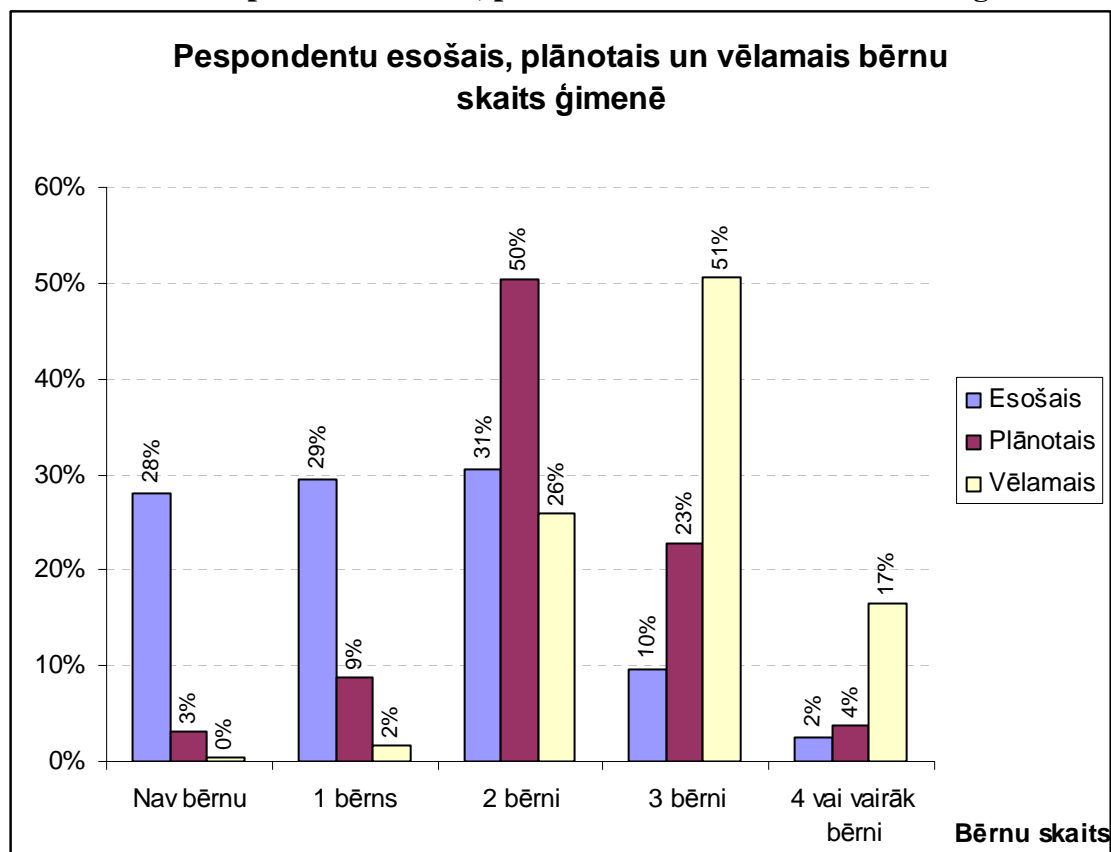
Jāpiezīmē, ka tādu respondentu, kas nevēlas nevienu bērnu optimālos apstākļos, ir mazāk par 1%. Interesanti, ka arī šie respondenti salīdzinoši augstu vērtē apgalvojumus par bērnu kā dzimtas turpinājumu un mīlestību, ko vecāki sniedz bērniem un bērni vecākiem (4 un 4,5 balles). Tās varētu vērtēt kā sociāli vēlamās atbildes, kas dotajā brīdī neatbilst šo cilvēku subjektīvajiem uzskatiem.

Kopumā var secināt, ka vairāk bērnu tiek plānoti un vairāk bērni ir vēlami ģimenēs, kur tieši bērnu esamība rada izjūtu par īstu ģimeni, un tieši bērni piešķir dzīvei patiesu jēgu.

7. Bērnu skaits ģimenē

Respondentiem tika piedāvāti vairāki apgalvojumi, kas var raksturot plānoto bērnu skaitu ģimenē un vēlamo bērnu skaitu ģimenē, ja būtu labs finansiālais stāvoklis, labas bērnu uzraudzības iespējas, labas personiskās attiecības.

7.1. attēls. Respondentu esošais, plānotais un vēlamais bērnu skaits ģimenē

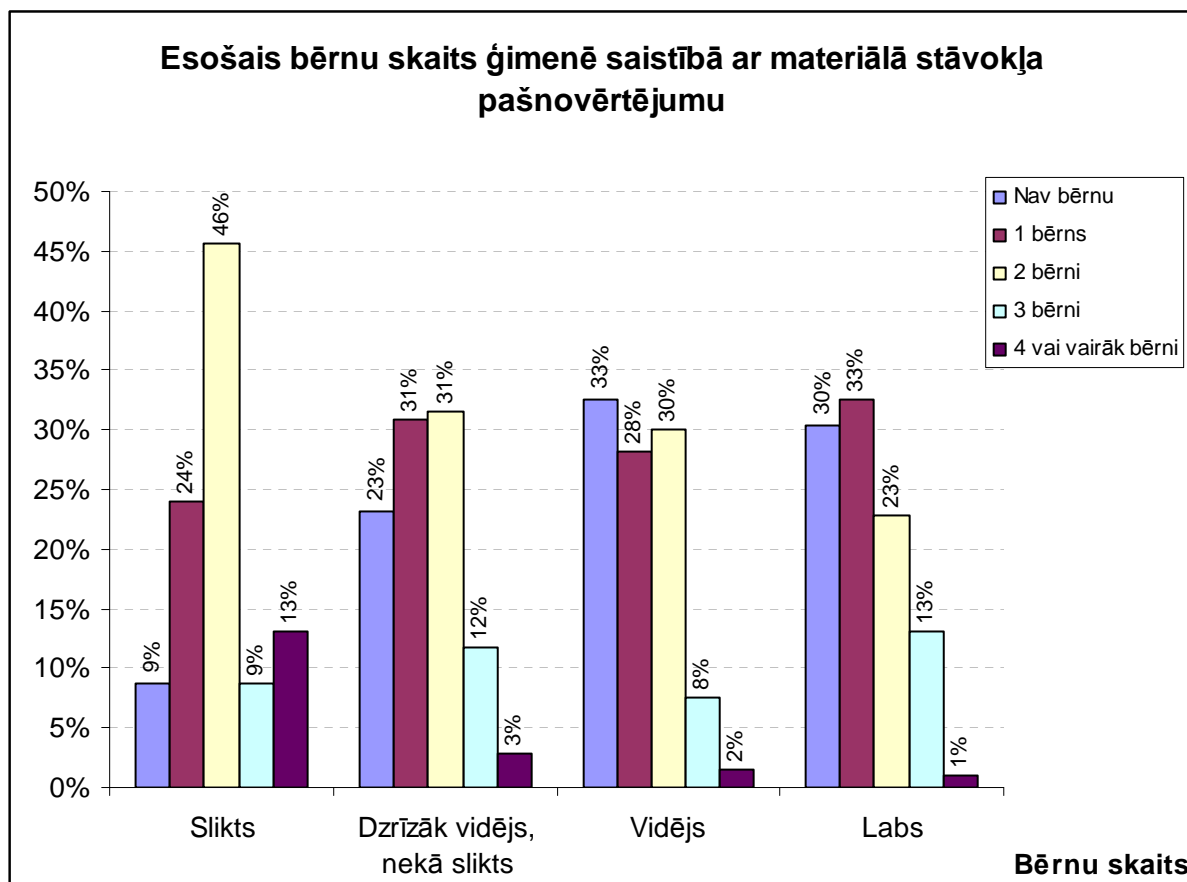
Pētījuma rezultāti rāda, ka tikai 9% respondentu plāno 1 bērnu ģimenē, par vēlamo (vēlamais - bērnu skaits optimālos apstākļos, ja būtu labs finansiālais stāvoklis, labas bērnu uzraudzības iespējas, labas personiskās attiecības) to uzskata tikai 1% respondentu. Ģimeni bez bērniem plāno 3% respondentu, par vēlamo variantu to neuzskata neviens pētījuma dalībnieks. Šādi rezultāti būtu vērtējami kā pozitīvi saistībā ar demogrāfisko situāciju valstī.

Redzams, ka būtiski atšķiras respondentu plānotais un vēlamais bērnu skaits: 17% respondentu par vēlamo uzskata 4 vai vairāk bērnus ģimenē, taču 4 vai vairāk bērnus plāno tikai 4%; 51% respondentu par vēlamo uzskata 3 bērnus ģimenē, taču 3 bērnus plāno savā ģimenē tikai 23%. Visvairāk respondentu – 50% plāno 2 bērnus, taču par vēlamo skaitu to uzskata tikai 26%.

Šīs atšķirības parāda disonansi starp reāliem plāniem un vēlamo situāciju, kas no realitātes atšķirtos ar labu finansiālo stāvokli, labām bērnu uzraudzības iespējām un labām personīgajām

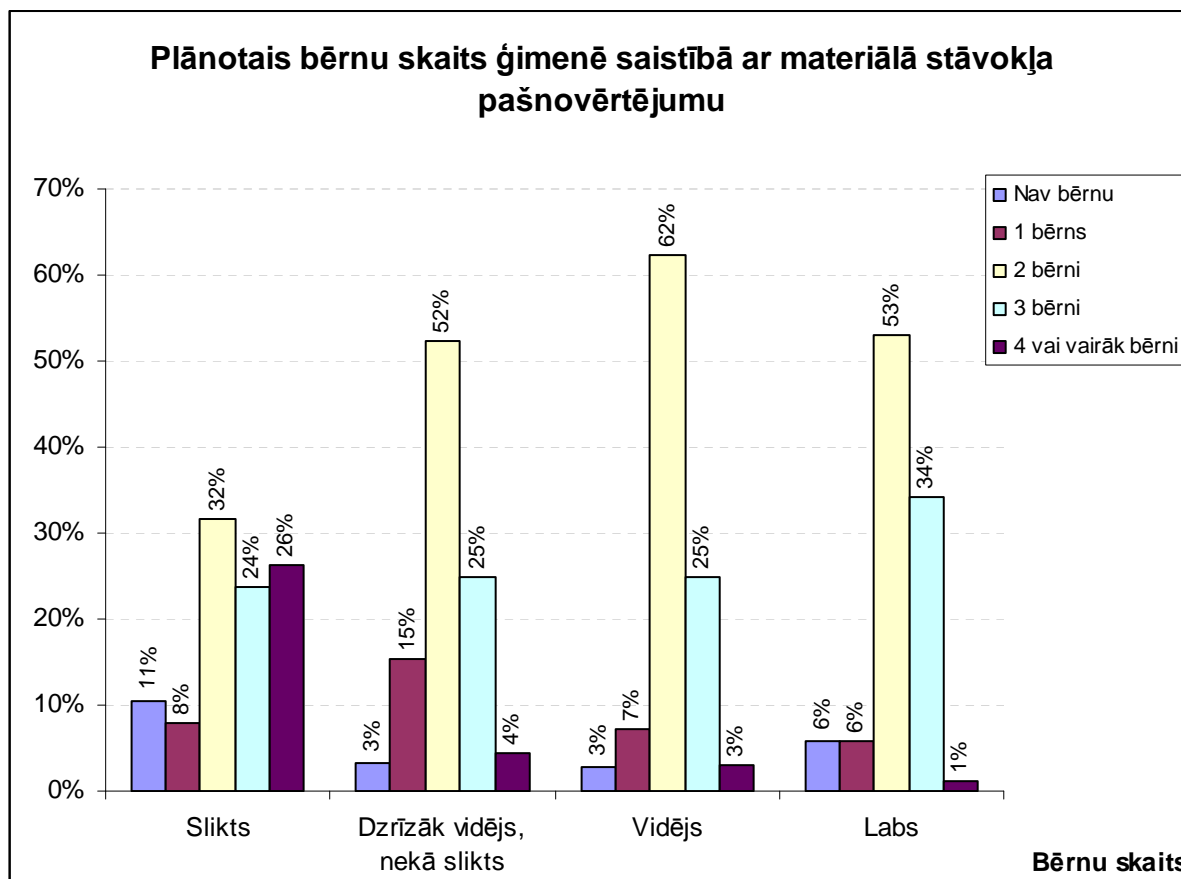
attiecībām. Lai analizētu specifiskāk šos faktorus, veicām salīdzinājumu starp esošo, plānoto un vēlamo bērnu skaitu ģimenēs ar dažādu materiālā stāvokļa pašnovērtējumu.

7.2.attēls. Respondentu esošais bērnu skaits ģimenēs ar dažādu materiālā stāvokļa pašnovērtējumu

Salīdzinot respondentu esošo bērnu skaitu ģimenēs ar dažādu materiālā stāvokļa pašnovērtējumu, redzams, ka visvairāk no visām grupām 2 bērni ir ģimenēs ar sliktu materiālo pašnovērtējumu (46%). Pieaugot materiālajai labklājībai, palielinās to ģimeņu skaits, kurās bērnu nav. 3 bērni ģimenē ir līdzīgi visās grupās, taču 4 vai vairāk bērni ir tikai 1% ģimenēs ar labu materiālā stāvokļa pašnovērtējumu, bet 13% - ar sliktu.

7.3.attēls. Respondentu plānotais bērnu skaits ģimenēs ar dažādu materiālā stāvokļa pašnovērtējumu

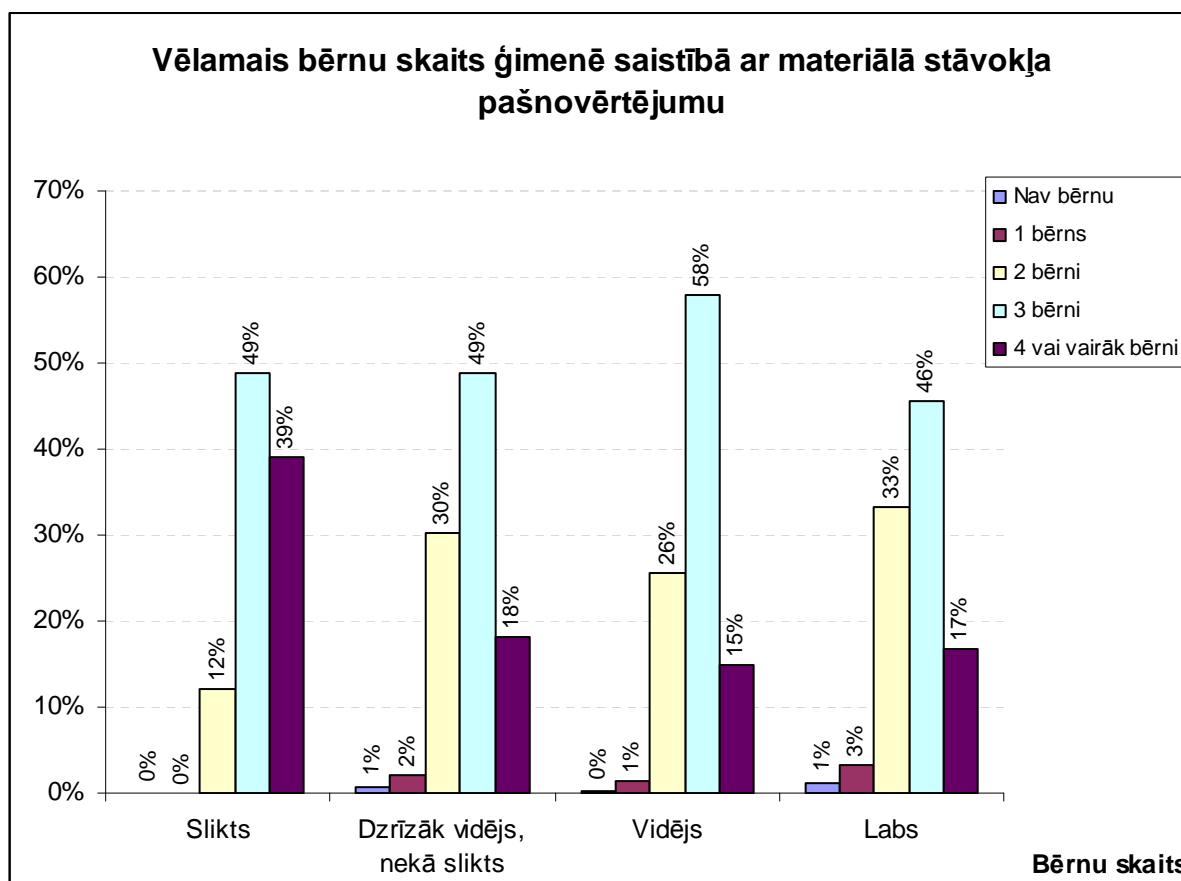

Visās grupās proporcionāli visvairāk tiek plānoti 2 bērni – it īpaši grupā ar vidēju materiālā stāvokļa pašnovērtējumu: 62%. Salīdzinoši maz tiek plānots 1 vai neviens bērns, salīdzinoši vairāk kā citās grupās 1 bērnu plāno respondenti ar drīzāk vidēju nevis sliktu materiālo pašnovērtējumu (15% no visiem plānotajiem variantiem).

Ģimenēs ar labu materiālā stāvokļa pašnovērtējumu pašreiz bērnu nav 30%, ir 1 bērns 33%, taču šādu stāvokli plāno saglabāt tikai 6% šīs grupas respondentu.

Visvairāk 4 vai vairāk bērnus plāno respondenti ar sliktu materiālā stāvokļa pašnovērtējumu (26%), vismazāk – ar labu materiālā stāvokļa pašnovērtējumu – tikai 1%. 3 bērnus plāno visas grupas samērā līdzīgi, visvairāk tā plāno tieši respondenti ar labu materiālā stāvokļa pašnovērtējumu (34% no plānotajiem variantiem).

7.4.attēls. Respondentu vēlamais bērnu skaits ģimenēs ar dažādu materiālā stāvokļa pašnovērtējumu

Vēlamais bērnu skaits izteikti atšķiras no plānotā bērnu skaita visām grupām. Ja visās grupās proporcionāli visvairāk tiek plānoti 2 bērni, tad par vēlamu visvairāk tiek uzskatīti 3 bērni ģimenē visās grupās, visvairāk grupā ar vidēju materiālā stāvokļa pašnovērtējumu: 58% no plānotajiem variantiem, (šī grupa ir 51% visu respondentu). Vismazākā atšķirība starp plānoto un vēlamu variantu attiecībā uz 3 bērniem ir respondentiem ar labu materiālā stāvokļa pašnovērtējumu

4 vai vairāk bērnus ģimenē kā vēlamu salīdzinājumā ar plānoto variantu uzskata salīdzinoši daudz vairāk respondentu visās grupās, visvairāk grupā ar sliktu materiālā stāvokļa pašnovērtējumu: 39% no vēlamajiem variantiem.

Nevienu vai bērnu ģimenē par vēlamu variantu uzskata minimāls skaits respondentu visās grupās: 0 – 3%.

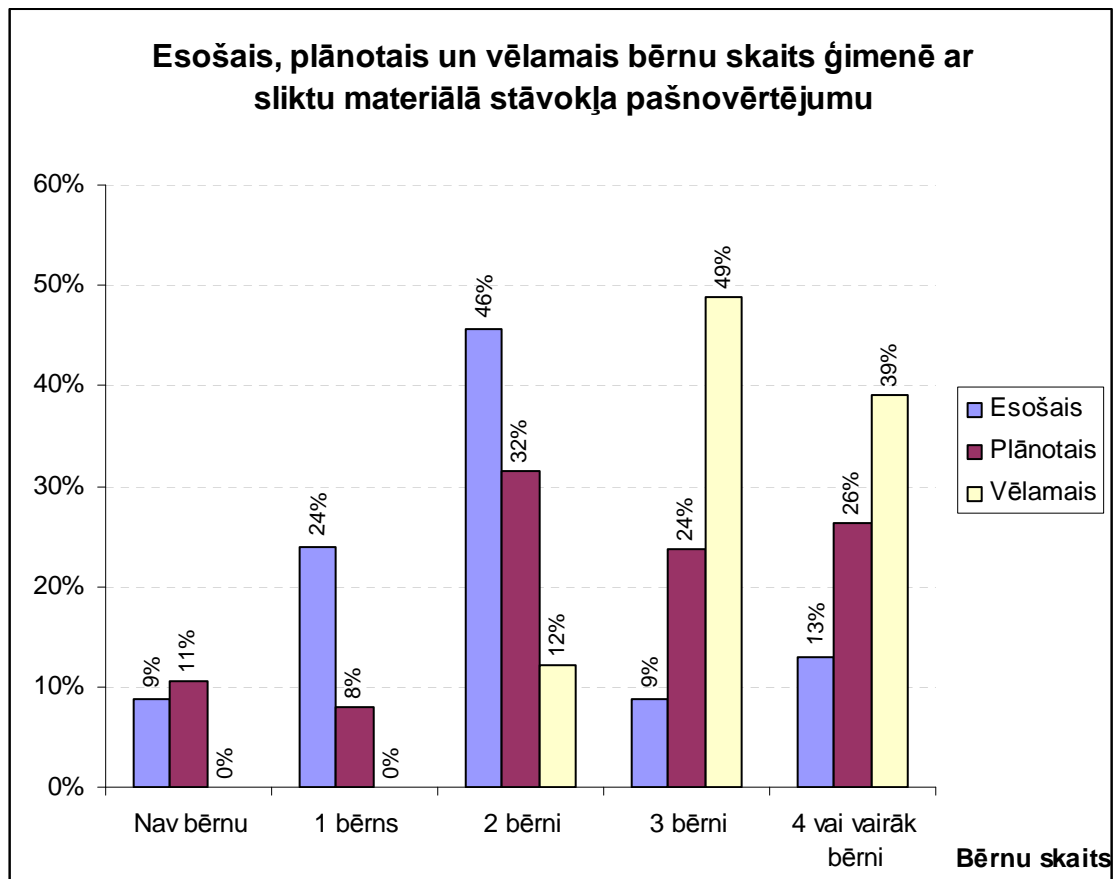
Analizējot vēlamu bērnu skaitu ģimenē, jāsaprot, ka realitātes pakāpe šim rādītājam respondentu vidū noteikti ir atšķirīga. Tas ir mērķis, uz ko tiekties, un daļa cilvēku mēģinās radīt sev šos optimālos apstākļus, lai sasniegtu sev vēlamu ģimenes modeli, citi par to sapņos vai žēlosies, kas šādu apstākļu nav. Atšķirības plānotā un vēlamā bērnu skaita ziņā ir izskaidrojamas arī ar respondentu vecumu, proti, 19% respondentu ir vecāki par 45 gadiem – viņi varbūt bērnus vairs neplāno, taču vēlamu bērnu skaitu uzrāda kā ideālo variantu.

Aplūkojot plānoto un vēlamu bērnu skaitu ģimenēs valsts demogrāfiskās situācijas uzlabošanas kontekstā, rodas pozitīvs iespaids, jo cilvēki tomēr domā par lielāku nevis vēl mazāku vai tādu pašu bērnu skaitu, kas raksturo pozitīvu tendenci.

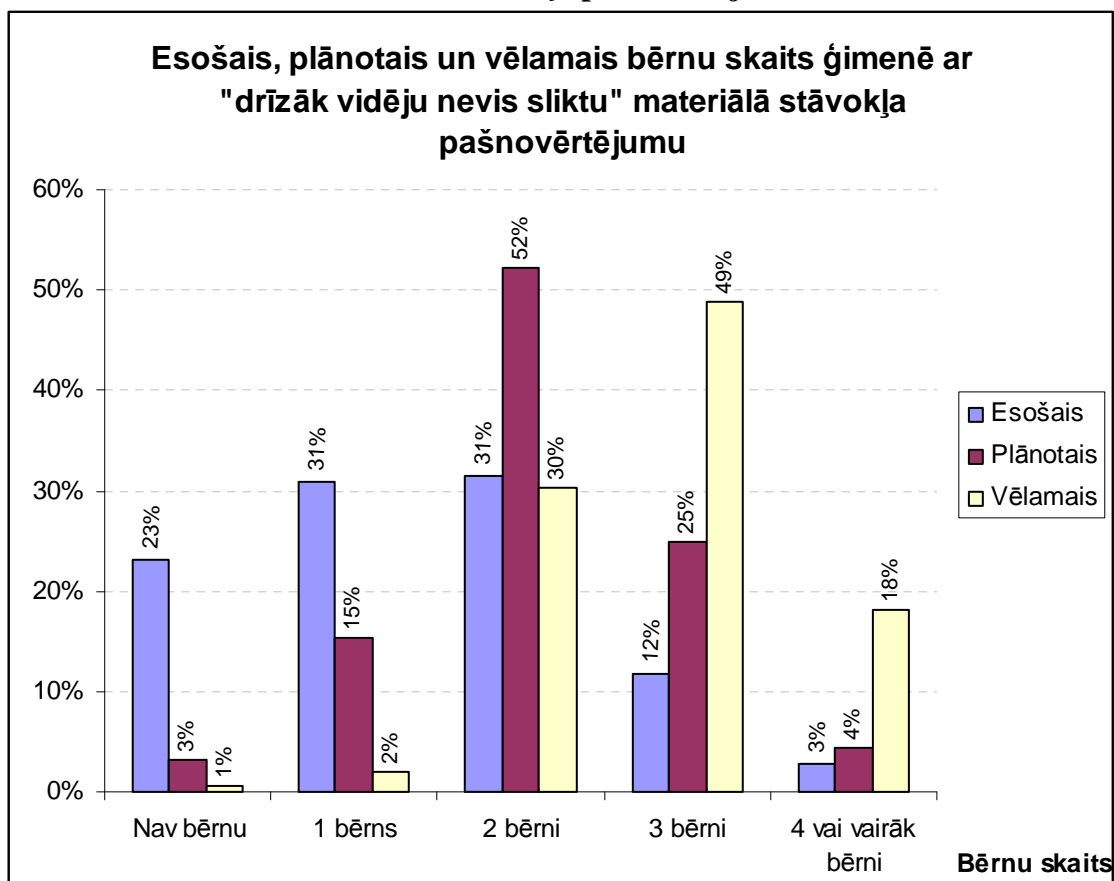
Šie rezultāti ļauj secināt, ka materiālais stāvoklis varētu iespaidot dzimstību ģimenēs, taču tam nav izšķirošas nozīmes bērnu skaita plānošanā ģimenē un uzskatos par vēlamu ģimenes modeli.

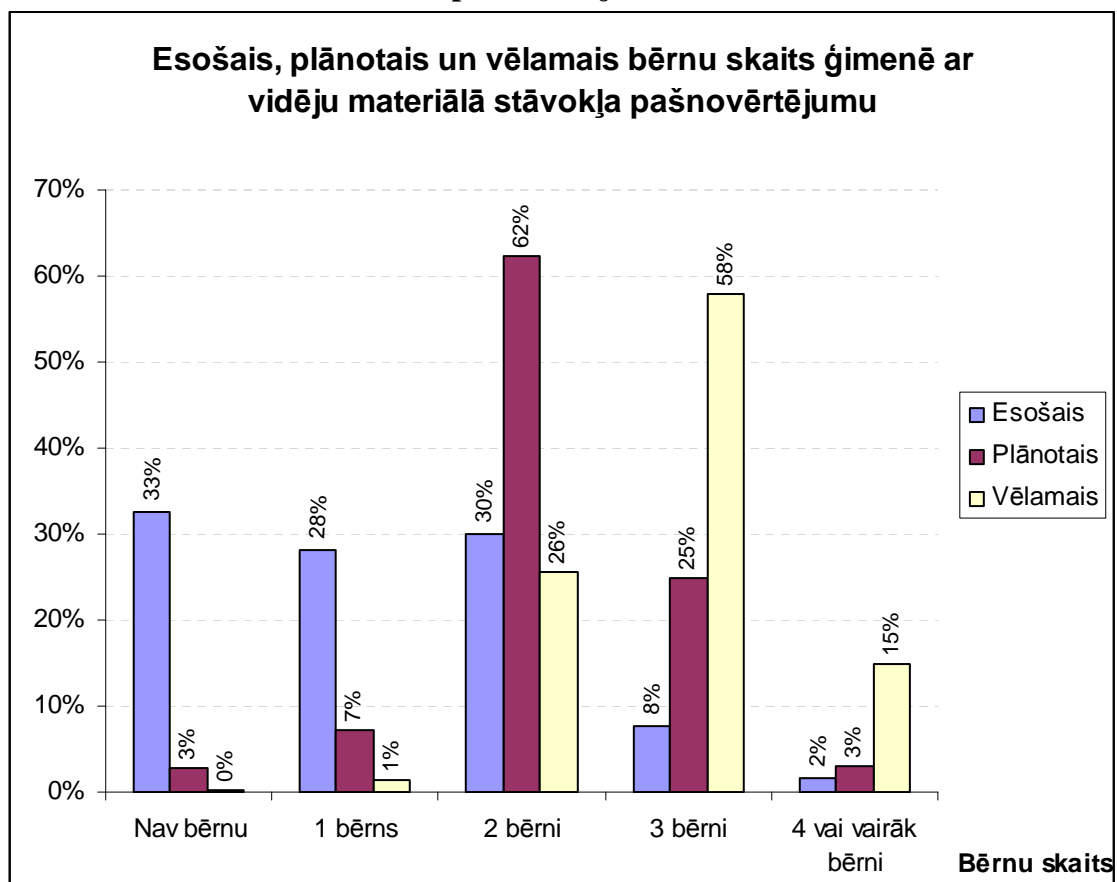
7.5. attēls. Esošais, plānotais, vēlamais bērnu skaits saistībā ar sliktu materiālā stāvokļa pašnovērtējumu

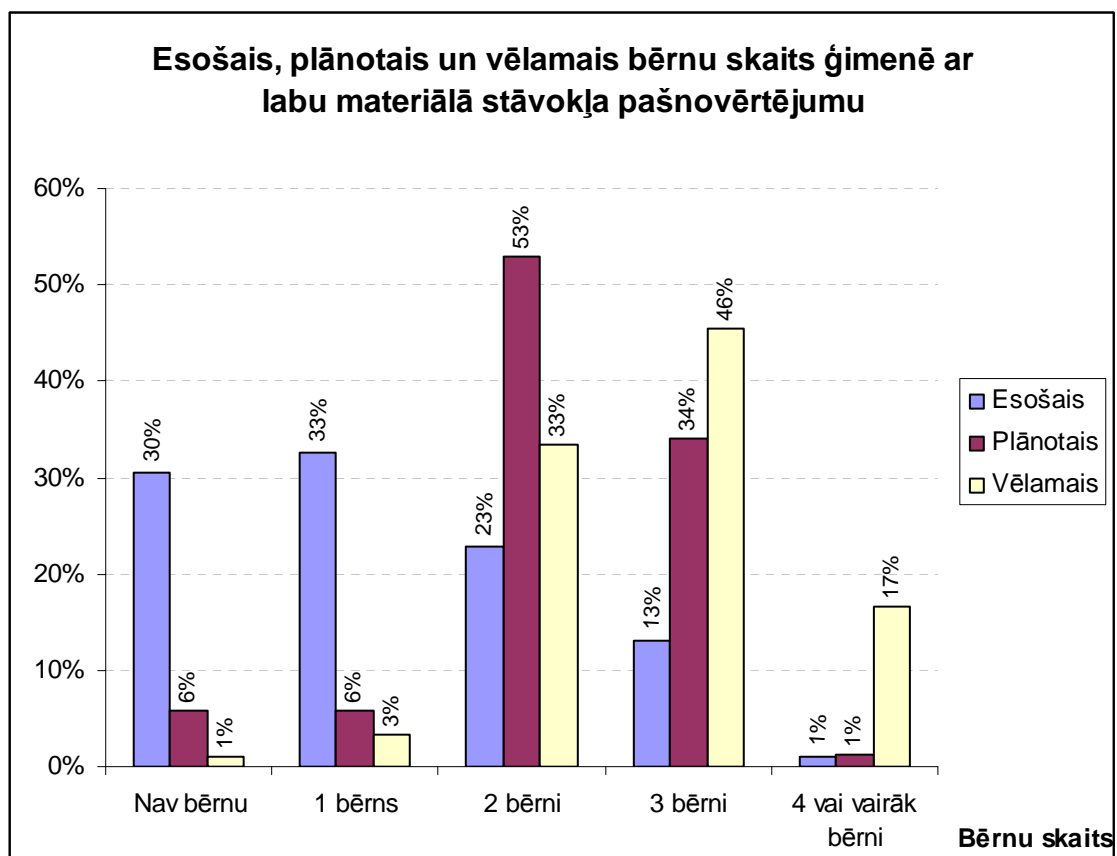
7.6. attēls. Esošais, plānotais, vēlamais bērnu skaits saistībā ar drīzāk vidēju nevis sliktu materiālā stāvokļa pašnovērtējumu

7.7. attēls. Esošais, plānotais, vēlamais bērnu skaits saistībā ar vidēju materiālā stāvokļa pašnovērtējumu

7.8. attēls. Esošais, plānotais, vēlamais bērnu skaits saistībā ar labu materiālā stāvokļa pašnovērtējumu

8. Intimitāte

Intimitāti var definēt kā dalīšanos ar visdziļākajām domām un jūtām, kā atklātības un tuvības procesu starp diviem cilvēkiem (Celeste, 2002.). Intimitāti var aplūkot kā kvalitāti, kas sākas un veidojas cilvēkā kā personībā, bet savu kapacitāti un izpausmi parāda tieši tuvās attiecībās. J. Steila (Steil, 1997.) analizējot intimitātes izpausmes pāru attiecībās, izdala trīs raksturīgas pazīmes:

1. intimitāte ir starppersonāla, tā nevar pastāvēt bez savstarpējo attiecību konteksta,
2. intimitāte ir abpusēja – tā veidojas tikai tad, ja abi partneri piekrīt šim procesam, intimitātes kvalitāte un dziļums atkarīgs no abiem partneriem,
3. intimitātei piemīt gan afektīvas, gan kognitīvas, gan uzvedības izpausmes.

Intimitāte ir process, kas norisinās visu laiku un nekad nav pabeigts vai pilnībā sasniegts mērķis. D. Olsons izdala intimitāti un intīmas attiecības (Schaefer, & Olson, 1981.). Intimitātes pieredze tiek raksturota kā tuvības, izpratnes sajūta, dalīšanās ar to, kas personisks, taču tā negarantē intīmu attiecību veidošanos. Intīmas attiecības nosaka to ilglaicīgums un resursu ieguldījums. D. Olsons apraksta vairākus intimitātes veidus, uz šī teorētiskā modeļa ir bāzēta Šafera un Olsona Intīmo attiecību novērtējuma aptauja (PAIR- Personal Assessment of Intimacy Relationships: Schaefer M. T., Olson D. H., 1981).

Intīmo attiecību novērtējuma aptauja tika veidota, lai izmērītu intimitātes pakāpi, ko indivīds piedzīvo attiecībās ar citu personu. Šī aptauja ir izmantojama gan precētiem, gan neprecētiem pāriem. Tā sastāv no 36 jautājumiem, no kuriem dotajā pētījumā tiek izmantoti 24. Rezultāti tiek mērīti 6 apakšskālās: emocionālā intimitāte, sociālā intimitāte, seksuālā intimitāte, intelektuālā intimitāte, izklaides intimitāte, konvencionalitāte (skat. Metodikas raksturojumu).

Kopējais pirmo 5 apakšskalu rezultāts parāda vispārējo intimitātes pakāpi attiecībās.

Intimitāte nereti tiek uzskatīta par pozitīvu laulības un ģimenes attiecību raksturotāju. Par intimitātes un apmierinātības ar pāru attiecībām savstarpējām korelācijām veikti daudzi pētījumi, kas uzskatāmi parāda pozitīvu sakarību starp intimitāti un apmierinātību ar attiecībām, pie kam šī sakarība ir abpusēja – abi mainīgie ietekmē viens otru (McCabe, & Brink, 2001., u.c.)

Pāru attiecībās piedzīvotā intimitāte būtiski ietekmē cilvēku psihisko un fizisko labsajūtu. Zems intimitātes līmenis saistīts ar neveiksmīgām, neapmierinošām attiecībām, seksuālām disfunkcijām, vientulības izjūtu, depresiju, psihosomatiskām saslimšanām. Nespēja pietiekamā līmenī apmierināt savas vēlmes pēc intimitātes bieži tiek atzīts kā galvenais motīvs, kāpēc cilvēki meklē palīdzību pie psihoterapeitiem, kā arī viens no galvenajiem laulību šķiršanas iemesliem (Moss, & Schvebel, 1993.)

Līdz šim Latvijā nav veikti apjomīgi pētījumi saistībā ar intimitāti pāru attiecībās.

Viens no mūsu pētījuma mērķiem ir noskaidrot laulību noturības un šķiršanas veicinošos faktoros. Šai sakarībā tiek pētīta intimitāte kā viens no pāru attiecību raksturotājiem.

8.1. tabula. Intimitāte

	Vidējā vērtība
Emocionālā intimitāte	3.03
Intelektuālā intimitāte	3.10
Sociālā intimitāte	3.64
Izklaides intimitāte	3.40
Seksuālā intimitāte	3.64
Konvencionālā intimitāte	3.28
Kopējā intimitāte	3.33

Pētījuma rezultāti parāda, ka attiecības starp laulātajiem vai partneriem (kas dzīvo kopā, bet nav precējušies), kopumā raksturo vidēji augsta intimitāte: 3,33 balles piecu ballu sistēmā. Salīdzinoši visaugstākā respondentiem ir seksuālā un sociālā intimitāte, zemākā – emocionālā intimitāte. Visas kategorijas, kas raksturo intimitāti ir nozīmīgas, taču emocionālajai intimitātei ir īpaši svarīga loma, jo tieši savstarpēja empātija, tuvības izjūta ir tā, kas lielā mērā nosaka kopējo intimitāti. Ja cilvēki pāra attiecībās jūtas savstarpēji nesaprasti, neuzklausi, sveši, tad ilgstošs šāds emocionālais fons var veicināt pāra attiecību šķiršanu. Šim aspektam būtu jāpievērš uzmanība kā laulātajiem tā arī tiem, kas laulību vēl tikai plāno, proti, patiesi tuvas attiecības veidojas pateicoties laika faktoram un resursu ieguldījumam - svarīgi būtu atrast laiku vienam priekš otra, runāt par jūtām, attīstīt sevī empātijas spējas.

8. tabula. Vīriešu un sieviešu intimitātes atšķirības

	Sievietes	Vīrieši	Nozīmība
	Vidējā vērtība	Vidējā vērtība	
Emocionālā intimitāte	3.08	2.93	0.008
Intelektuālā intimitāte	3.09	3.10	0.841
Sociālā intimitāte	3.63	3.67	0.347
Izklaides intimitāte	3.41	3.37	0.345
Seksuālā intimitāte	3.69	3.57	0.015
Konvencionālā intimitāte	3.28	3.29	0.833
Kopējā intimitāte	3.34	3.31	0.279

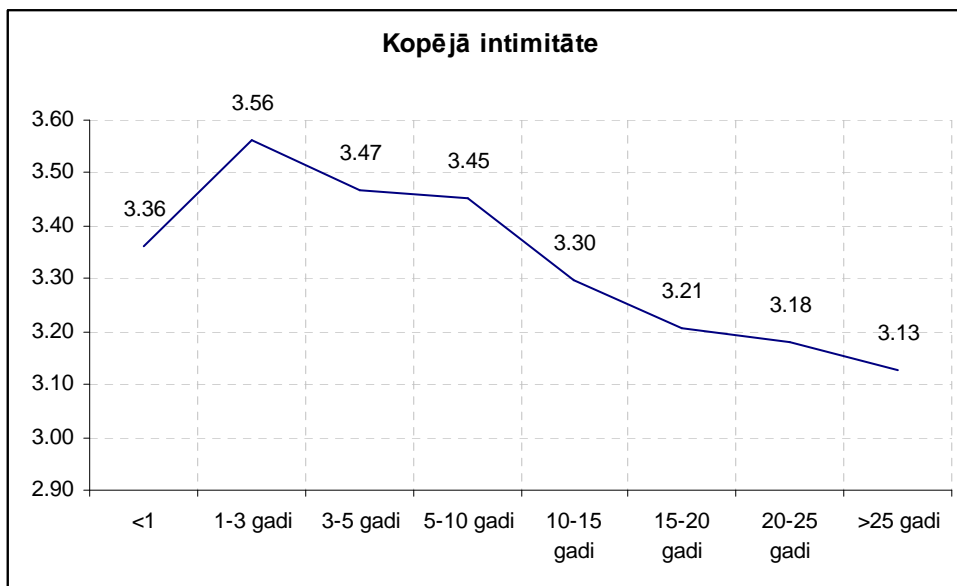
Salīdzinot sieviešu un vīriešu intimitāti dotā pētījuma ietvaros, redzams, ka sievietes attiecībās ar laulāto vai partneri piedzīvo izteiktāku emocionālo un seksuālo intimitāti. Vīrieši mazāk kā sievietes izjūt emocionālu atbalstu, salīdzinoši biežāk izjūt noliedzosu attieksmi no savu partneru puses un uzrāda lielāku neapmierinātību ar savu seksuālo dzīvi.

8.3. tabula. Intimitātes atšķirības laulātiem un partnerattiecībās esošajiem

	Precējušies, dzīvo kopā	Partnerattiecības	Nozīmība
	Vidējā vērtība	Vidējā vērtība	
Emocionālā intimitāte	3.02	3.12	0.164
Intelektuālā intimitāte	3.10	3.26	0.008
Sociālā intimitāte	3.63	3.82	0.000
Izklaides intimitāte	3.43	3.46	0.635
Seksuālā intimitāte	3.66	3.73	0.233
Konvencionālā intimitāte	3.29	3.41	0.017
Kopējā intimitāte	3.34	3.45	0.010

Rezultāti rāda, ka intimitāte statistiski nozīmīgi atšķiras ($p < 0,01$) precēto un neprecēto pāru attiecībās: kopējā intimitāte augstāka ir tiem respondentiem, kas dzīvo kopā ar draugu vai draudzeni, bet nav precējušies (attiecīgi 3,45 un 3,34 piecu ballu sistēmā). Šī atšķirība veidojas pateicoties galvenokārt intelektuālajai un sociālajai intimitātei, arī konvencionālā intimitāte šiem pāriem ir augstāka. Tas vedina uz domām, ka šie respondenti varētu būt gados jauni cilvēki ar salīdzinoši nesenu attiecību pieredzi, kas daudz laika pavada kopā ar draugiem un kam svarīgi radīt labu iespaidu par savām attiecībām.

8.1. attēls. Intimitātes atšķirības respondentiem ar dažādu laulības, partnerattiecību stāžu

Attēlā 8.1. redzams, kā mainās intimitāte saistībā ar pāra attiecībās nodzīvoto gadu skaitu: pirmajā gadā, lai gan intimitāte salīdzinoši augsta, tomēr ir nepieciešama adaptācija kopdzīvei. Visaugstāko kopējo intimitāti uzrāda tie respondenti, kas dotajās attiecībās pavadījuši kopā 1 – 3 gadus, šo augsto rādītāju nosaka visas kopējo intimitāti veidojošās kategorijas līdzvērtīgi. Pēc 3 kopā pavadītiem gadiem kopējā intimitāte sāk samazināties, saglabājoties nemainīga līdz 10 gadus ilgai kopdzīvei, tālāk turpina pakāpeniski samazināties.

No iepriekšminētā var secināt: ja jau cilvēki dzīvo kopā daudzus gadus un kopējai intimitātei ir tendence samazināties, tad eksistē vēl citi nozīmīgi faktori, kas nosaka šo attiecību saglabāšanu. Šajā sakarībā 9. nodaļā tiek analizēta autonomija kā viens no laulību noturību ietekmējošiem faktoriem.

9. Autonomija

Autonomiju var definēt kā emocionālu un rīcības neatkarību, pašpietiekamību, jušanos droši pašam par sevi un spēju pieņemt savu atšķirību no apkārtējiem. Autonomija ir personības dimensija, kuras pamatā ir vajadzība pēc pašnoteikšanās, vēlme būt neatkarīgam un sasniegt pašam savus mērķus (McAdams, 1998).

Gan teorētiskajā literatūrā, gan pētījumos par pāru attiecībām autonomija nereti tiek aplūkota kopā ar intimitāti. Daļa autoru pārstāv uzskatu, ka tās ir savstarpēji izslēdzošas kvalitātes, savukārt citi norāda uz to, ka starp tām ir pozitīva korelācija, un tās viena otru savstarpēji papildina un bagātina, kā arī līdzsvars starp intimitāti un autonomiju pāru attiecībās ir saistīts ar augstāku attiecību novērtējumu. Pastāv viedoklis, ka autonomija un intimitāte atrodas savstarpējas mijiedarbības procesā, kur intimitāte rada piemērotus apstākļus, lai varētu attīstīties arī autonomija. Vairumam cilvēku, lai viņi savā dzīvē justos autonomi, neatkarīgi, radoši un apmierināti, nepieciešamas savstarpēji atbalstošas un intīmas pāru attiecības (Schaefer, & Olson, 1981). Rezultāti tiek mērīti 6 apakšskalās, kur trīs pozitīvās attiecību kvalitātes ir pārī ar to pretpoliem- trīs negatīvām attiecību kvalitātēm:

- tuvība- atsvešinātība,
- pieņemšana- naidīga kontrole,
- autonomija- kontrole.

Autonomijas skala mēra līmeni, kādā indivīds novērtē, cik viņš attiecībās ar partneri izjūt, ka tiek respektētas viņa autonomijas vajadzības un vēlmes.

Līdz šim Latvijā nav veikti apjomīgi pētījumi saistībā ar autonomiju pāru attiecībās. Viens no šī pētījuma nolūkiem ir noskaidrot, vai starp intimitāti un autonomiju pastāv pozitīva korelācija, un kā autonomija ietekmē attiecību kvalitāti un apmierinātību ar tām.

9.1. tabula. Autonomija

	Vidējā vērtība	Mediāna	Moda
Tuvība	3.83	4.00	4.00
Atsvešinātība	4.00	4.00	5.00
Pieņemšana	3.77	4.00	4.00
Naidīgā kontrole	3.59	3.67	3.67
Autonomija	3.50	3.33	3.33
Kontrole	3.38	3.33	3.67
Kopējā autonomija	3.68	3.78	3.89

Pētījuma rezultāti parāda, ka attiecības starp laulātajiem vai partneriem (kas dzīvo kopā, bet nav precējušies), kopumā raksturo vidēji augsta autonomija: 3,68 balles piecu ballu sistēmā.

9.2. tabula. Autonomijas atšķirības sievietēm un vīriešiem

	Sievietes	Vīrieši	Nozīmība	
	Vidējā vērtība	Vidējā vērtība	t-test	U-test
Tuvība	3.75	3.97	0.000	0.000
Atsvešinātība	4.02	3.98	0.472	0.290
Pieņemšana	3.80	3.71	0.089	0.010
Naidīgā kontrole	3.68	3.43	0.000	0.000
Autonomija	3.57	3.38	0.000	0.000
Kontrole	3.50	3.18	0.000	0.000
Kopējā autonomija	3.72	3.61	0.006	0.000

Salīdzinot sieviešu un vīriešu autonomiju dotā pētījuma ietvaros, redzams, ka sievietes jūtas vairāk kontrolētas no savu vīru vai partneru puses (statistiski nozīmīga atšķirība).

Rezultāti rāda, ka vīrieši atzīmē augstāku tuvības līmeni nekā sievietes.

Kā minēts 8. nodaļā, salīdzinot sieviešu un vīriešu intimitāti, redzams, ka sievietes attiecībās ar laulāto vai partneri piedzīvo izteiktāku emocionālo intimitāti. Vīrieši mazāk kā sievietes izjūt emocionālu atbalstu, salīdzinoši biežāk izjūt noliedzošu attieksmi no savu partneru puses. Šīs atšķirības skaidrojamas sekojoši: intimitātes aptaujā respondenti novērtē apgalvojumus, kas varētu raksturot viņu attiecības ar laulāto vai partneri (kā pats jūtas šajās attiecībās), autonomijas aptaujā respondenti izvērtē apgalvojumus, kas varētu raksturot partneri šajās attiecībās. Vīrieši biežāk nekā sievietes atbalsta tādas apgalvojumus kā: „partnerē pārrunā ar mani savas problēmas”, „partnerē jūtas labi, kad mēs esam kopā”, respektīvi, vīrieši uzskata, ka sievietes jūtas labi, bet paši nejūtas tik lielā mērā emocionāli atbalstīti.

Lai gan sievietes pāru attiecībās jūtas vairāk kontrolētas nekā vīrieši, kopējā autonomija dotā pētījuma ietvaros sievietēm ir salīdzinoši augstāka, tātad sievietes attiecībās ar partneri izjūt, ka tiek respektētas viņu autonomijas vajadzības un vēlmes, vīrieši šajā ziņā nejūtas tik apmierināti. Var izteikt pieņēmumu, ka vīrieši kopumā augstāk vērtē autonomijas nozīmi pāra attiecībās – vēlas to vairāk saņemt un, iespējams, ir gatavi to arī vairāk dot.

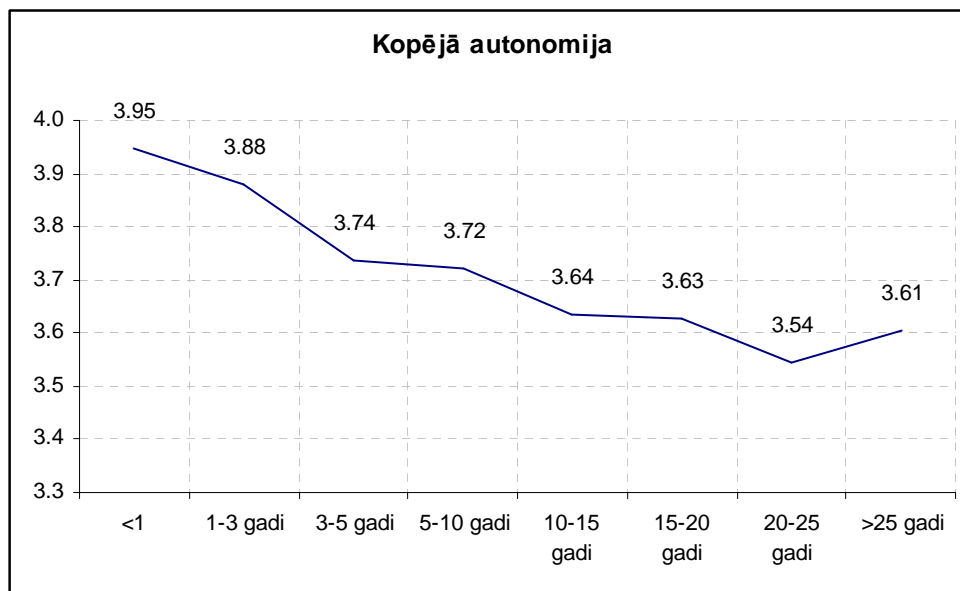
9.3. tabula. Autonomijas atšķirības precētiem un partnerattiecībās esošiem

	Precējušies, dzīvo kopā	Partnerattiecības	Nozīmība	
	Vidējā vērtība	Vidējā vērtība	t-test	U-test
Tuvība	3.82	4.07	0.000	0.000
Pieņemšana	3.77	4.06	0.000	0.000
Autonomija	3.46	3.66	0.001	0.000
Atsvešinātība	4.02	4.17	0.016	0.020

Naidīgā kontrole	3.59	3.73	0.040	0.031
Kontrole	3.42	3.54	0.071	0.055
Kopējā autonomija	3.68	3.87	0.000	0.000

Rezultāti rāda, ka autonomija statistiski nozīmīgi atšķiras precēto un neprecēto pāru attiecībās: kopējā autonomija augstāka ir tiem respondentiem, kas dzīvo kopā ar draugu vai draudzeni, bet nav precējušies (attiecīgi 3,87 un 3,68 piecu ballu sistēmā).

9.1. attēls. Autonomijas atšķirības respondentiem ar dažādu laulību, partnerattiecību stāžu

Attēlā 9.1. un tabulā 9.4. redzams, kā mainās autonomija saistībā ar pāra attiecībās nodzīvoto gadu skaitu: visaugstāko kopējo autonomiju uzrāda respondenti, kuru attiecību stāžs ir mazāks par gadu, palielinoties attiecību stāžam, pakāpeniski samazinās kopējā autonomija, pēc 25 gadu kopdzīves kopējā autonomija nedaudz palielinās.

Gan teorētiskajā literatūrā, gan pētījumos par pāru attiecībām autonomija un intimitāte nereti tiek aplūkotas kā savstarpēji pretējas kategorijas, proti, izjust lielāku intimitāti iespējams, samazinot autonomiju un otrādi. Taču pastāv arī pretēji uzskati par intimitāti un autonomiju kā savstarpēji papildinošām kategorijām. Daudzos pētījumos ir pierādīts, ka starp šīm kategorijām pastāv pozitīva korelācija. Pastāv viedoklis, ka intimitāte un autonomija atrodas savstarpējas mijiedarbības procesā, kur intimitāte rada piemērotus apstākļus, lai varētu attīstīties arī autonomija. Vairumam cilvēku, lai viņi savā dzīvē justos autonomi, neatkarīgi, radoši un apmierināti, ir vajadzīgas savstarpēji atbalstošas un intīmas pāru attiecības (Schaefer & Olson 1981). Patiesa autonomija attiecībās ir iespējama tikai tad, ja tajās valda arī dziļa intimitāte, un otrādi – patiesa intimitāte prasa arī autonomijas klātbūtni attiecībās (Sato, 2001).

Veicot korelāciju analīzi, noteikts Pīrsona koeficients, kas parāda, ka starp kopējo intimitāti un kopējo autonomiju pastāv pozitīva korelatīva saistība ($r = 0,314$, $p < 0,01$). Pozitīvu korelatīvu saistību pamato arī noteiktais Spīrmena korelācijas koeficients ($r = 0,224$, $p < 0,01$). Tātad respondenti, kuru pāru attiecībās valda intimitāte un tuvība, vairāk respektē partnera individualitāti un autonomijas vēlmes un vajadzības.

10. Apmierinātība ar attiecībām

Cilvēks ir sociāla būtne un ir motivēts būt tuvās attiecībās ar kādu. Pāru attiecības spēj apmierināt daudzas no cilvēka sociālajām un psiholoģiskajām vajadzībām. Tie cilvēki, kas ir labāk sociāli integrējušies un jūtas apmierināti ar savām attiecībām ar apkārtējiem, ir ar labāku fizisko un garīgo veselību, dzīvo ilgāk (Reis, Sheldon, Gable 2000). Apmierinātība ar attiecībām ir subjektīva – ja cilvēks ir neapmierināts ar attiecībām, viņš daudzus it kā objektīvi pozitīvus faktorus var uztvert kā emocionāli negatīvus un otrādi – būdams apmierināts ar attiecībām, viņš arī nepilnībās var ieraudzīt kaut ko sev pozitīvu. Katram cilvēkam ir sava mēraukla jeb iekšējais standarts, pēc kura viņš izvērtē savas attiecības, to nosaka iepriekšējā attiecību pieredze, uzskati par to, kas ir „labas” un kas ir „sliktas” attiecības, individuālā vērtību sistēma, stereotipi, attiecību ideāli (Fitness, Fletcher 2003). Salīdzinot reālo attiecību dažādos aspektus ar šo iekšējo standartu, cilvēks var izvērtēt savu apmierinātības ar attiecībām pakāpi.

Cilvēks paliek attiecībās tik ilgi, kamēr attiecību iznākums jeb tas, ko viņš iegūst no šīm attiecībām, ir labāks par iespējamām citām alternatīvām.

Daudzos pētījumos apmierinātība ar pāra attiecībām tiek raksturota kā attiecību kvalitāti raksturojošs jēdziens, kur būtiska nozīme ir tādām faktoram kā savstarpēja pielāgošanās. Savstarpēja pielāgošanās ir spēja pieņemt vienu otru, spēja pielāgoties otra vēlmēm un uzskatiem, spēja vienoties par kopīgu un savstarpēji pieņemamu dzīves modeli.

Viens no dotā pētījuma nolūkiem ir noskaidrot respondentu apmierinātības ar attiecībām līmeni, tās saistību ar tādām būtiskām partneru mijiedarbības kvalitātēm kā intimitāte un autonomija. Līdz šim Latvijā nav veikti līdzīgi apjomīgi pētījumi.

Pētījuma rezultāti liecina, ka kopumā respondenti uzrāda vidēji augstu apmierinātības pakāpi ar attiecībām: 3,92 balles piecu ballu sistēmā. Raksturojot attiecību kvalitāti, vairums respondentu ir atzīmējuši, ka bieži domā, ka „kopumā attiecībās viss ir labi”. Reti (bet tomēr ir) apsvēruši un pārrunājuši šķiršanās iespēju, taču ļoti reti ir nožēlojuši, ka dzīvo kopā vai ir precējušies. Respondenti gandrīz nekad savos strīdos nav iesaistījuši savus vecākus vai bērnus, nerunāšana pēc strīda vienam ar otru arī netiek uzrādīta kā bieža prakse, ka liecina par to, ka konflikti pāra starpā pārsvarā tiek risināti konstruktīvā veidā.

Analizējot respondentu savstarpējo pielāgošanos, redzams, ka visbiežāk sniegtā atbilde ir: „mums gandrīz vienmēr saskan” – it īpaši tas attiecas uz būtisku lēmumu pieņemšanu ģimenes dzīvē, salīdzinoši liela saskaņa ir arī citās sfērās, piemēram, par mērķiem un vērtībām, par jūtu izrādīšanu, par seksuālām attiecībām, par uzskatiem par normām, par attiecībām ar tuviniekiem, par ģimenes budžeta plānošanu un tērēšanu; salīdzinoši neredzams mazāka ir pielāgošanās attiecībā uz ikdienas pienākumu veikšanu.

Optimistisks ir respondentu viedoklis par viņu pāra attiecībām nākotnē, ko raksturo visbiežāk atzīmētais apgalvojums: „es ļoti vēlos, lai mūsu attiecības būtu veiksmīgas, un esmu gatava(-s) daudz ieguldīt, lai tas tā būtu”.

Analizējot šos rezultātus valsts demogrāfiskās situācijas kontekstā, tie būtu vērtējami kā pozitīvi, jo vairums respondentu ir salīdzinoši lielā mērā apmierināti ar attiecībām pāri, atzīst konfliktu esamību attiecībās un risina tos pārsvarā konstruktīvi

Vairums respondentu – 36% - ir vecumā no 25 līdz 34 gadiem, savukārt, kā liecina pēdējo gadu statistika, tad laulības visvairāk tiek šķirtas vecumā no 30 līdz 34 gadiem (vairāk kā 20%), tālāk seko vecuma posms no 35 līdz 39 gadiem tad - no 25 līdz 29 gadiem (nepilni 20%). Iespējams, ka cilvēki ar negatīvāku attiecību pieredzi nav bijuši tik motivēti iesaistīties pētījumā.

Pētījuma rezultāti liecina, ka apmierinātības ar attiecībām ziņā sievietēm un vīriešiem ir samērā līdzīgi rādītāji (attiecīgi 3,90 un 3,97 balles - nav statistiski nozīmīgu atšķirību). Vislielākā vienprātība ir attiecībā uz konfliktu risināšanas stratēģiju, proti, gan vīrieši, gan sievietes reti pēc strīda turpina nesarunāties. Liela vienprātība parādās arī attiecībā uz ģimenes budžeta plānošanu, kur abu dzimumu pārstāvji visbiežāk atzīmējuši, ka „mums visbiežāk saskan”. Augsta saskaņa ir arī attiecībā uz mērķiem un vērtībām un uz jūtu izrādīšanu.

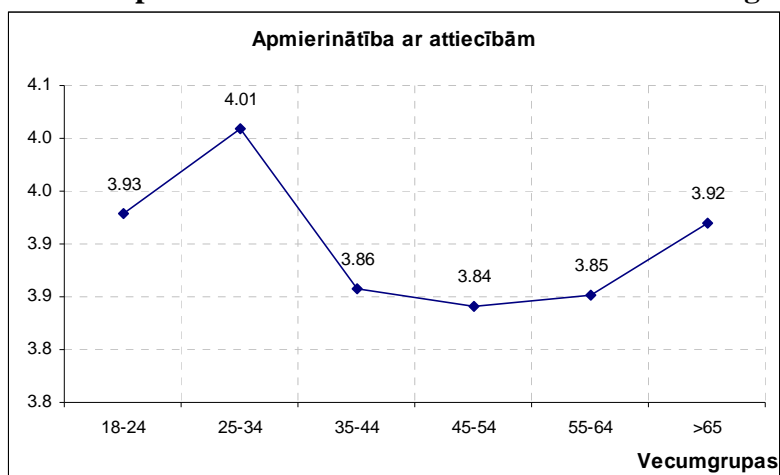
Atšķirības dzimumu starpā saskaņas ziņā parādās attiecībā uz ikdienas pienākumu veikšanu: sievietes uzrāda mazāku apmierinātību nekā vīrieši. Sievietes biežāk nekā vīrieši pāra strīdos mēdz iesaistīt vecākus un bērnus, biežāk ir domājušas vai arī pārrunājušas jautājumu par attiecību izbeigšanu ($p < 0,04$), kā arī biežāk nožēlo to, ka ir precējušas vai dzīvo kopā ($p < 0,01$).

Interesants ir apmierinātības ar attiecībām salīdzinājums starp precētajiem respondentiem un tiem, kas dzīvo kopā ar partneri bez laulības noslēgšanas. Kopumā apmierinātība ar attiecībām augstāka ir neprecētajiem respondentiem, šī atšķirība ir statistiski nozīmīga ($p < 0,01$). Šo atšķirību varētu skaidrot ar pieņēmumu, ka respondentu partnerattiecību ilgums kopumā ir salīdzinoši mazāks nekā laulāto attiecībās, un nav vēl parādījušas nopietnas grūtības pāra attiecībās.

Analizējot savstarpējās pielāgošanās atšķirības, redzams, ka respondentiem, kas nav precējušies, bet dzīvo kopā ar partneri ir salīdzinoši lielāka saskaņa seksuālajās attiecībās, jūtu izrādīšanā un attiecībās ar tuviniekiem, savukārt laulātie uzrāda lielāku saskaņu attiecībā uz mērķiem un vērtībām.

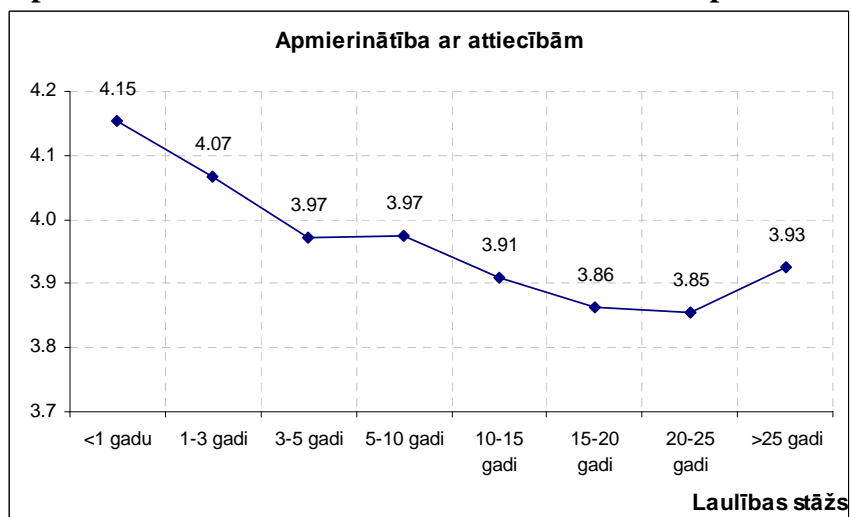
Laulātie biežāk ir apsvēruši vai pārrunājuši jautājumu par attiecību izbeigšanu, savukārt salīdzinoši retāk nožēlo to, ka ir precējušies.

10.1. attēls. Apmierinātība ar attiecībām dažādās vecumu grupās

Tabula 10.1. uzskatāmi parāda, ka vislielākā apmierinātība ar attiecībām ir respondentiem vecumā no 25 līdz 34 gadiem, kas vienlaikus ir arī visvairāk pārstāvētā vecuma grupa dotajā pētījumā. Pēc 34 gadu vecuma apmierinātība ar attiecībām samazinās, saglabājot līdzīgu novērtējumu līdz pat 64 gadu vecumam, pēc tam atkal pieaug, sasniedzot tādu pašu līmeni kā vecuma posmā no 18 līdz 24 gadiem.

10.2. attēls. Apmierinātība ar attiecībām saistībā ar laulību vai partnerattiecību stāžu

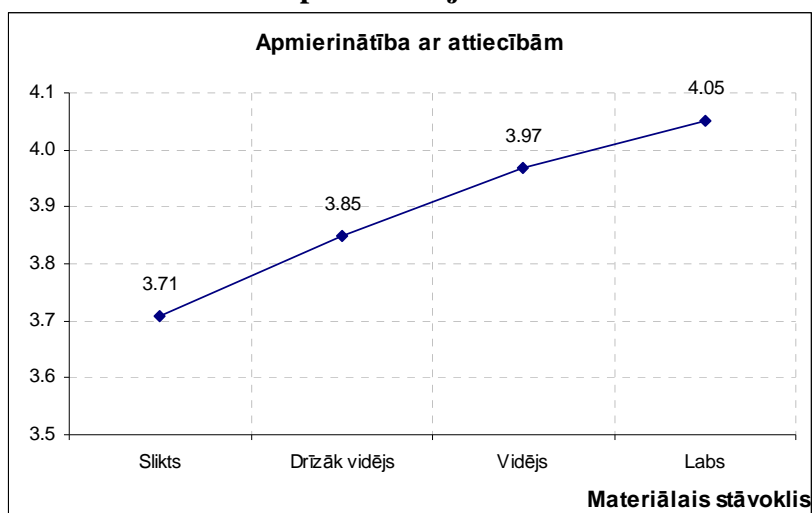

Attēli 10.1. un 10.2. uzskatāmi parāda, ka apmierinātība ar attiecībām samazinās līdz ar vecumu un līdz ar pāra attiecību stāžu (nedaudz pieaugot pēc 65 gadu vecuma un pēc 25 gadu attiecību stāža)

No demogrāfiskās statistikas viedokļa tas varētu būt pozitīvi vērtējams, ka cilvēki turpina dzīvot kopā un nešķir laulību. Mūsu pētījums dod iespēju analizēt ne tikai pāru attiecību kvantitatīvos, bet arī kvalitatīvos aspektus, proti, līdz ar kopdzīves stāžu attiecību kvalitāte samazinās – partneri dzīvo kopā pienākuma, pieraduma vai citu apstākļu dēļ, kas nav saistīti ar emocionālu tuvību un autonomijas vēlmju un vajadzību apmierināšanas iespējām. Jāpiezīmē, ka tieši līdz ar gadu skaitu un kopdzīves stāžu respondentiem palielinās bērnu un ģimenes kā vērtības nozīmība (skat. 4. un 5. nodaļu).

Var izteikt pieņēmumu, ka, ja bērnu un ģimenes vieta vērtību sistēmā gados jaunākiem cilvēkiem būtu tikpat augsta kā gados vecākiem cilvēkiem, iespējams, ka laulības būtu noturīgākas un bērnu dzimtu vairāk.

10.3. attēls. Apmierinātība ar attiecībām saistībā ar respondentu materiālā stāvokļa pašnovērtējumu

Rezultāti rāda, ka respondentu apmierinātība ar attiecībām ir saistīta ar materiālā stāvokļa pašnovērtējumu, proti, jo materiālais stāvoklis tiek vērtēts kā labāks, jo augstāka ir apmierinātība ar attiecībām (atšķirības ir statistiski nozīmīgas). Jāatzīmē, ka abi šie rādītāji ir savstarpēji saistīti, taču šī saistība nav vērtējama kā cēloņsakarība. No vienas puses apmierinošs materiālais stāvoklis, iespējams, rada partneriem drošības izjūtu un pozitīvi ietekmē pāra emocionālās attiecības, neapmierinošs materiālais stāvoklis veicina sasprindzinājumu, palielina konflikta iespējas ģimenē, savukārt no otras puses - apmierinātība ar attiecībām pārī rada labvēlīgu augsni katra personības izaugsmei, tai skaitā arī profesionālā jomā, kas palielina varbūtību uzlabot savu materiālo stāvokli.

Statistiski nozīmīgas atšķirības apmierinātībai ar attiecībām pie dažāda materiālā stāvokļa pašnovērtējuma ir tādus jautājumos kā ģimenes budžeta plānošana, tērēšana, pārraudzīšana, sirsnīgu jūtu izrādīšana, mērķi un vērtības, lēmumu pieņemšana, kā arī seksuālās attiecības. Respondenti ar sliktāku materiālā stāvokļa pašnovērtējumu biežāk atzīmē, ka nožēlo pašreizējās attiecības un kopumā nevērtē tās kā labas.

Lai izvērtētu apmierinātību ar attiecībām saistībā ar autonomiju, tiek izdalīti 2 līmeņi: zema autonomija (apakšējā kvartile (25%) no minimālās vērtības līdz 3.29) un augsta autonomija (augšējā kvartile (75%) no 4,12 līdz maksimālai vērtībai).

Rezultāti uzrāda lielāku apmierinātību ar attiecībām respondentiem ar augstu autonomijas līmeni (attiecīgi 4,3 un 3,4), pie kam šī atšķirība ir statistiski nozīmīga. Minētajās grupās būtiskas

atšķirības vērojamas sekojošās jomās: respondenti ar zemu autonomijas līmeni uzrāda retāku saskaņu sirsniņu jūtu izrādīšanā, biežāk savos strīdos iesaista savus bērnus vai vecākus, pēc strīda nesarunājas savā starpā (nekonstruktīvi konfliktu risināšanas veidi), kopumā biežāk nožēlo savu pāra attiecību eksistenci un biežāk domā par šķiršanos.

Veicot korelāciju analīzi, noteikts Pīrsona korelācijas koeficients, kas parāda, ka starp kopējo intimitāti un apmierinātību ar attiecībām pastāv vidēji cieša pozitīva korelatīva saistība ($r = 0,386$, $p < 0,01$), to pamato arī noteiktais Spīrmena korelācijas koeficients ($r = 0,294$, $p < 0,01$).

Veicot korelāciju analīzi, noteikts Pīrsona korelācijas koeficients, kas parāda, ka starp kopējo autonomiju un apmierinātību ar attiecībām pastāv cieša pozitīva korelatīva saistība ($r = 0,704$, $p < 0,01$), to pamato arī noteiktais Spīrmena korelācijas koeficients ($r = 0,677$, $p < 0,01$).

Iepriekšminētais ļauj secināt, ka attiecību kvalitāti pārī raksturo kā autonomija tā intimitāte, pie kam tieši autonomija ir ciešāk saistīta ar apmierinātību ar attiecībām – jo vairāk no partnera puses tiek respektēta cilvēka individualitāte un autonomijas vēlmes un vajadzības, jo apmierinātāks viņš jūtas attiecībās (un otrādi).

Izvērtējot respondentu esošo bērnu skaitu saistībā ar apmierinātību ar attiecībām, redzams, ka tiem, kas uzrāda zemāku apmierinātību ar attiecībām, vidēji ir salīdzinoši vairāk bērnu, taču atšķirība nav statistiski nozīmīga.

Izvērtējot plānoto un vēlamā bērnu skaitu, redzams, ka statistiski nozīmīgi vairāk bērnu plāno respondenti ar augstu apmierinātību ar attiecībām (2,28 un 2,10), arī vēlamais bērnu skaits respondentiem ar augstu apmierinātības līmeni ar attiecībām ir lielāks (taču šīs atšķirības nav statistiski nozīmīgas).

No psiholoģiskā viedokļa šādas atšķirības būtu vērtējamas kā pozitīvas: ja vecāki izvērtē savas attiecības kā ne pārāk apmierinošas, tad arī bērnus nevajadzētu plānot pirms savstarpējo attiecību noregulēšanas, jo bērna piedzimšana ir papildus stressors, kas attiecības pārī var saasināt, nevis atrisināt (pretēji sabiedrībā pastāvošam mītam). Bērns kā „ielāps” savstarpējo attiecību kvalitāti visbiežāk neuzlabo vai arī uzlabo īslaicīgi.

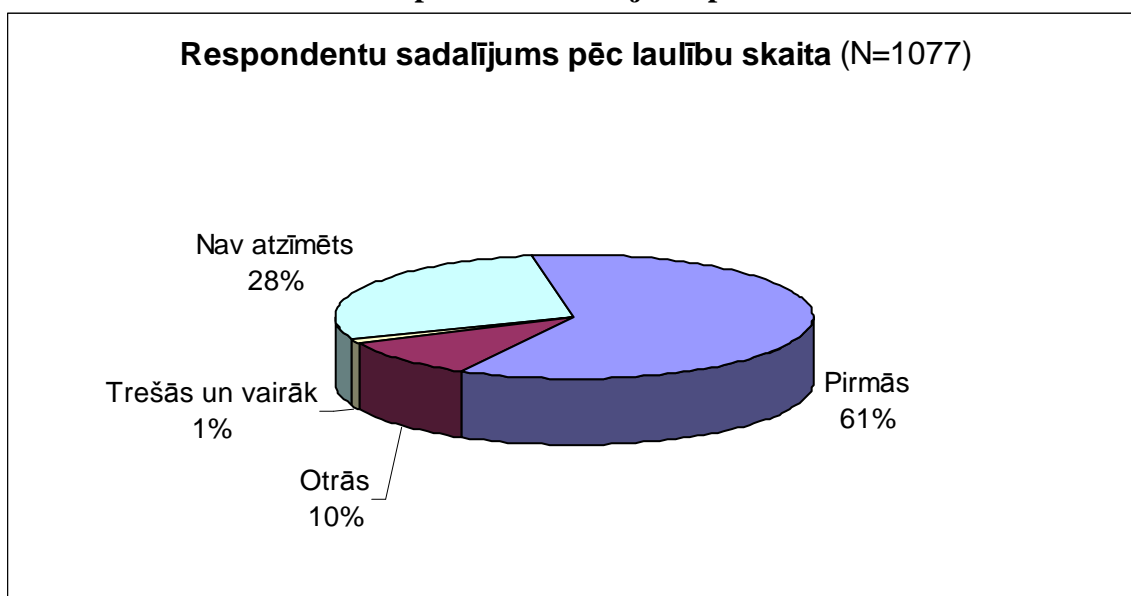
11. Šķiršanās

Pēdējo 13 gadu laikā ir samazinājies kā reģistrēto laulību tā šķirto laulību skaits (skat. 1.9. tabulu). Laika posmā no 1991. līdz 2003. gadam bija vērojama tendence samazināties kā reģistrēto laulību tā šķirto laulību skaitam: 1991. gadā reģistrētas 22337 laulības, 2003. gadā – 9989 laulības, 1991. gadā šķirtas 11070 laulības, 2003. gadā – 4828 laulības. 2004. gadā salīdzinājumā ar 2003. gadu pieaudzis gan noslēgto, gan šķirto laulību skaits (2004. gadā noslēgtas 10370 laulības, kas ir par 3,8% vairāk nekā 2003. gadā, savukārt šķirta 5271 laulība, kas ir par 9,2% vairāk nekā 2003. gadā).

Kopumā laulību stabilitāte Latvijā ir pieaugusi: 1995. gadā uz katrām 100 reģistrētajām laulībām tika šķirtas 70,6 laulības, 200. gadā – 66,6 laulības, bet 2004. gadā – 50,8 laulības, tomēr šķirto laulību īpatsvars turpina saglabāties ļoti augsts, ieņemot vienu no pirmajām vietām Eiropā.

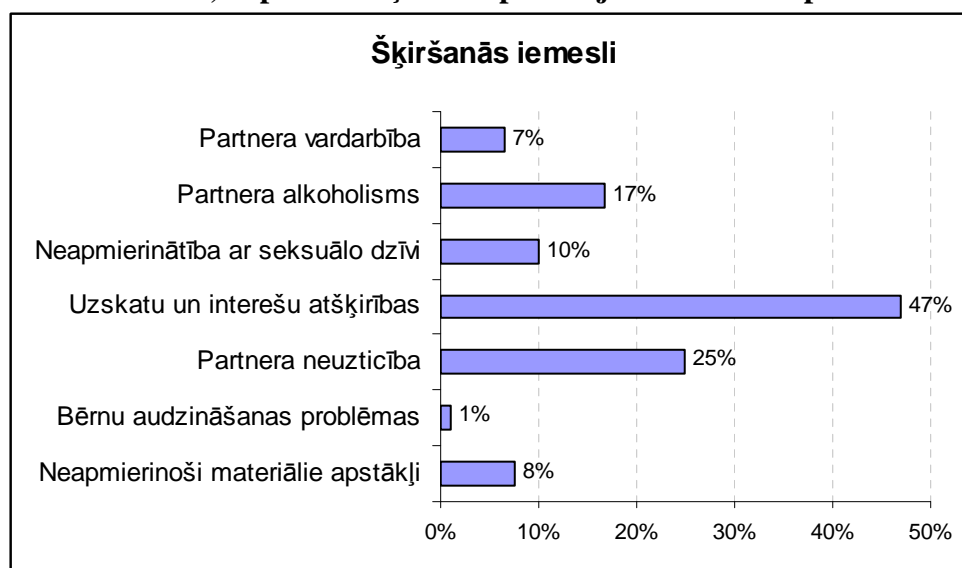
Lai gan laulību šķiršana ir bieži sastopama mūsdienu dzīves sastāvdaļa, attieksme pret to vairumā gadījumu ir negatīva. Šķiršanās ir krīze visai ģimenei, kas atstāj pēdas visu tajā iesaistīto cilvēku turpmākajās dzīvēs.

11.1. attēls. Respondentu sadalījums pēc laulību skaita

28% respondentu, kas nav atzīmējuši laulību pēc kārtas ir tie, kas laulībā vispār nav stājušies. Salīdzinoši liels ir respondentu skaits, kuriem pašreizējā laulība ir pirmā. Tas varētu būt skaidrojams ar respondentu vecumu, proti, 36% respondentu ir 25 – 34 gadus veci. Pēdējo gadu statistikas dati liecina, ka visaugstākais laulības šķiršanas procents ir tieši 30 – 34 gadu vecumā. Iespējams, ka cilvēki ar šķiršanās pieredzi nav bijuši tik motivēti brīvprātīgi iesaistīties šādā pētījumā.

11.2. attēls. Iemesli, kāpēc tika šķirtas iepriekšējās laulības un partnerattiecības

Dotā pētījuma ietvaros par galveno faktoru, kas ir noteicis iepriekšējo laulību un attiecību šķiršanu, tiek uzrādītas uzskatu un interešu atšķirības (47%), partnera neuzticība (25%), partnera alkoholisms (17%). No piedāvātajiem iemesliem visretāk tiek pieminētas bērnu audzināšanas problēmas kā šķiršanas iemesls.

Kā visbiežāko laulības šķiršanas iemeslu respondenti min uzskatu un interešu atšķirības - 47%. Uzskati ir ļoti svarīga personību raksturojoša kategorija, tie var mainīties dzīves laikā un tie ir ciešā saistībā ar cilvēka vērtību sistēmu. Nav divu cilvēku ar pilnīgi vienādiem uzskatiem, jautājums ir par spēju pieņemt otra atšķirīgos uzskatus.

Šķiršanās uzskatu un interešu atšķirību dēļ varētu nozīmēt, ka laulību ir veidojuši cilvēki, kas viens otru nav iepazinuši, un, kad atklājuši otra atšķirības, nav varējuši ar tām sadzīvot. Tas varētu liecināt arī par to, ka partneru individuālā attīstība notikusi atšķirīgi, kas kalpojis par iemeslu laulāto nesaskaņām, kam sekojusi šķiršanās.

Uzskatu un interešu atšķirības ir ļoti plašs jēdziens, kā arī visnotaļ racionāls skaidrojums, kas dod iespēju respondentiem atbildēt uz šo jautājumu gan formāli, gan patiesi, gan izmantojot racionalizāciju un intelektualizāciju. Cilvēka personības struktūrai ir raksturīgas psiholoģiskās aizsardzības, kas palīdz izdzīvot. Jo izglītotāks cilvēks, jo spēcīgāk darbojas tādi aizsardzības mehānismi kā intelektualizācija un racionalizācija. Tas nozīmē, ka cilvēks ar prāta palīdzību mēģina mazināt emocionālo diskomfortu. Taču nereti aiz šī racionālā skaidrojuma slēpjas patiesā problēma, kas paliek neapzināta un līdz ar to arī nerisināta.

Kā otro visbiežāko iemeslu - 25% attiecību šķiršanai respondenti min partnera neuzticību. Partnera neuzticība kā iemesls laulības šķiršanai, iespējams, norāda uz intimitātes un autonomijas problēmām un to nozīmes neadekvātu novērtējumu pāri. Problēmu risināšana pāri tiek pārnesta uz trijstūra attiecībām, kas gan ir bieži sastopama parādība sabiedrībā, bet salīdzinoši reti palīdz atrisināt radušos konfliktu pāra attiecībās (M.McGoldrick, 2003).

Kā trešais biežāk pieminētais iemesls ir partnera alkoholisms -17%. Tas ir ļoti augsts rādītājs, proti, gandrīz 1/5 daļa no visiem respondentiem legalizē šo grūtību. Kāda ģimenes locekļa alkoholisms nav tikai viņa paša izolēta problēma. Uzturot attiecības ar alkohola atkarīgo, kurš nemeklē risinājumu savām grūtībām, viņa partneris vai cits ģimenes loceklis ar laiku var kļūt par līdzatkarīgo (tādu, kas, būdams atkarīgs no attiecībām, neveicina patiesu šīs problēmas apzināšanu un atbildības uzņemšanos par alkoholisma sekām no alkoholiķa puses). Bērniem no ģimenēm, kur kādam no vecākiem ir alkohola atkarības problēmas, iespēja attīstīt savas atkarības tendences ir 6-8 reizes augstāka nekā citiem viņu vienaudžiem no alkohola problēmu brīvām ģimenēm (M.Klein,1998). Alkoholisms nosaka ne tikai personības degradāciju, somatiskus traucējumus pašam alkoholiķim, bet arī disharmonisku ģimeni ar tālejošām sekām nākamās paaudzēs. No šāda viedokļa attiecību šķiršana partnera alkoholisma dēļ varētu tikt vērtēta kā pozitīva tendence (ja alkoholisma problēmu ģimenes ietvaros līdz tam nav izdevies atrisināt).

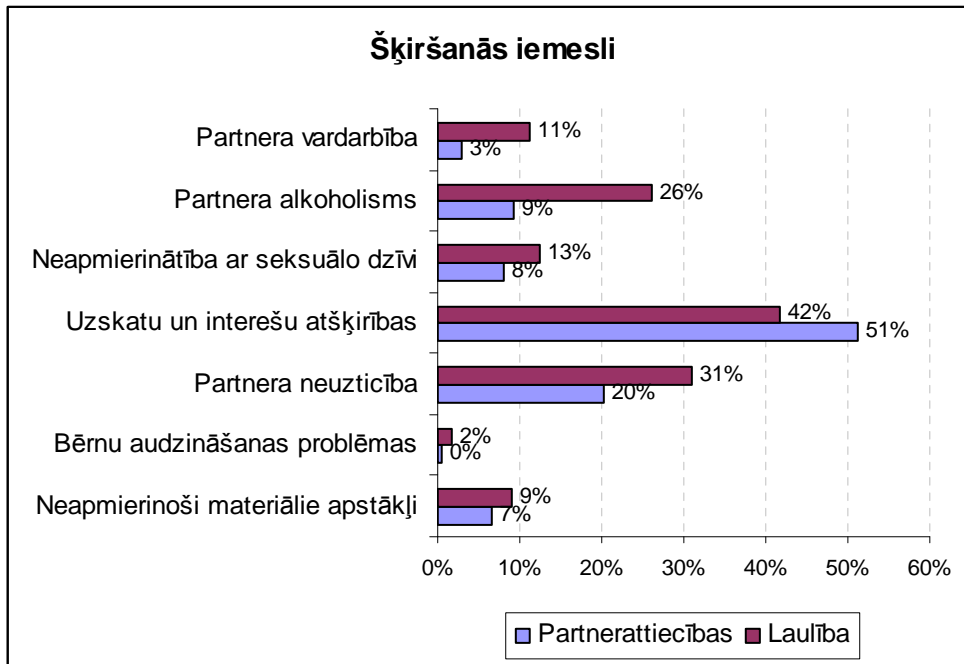
Pētījumā iegūtie dati apstiprina, ka neapmierinātība ar seksuālo dzīvi noteikusi attiecību šķiršanu 10% respondentu. Seksuālās dzīves grūtības ir dažādu faktoru izraisītas, un tām ir individuāls raksturs. Seksuālās attiecības pāri nav izolējamas no citiem savstarpējo attiecību aspektiem. Neapmierinātība ar seksuālo dzīvi visbiežāk prezentē problēmas redzamo daļu

Savu materiālo stāvokli kā neapmierinošu un kā šķiršanās iemeslu novērtējuši 8% respondentu. Apmierinošs materiālais stāvoklis, iespējams, rada partneriem drošības izjūtu un pozitīvi ietekmē pāra emocionālās attiecības. Neapmierinošs materiālais stāvoklis veicina sasprindzinājumu, palielina konflikta iespējas ģimenē. Jo labāks materiālā stāvokļa pašnovērtējums, jo augstāka apmierinātība ar attiecībām (skat. 10.nodaļu).

Partnera vardarbību kā šķiršanās iemeslu minējuši 7% respondentu. Cilvēku informētība par vardarbību pieaug, bet vardarbības izpausmes nesamazinās. Vardarbības esamība laulībā vai partnerattiecībās apstiprina, ka interakcijas pāri notiek *varmāka – upuris* plāknē. Visbiežāk varmāku raksturo pret pašu vērstas vardarbības pieredze, nereti tam ir noteiktas personības īpatnības (vāja impulsu kontrole, u.c.) Ja vardarbība ģimenē netiek pārtraukta, tad attiecību šķiršana ir vienīgais optimālais risinājums.

Partnera vardarbība, neapmierinātība ar seksuālo dzīvi, partnera neuzticība un uzskatu un interešu atšķirības var kopumā norādīt uz pāra attiecību konfliktu nekonstruktīvas risināšanas tendenci - partneri problēmu nevis mēģina atrisināt, bet gan noliedz to, aiziet no tās vai arī risina nekonstruktīvā veidā, ko nereti ir pārņēmuši no savu vecāku attiecību modeļa.

11.3.attēls. Iemesli, kāpēc tika šķirtas iepriekšējās laulības vai partnerattiecības

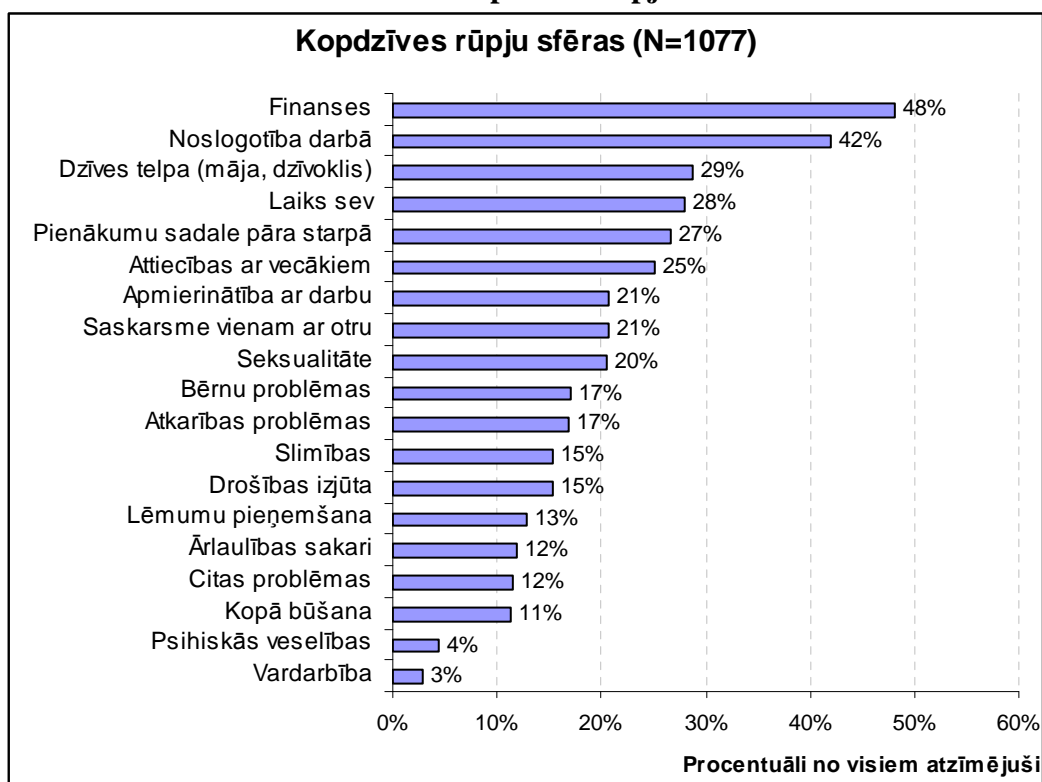

Salīdzinot laulību šķiršanas iemeslus laulāto un partnerattiecībās esošo respondentu vidū, redzams, ka laulātajiem salīdzinoši biežāks iemesls ir bijis partnera alkoholisms un partnera neuzticība, savukārt partnerattiecību šķiršanu salīdzinoši biežāk ir noteikušas uzskatu un interešu atšķirības.

12.Kopdzīves rūpju sfēra

Visiem respondentiem tika lūgts atbildēt uz jautājumiem par laulības (partnerattiecību) sfērām, kas sagādā rūpes. Aptauja tika īpaši sagatavota šim pētījumam, balstoties uz uzskatiem, kas apkopoti no psihoterapeitu un psihologu darba pieredzes (L. Welter – Enderlin, 1980). Šajā aptaujā ietilpst 18 apgalvojumi par tām kopdzīves sfērām, kas viņiem sagādā rūpes, ko respondenti novērtēja pēc piecu ballu sistēmas: 5 = „ļoti bieži”, 4 = „bieži”, 3 = „vidēji bieži”, 2 = „reti”, 1 = „ļoti reti”.

12.1. attēls. Kopdzīves rūpju sfēras

Analizējot faktorus, ko dotā pētījuma ietvaros respondenti uzrāda kā galvenos rūpju avotus kopdzīvē, var izdalīt vairākas grupas pēc to nozīmības:

1. materiālas dabas faktori: rūpes par finansiālo stāvokli (48%), rūpes par māju vai dzīvokli (29%),
2. faktori, kas saistīti ar profesionālo darbību: noslogotība darbā (42%), apmierinātība ar darbu (21%),
3. psihosociāli faktori, t.sk. interpersonālas attiecības: laiks sev (28%), pienākumu sadale pāra starpā (27%), attiecības ar vecākiem (25%), saskarsme vienam ar otru (21%), seksualitāte (20%), bērnu problēmas (17%),
4. ar individuālo un ģimenes veselību saistītie faktori: atkarības problēmas (17%), slimības (15%), psihiskās veselības problēmas (4%).

Redzams, ka visvairāk cilvēkus satrauc tieši materiālā sfēra. Jo labāks materiālā stāvokļa pašnovērtējums, jo augstāka apmierinātība ar attiecībām (skat. 10.nodaļu).

Vīrieši salīdzinājumā ar sievietēm uzrāda lielākas rūpes par finansiālo stāvokli (attiecīgi 54% un 46%), par apmierinātību ar darbu (attiecīgi 24% un 19%), kā arī seksualitāti (attiecīgi 24% un 19%). Savukārt sievietes salīdzinājumā ar vīriešiem uzrāda daudz lielākas rūpes par partneru atkarības problēmām (attiecīgi 21% un 10%), kā arī rūpes par pienākumu sadali ģimenē (attiecīgi 31% un 19%).

Samērā līdzīgi abu dzimumu pārstāvji ir norūpējušies par ārlaulības sakariem, noslogotību darbā, bērnu problēmām un kopā būšanu.

Salīdzinot uzrādītās rūpju sfēras respondentiem ar atšķirīgu vecumu un laulību (partnerattiecību) stāžu, redzams, ka finansiālās problēmas visvairāk satrauc respondentus vecumā no 35 līdz 54 gadiem, tātad paaudzi, kas izglītību guvusi un vairāk vai mazāk profesionālo karjeru sākusi vēl Padomju Savienības ietvaros. Noslogotību darbā kā rūpju sfēru uzrāda visas vecumu grupas samērā līdzvērtīgi, izņemot respondentus, kas vecāki par 65 gadiem. No tā var izdarīt secinājumu, ka 40 – gadīgo paaudze ir līdzvērtīgi noslogota darbā kā citu pirmspensijas vecumposmu pārstāvji, taču rūpes par finansiālo stāvokli ir lielākas, kas varētu būt saistīts ar vairākiem faktoriem – zemāk atalgotu darbu (varbūt saistībā ar esošās izglītības neatbilstību aktuālajām darba tirgus prasībām), nepieciešamību atbalstīt savu pusaudžu un jauniešu vecuma bērnu izglītību un citas intereses.

Kā salīdzinoši nozīmīgāka rūpju sfēra tiek uzrādītas bērnu problēmas respondentiem 35 – 44 gadu vecumā.

Atkarības problēmas kā salīdzinoši lielākas uzrāda respondenti vecumā no 45 līdz 54 gadiem.

13. Palīdzības iespējas partneriem

Konfliktu gadījumos speciālista jeb tā dēvētā vidutāja pakalpojumu izmantošanai ir senas tradīcijas dažādās kultūrās. Eiropā vidutāja izmantošanas tradīcija bija jau senajā Romā un Grieķijā. Šī tradīcija tika turpināta arī kristīgajās Rietumeiropas kultūrās. Arī mūsdienās indivīda un ģimenes spējas pieņemt atbalstu, palīdzību, prasmes to izmantot, tiek uzskatītas par svarīgu resursu, kas ļauj pārvarēt radušās krīzes un grūtības.

Viens no dotā pētījuma mērķiem ir noskaidrot psihoterapijas un psiholoģiskās konsultēšanas lomu laulību noturības, dzimstības veicināšanā Latvijā, iepazīties ar respondentu viedokli par to, vai un kādu speciālistu palīdzību viņi izmantotu gadījumā, ja laulība (partnerattiecības) būtu nonākušas grūtībās.

13.1. tabula. Palīdzības meklēšana

	% grupā N=1077
01. mēs paši ar tām tiekam galā	78%
02. un mēs nezinām kā tās risināt	4%
03. un mēs meklējam palīdzību pie speciālistiem	4%
04. un mēs nemeklējam palīdzību pie speciālistiem, jo neticam, ka tā var palīdzēt	5%
05. un mēs nemeklējam palīdzību pie speciālistiem, jo nezinām, kur to var saņemt	2%
06. un mēs nemeklējam palīdzību pie speciālistiem, jo tā ir pārāk dārga	6%

78% respondentu atzīmē, ka paši tiek galā ar grūtībām savā laulībā vai partnerattiecībās, pie kam vīrieši šādu viedokli atbalsta vairāk nekā sievietes (attiecīgi 83% un 76%)

Vispārliciecinātākie par savām spējām pašiem tikt galā ar grūtībām pāra attiecībās ir respondenti ar kopdzīves stāžu līdz 3 gadiem (90%), 5-10 gadi (87%) un 20-25 gadi (88%). Mazāka pārliecība ir tiem respondentiem, kuru kopdzīves stāžs ir 3-5 gadi (77%) un 10-20 gadi (75-78%). Šī atšķirība varētu norādīt uz iespējamām aktuālām attiecību krīzēm dotajā etapā.

Respondenti, kuriem bērnu nav, uzrāda salīdzinoši vislielāko spēju viņuprāt pašiem tikt galā ar grūtībām attiecības salīdzinājumā ar tiem, kuriem bērni ir.

Dotā pētījuma ietvaros respondentiem tika piedāvāts saraksts ar dažādiem palīdzības veidiem un iespējām, kurus tie ir izmantojuši vai vēlētos izmantot situācijās, kad laulība (partnerattiecības) būtu nonākušas grūtībās.

13.2. tabula. Izmantotie un vēlami palīdzības sniedzēji

	Izmanto vai ir izmantojuši	Vēlētos izmantot
01. Vecāki	28%	12%
02. Citi ģimenes locekļi	19%	11%
03. Individuāla psihologa konsultācija	11%	34%
04. Valsts sociālais dienests	2%	5%
05. Draugi	45%	24%
06. Ģimenes ārsts	6%	4%
07. Medikamenti	8%	2%
08. Astrologs	4%	6%
09. Zīlnieks, ekstrasenss	6%	4%
10. Netradicionālā medicīna	4%	7%
11. Ģimenes psihoterapija	1%	23%
12. Psihoterapija pārim	2%	26%
13. Baznīca	16%	12%
14. Padzīvot uz laiku šķirti	12%	15%
15. Grāmatas, speciālā literatūra	28%	17%
16. Televīzija, raidījumi, filmas, seriāli	12%	5%
17. Mediācijas dienests	0%	4%
18. Psiholoģiskā atbalsta grupa	3%	9%
19. Speciāli informatīvi materiāli pārim	3%	9%

Rezultāti parāda, ka visvairāk respondenti kā palīdzības sniedzējus pāra attiecību problēmu gadījumā ir izmantojuši draugus (45%), vecākus (28%), speciālo literatūru (28%), savukārt visvairāk vēlētos izmantot individuālas psihologa konsultācijas (34%), psihoterapiju pārim (26%), draugus (24%) un ģimenes psihoterapiju (23%).

13.3. tabula. Izmantotie un vēlami palīdzības sniedzēji sievietēm un vīriešiem

	Sievietes 691		Vīrieši 378	
	Izmanto vai ir izmantojuši	Vēlētos izmantot	Izmanto vai ir izmantojuši	Vēlētos izmantot
01. Vecāki	32%	12%	21%	11%
02. Citi ģimenes locekļi	22%	11%	14%	11%
03. Individuāla psihologa konsultācija	13%	39%	6%	26%
04. Valsts sociālais dienests	2%	4%	3%	7%
05. Draugi	51%	23%	34%	26%
06. Ģimenes ārsts	6%	4%	6%	5%
07. Medikamenti	9%	2%	7%	3%
08. Astrologs	6%	8%	2%	4%
09. Zīlnieks, ekstrasenss	7%	4%	3%	5%
10. Netradicionālā medicīna	5%	7%	2%	7%
11. Ģimenes psihoterapija	1%	27%	2%	14%
12. Psihoterapija pārim	2%	31%	2%	16%
13. Baznīca	19%	13%	11%	10%
14. Padzīvot uz laiku šķirti	13%	14%	11%	15%
15. Grāmatas, speciālā literatūra	36%	19%	15%	13%

	Sievietes 691		Vīrieši 378	
	Izmanto vai ir izmantojuši	Vēlētos izmantot	Izmanto vai ir izmantojuši	Vēlētos izmantot
16. Televīzija, raidījumi, filmas, seriāli	14%	6%	10%	3%
17. Mediācijas dienests	0%	5%	1%	3%
18. Psiholoģiskā atbalsta grupa	3%	12%	1%	5%
19. Speciāli informatīvi materiāli pāriem	4%	11%	1%	7%

Analizējot palīdzības iespēju izvēli saistībā ar dzimumu, redzams, ka gan sievietes (39%), gan vīrieši (26%) priekšroku dotu individuālām psihologa konsultācijām, draugus izmantotu abu dzimumu pārstāvji – vīriešiem tā ir 2. prioritāte, sievietēm – 4. Sievietes salīdzinoši biežāk nekā vīrieši izmantotu ģimenes vai pāru psihoterapiju.

Salīdzinot palīdzības iespēju izvēli atkarībā no kopdzīves stāža, redzams, ka neatkarīgi no tā, respondenti līdz šim pārsvarā palīdzību ir saņēmuši no draugiem, vecākiem un speciālās literatūras, savukārt vēlētos to saņemt no individuālām psihologa konsultācijām, draugiem. Pieaugot kopdzīves ilgumam (vairāk kā 20 gadi), nedaudz samazinās vēlme pēc ģimenes un pāru psihoterapijas, kas tomēr ir vienas no nozīmīgākajām vēlmēm.

Bērnu skaits ģimenē vēlamās palīdzības veidus būtiski neietekmē, izņemot respondentus ar 4 un vairāk bērniem, kuri salīdzinājumā ar citām grupām līdz šim visvairāk palīdzību ir saņēmuši no baznīcas (36%) un vēlētos to arī saņemt turpmāk (24%), savukārt individuālas psihologa konsultācijas un pāra vai ģimenes terapiju vēlētos saņemt salīdzinoši mazāk (8-12%), šīs grupas pārstāvji vispār nevēlētos izmantot tādu iespēju kā uz laiku padzīvot šķirti (0%). Krasā šīs grupas uzskatu atšķirība daļēji var tikt skaidrota ar salīdzinoši nelielu šīs grupas skaitlisko sastāvu – 2%.

Respondentu dzīves vieta neietekmē līdz šim saņemtās palīdzības iespējas – pārsvarā tie ir draugi, vecāki un speciālā literatūra. Respondenti no pilsētām, mazpilsētām un laukiem līdzīgi priekšroku dod tādām vēlamajām palīdzības veidam kā individuālas psihologa konsultācijas, kā svarīgu iespēju atzīmē arī draugu palīdzību, lauku iedzīvotāji salīdzinājumā ar pilsētniekiem mazāk vēlētos izmantot ģimenes un pāru psihoterapiju, bet salīdzinoši labprātāk izmantotu iespēju uz laiku padzīvot šķirti.

Ja līdz šim respondenti savas grūtības pāra attiecībās ir risinājuši pārsvarā pašu spēkiem, saņemot palīdzību no draugiem, vecākiem un literatūras, tad nākotnē visas vecuma grupas vislabprātāk izmantotu psiholoģiskās un psihoterapeitiskās palīdzības iespējas. Risinot demogrāfiskos jautājumus valstī, būtu vēlams radīt lielākas iespējas iedzīvotājiem saņemt psiholoģisku un psihoterapeitisku palīdzību, kā arī finansiālu atbalstu šīs palīdzības saņemšanai, ņemot vērā, ka 6% respondentu atzīmē, ka tā ir pārāk dārga

Aplūkojot palīdzības iespējas pāra attiecību problēmu gadījumā, tika analizētas psihologu un psihoterapeitu bijušo klientu aptaujas anketas. Šo rezultātu analīze parāda, ka visvairāk pozitīvi tiek atbalstīti sekojoši apgalvojumi: „Pāra/ģimenes terapija ir nepieciešama, lai risinātu grūtības attiecībās”, „Pāra/ģimenes terapija ir nepieciešama, lai labāk iepazītu savu partneri”, kā arī „Pāra/ģimenes terapija ir nepieciešama, lai savlaicīgi ieraudzītu problēmas attiecībās”.

Rezultāti, kas raksturo iegūto pieredzi pāra/ģimenes terapijā, parāda, ka respondentiem ir palielinājies atklātības līmenis pāra attiecībās, iegūtā pieredze ir ļāvusi labāk saprast savas vēlmes, izjūtas, grūtības, kā arī iegūtā pieredze ir ļāvusi labāk apzināt partnera vēlmes un vajadzības.

Pēdējos gados Eiropas Savienības valstīs vērojama tendence pieaugt šķirto laulību īpatsvaram, sakarā ar to tiek meklēti dažādi risinājumi, kas šo tendenci mazinātu. Jebkuras sistēmas, tai skaitā ģimenes, novirzes no optimālā dinamiskā līdzsvara ir saistītas ar daudzu faktoru mijiedarbību, tādēļ arī problēmu risināšanā ir vēlama profesionāla starpinstitucionālas sadarbības pieeja, tajā iesaistot arī psihologus un psihoterapeitus. Kā viens no risinājuma veidiem vairākās ES valstīs tiek piedāvāta valsts apmaksāta psihoterapija vai psiholoģiskā konsultēšana laulību krīzes

gadījumā kā alternatīvs laulāto samierināšanas veids. Raugoties uz palīdzības iespējām saistībā ar problēmu risināšanu ģimenēs, kuras gatavojas šķirties, vairākās valstīs ir izstrādāts īpašs menedžments, kas var palīdzēt risināt aktuālo krīzi un samazināt tās vēlīnās negatīvās sekas. Kā viens no šāda menedžmenta veidiem tiek piedāvāta „**mediācija**”.

Mūsdienu mediācijas dienesti sāka attīstīties ASV pagājušā gadsimta 60. gados, ar laiku iegūstot popularitāti arī Eiropā. Kopumā mediācija tiek izmantota daudzās sfērās, piemēram, starpvalstu konfliktos, ražošanā, veselības aprūpes sfērā, skolās, ģimenēs.

Laulību šķiršanas mediācijas speciālists ir apmācīts profesionālis, kas iesaistās laulību šķiršanas procesā ar mērķi:

- veicināt laulāto konflikta atrisināšanu pēc iespējas konstruktīvā veidā, respektējot emocionālo, attiecību un mantisko aspektu,
- klarificēt laulāto tagadni, detalizēt un optimizēt nākotnes plānošanu. Ja laulātajiem ir bērni, tad svarīgi vienoties ne tikai par bērnu dzīves vietu un tikšanās biežumu ar otru vecāku, bet arī citus jautājumus, kas saistīti ar bērnu audzināšanu, izglītošanu un attiecībām ar citiem ģimenes locekļiem. Par to ir ļoti svarīgi vienoties, lai turpmāk bērni pēc iespējas mazāk tiktu traumēti saistībā ar vecāku šķiršanu un netiktu iesaistīti vecāku savstarpējos konfliktos,
- dot iespēju šķirto vecāku bērniem saņemt speciālista konsultācijas, kas palīdzētu viņiem adaptēties jaunajiem apstākļiem.

1996. gadā Anglijas Parlaments pēc ilgstošām debatēm atzinīgi novērtēja jauno Ģimenes likumu, kas stājās spēkā tikai 1999. gadā. Šis likums noteica būtiskas izmaiņas laulību šķiršanas procedūrā, ietverot tajā valsts apmaksātus mediācijas dienesta pakalpojumus, lai mazinātu laulību šķiršanas negatīvās sekas, it īpaši attiecībā uz bērniem. Šeit tiek pieņemts, ka mediācijas dienests nerisina jautājumu par to, vai dotajai laulībai ir nākotne vai nē, bet mediācijas mērķis ir nodrošināt vidi, kur pāris, kas šķiras, var saņemt profesionālu palīdzību jautājumos, kas saistīti ar finansēm, dzīves apstākļiem un viņu bērnu labklājību, integrējot racionālo un emocionālo pieeju.

Šķiršanās mediācijā nodarbojas ne tikai ar konfliktiem, bieži šis darbs tiek veikts, lai risinātu jautājumus, par ko netiek runāts tiesā. Mediāciju nereti izmanto arī ģimenes, kas ir jau izšķīrušās, lai noskaidrotu jautājumus, kas radušies jaunajā dzīves situācijā (piem., otrās laulības,).

Lai samazinātu šķirto laulību skaitu mūsu valstī, kā arī uzlabotu attiecību kvalitāti starp vecākiem un bērniem, ja šķiršanās tomēr notiek, ir lietderīgi apzināt šo citu valstu pieredzi, un iespēju robežās to pielāgot mūsu iespējām un vajadzībām.

14. Pasākumi, kas būtu noderīgi pāriem, sagatavojoties kopdzīvei

Visiem respondentiem tika lūgts izvērtēt piedāvātos pasākumus pēc piecu ballu sistēmas: 5= „būtu ļoti noderīgi”, 4= „būtu noderīgi”, 3= „nezinu, vai būtu noderīgi”, 2= „šaubos, vai būtu noderīgi”, 1= „nebūtu noderīgi”.

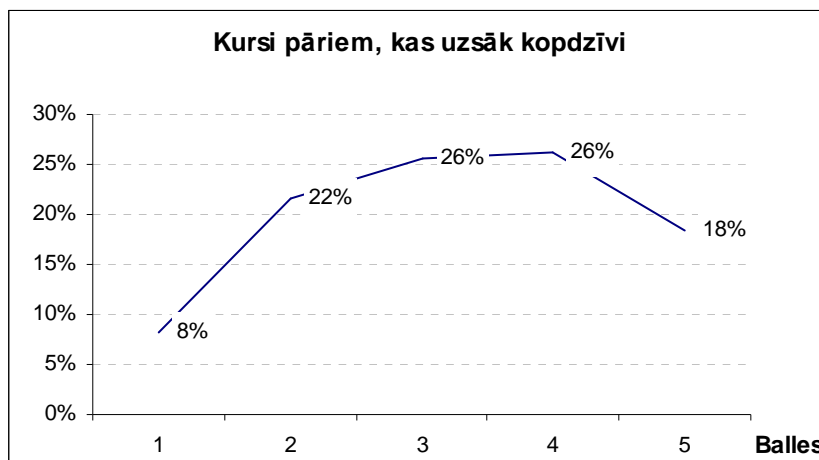
14.1. tabula. Pasākumi, kas būtu noderīgi pāru sagatavošanai kopdzīvei

	N	Vidējā vērtība	Mediāna	Moda
Kursi pāriem, kas uzsāk kopdzīvi	920	3.25	3.0	4.0
Informatīvi materiāli pārim, ģimenei	903	3.50	4.0	4.0
Psihologa konsultācija pārim	918	3.65	4.0	4.0
Vērtību stiprināšana masu medijos	937	3.81	4.0	4.0

No piedāvāta pasākumu saraksta, kas varētu būt noderīgi pāru sagatavošanai kopdzīvei, respondenti tos novērtē vidēji ar 4 ballēm („būtu noderīgi”).

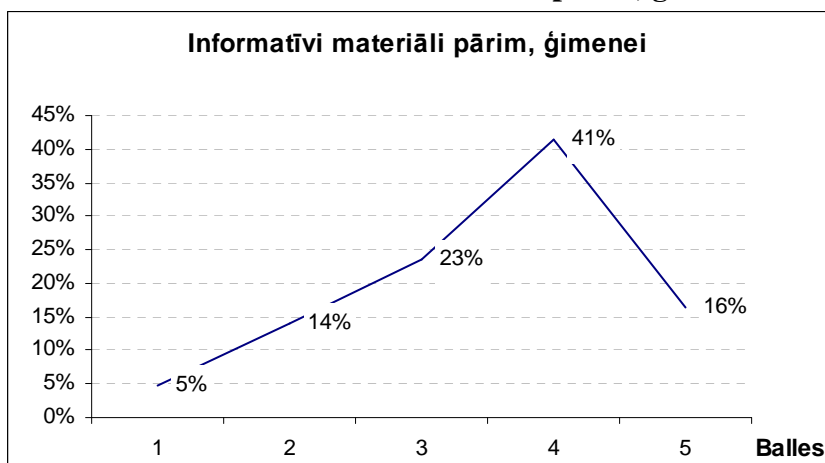
Vidēji visvairāk no respondentu puses pozitīvi tiek atbalstītas ģimenes vērtību stiprināšanai veltītas aktivitātes masu medijos, tālāk seko psihologu konsultācijas pāriem, tad informatīvi materiāli pāriem, ģimenēm, tad kursi pāriem, kas uzsāk kopdzīvi.

14.1. attēls. Kursi pāriem, kas uzsāk kopdzīvi

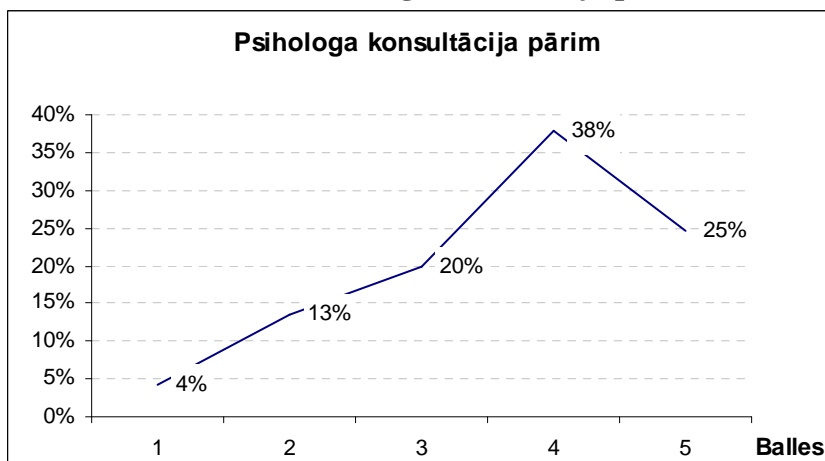
44% respondentu atzīmē, ka kursi pāriem, kas uzsāk kopdzīvi būtu noderīgi, no tiem 18% uzskata, ka ļoti noderīgi. 26% respondentu nezina vai būtu noderīgi un 30% respondentu uzskata, ka šādi kursi nebūtu noderīgi.

14.2. attēls. Informatīvi materiāli pārim, ģimenei

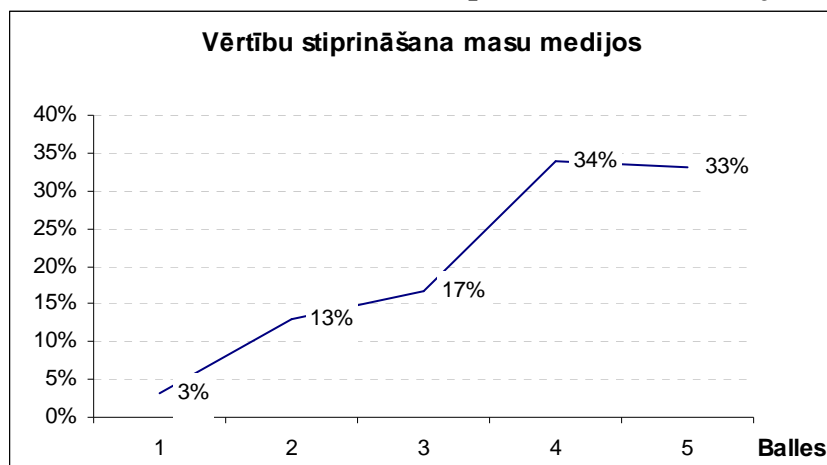
57% respondentu uzskata, ka informatīvi materiāli pārim, ģimenei, kas uzsāk kopdzīvi būtu noderīgi, 37% respondentu šaubās vai nezina par informatīvu materiālu noderīgumu un tikai 5% aptaujāto domā, ka šādi materiāli nebūtu noderīgi.

14.3. attēls. Psihologa konsultācija pārim

Ļoti augstu respondenti novērtē (63%) psihologa konsultāciju pārī, kurš plāno uzsākt kopdzīvi un 25% uzskata, ka šādas konsultācijas būtu ļoti noderīgas. 20% respondentu nezina vai šādas konsultācijas būtu noderīgas un 13% šaubās un 4% uzskata, ka šādas konsultācijas nebūtu noderīgas.

14.4. attēls. Ģimenes vērtību stiprināšana masu medijos

Visaugstāk respondenti novērtē ģimenes vērtību stiprināšanu masu medijos, kopā 67% aptaujāto respondentu uzskata, ka šāda vērtību stiprināšana būtu noderīga. Un tikai 3% respondentu šādu noderību noraida.

Aplūkojot viedokļu atšķirības vīriešiem un sievietēm, var secināt, ka sievietes kopumā vairāk atbalsta profilaktisku pasākumu lomu un nozīmi. Vīrieši vairāk kā sievietes atzīmē kursu pārī, kas uzsāk kopdzīvi, lietderību. Līdzīgi vīrieši un sievietes novērtē informatīvos materiālus pārī, psihologa konsultācijas un vērtību stiprināšanu masu medijos vairāk atbalsta sievietes.

Iepazīstoties ar citu valstu pieredzi, redzams, ka, piemēram, ASV ir vairāki desmiti uz izpēti orientētu pirmslaulības konsultāciju programmu (Berger, & Hannah, 1999). To darbības mērķis ir palīdzēt jaunajām ģimenēm sagatavoties laulības dzīvei. Šo programmu produktivitātes izpētē ir apstiprinājies, ka tās var palielināt laulāto saskarsmes iemaņas, kā arī novērst laulībā pastāvošo stresu un mazināt attiecību šķiršanas iespējamību. (Hahlweg, 1998)

15. Secinājumi

I Laulību noturību veicinošie faktori

Partnera vardarbība, neapmierinātība ar seksuālo dzīvi, partneru laulību noturību veicinošie faktori. Audzināšanas problēmas kā šķiršanas iemesls.

1. Uzskati par laulību

- Pētījuma rezultāti parāda, ka respondenti visaugstāk vērtē ģimenes veidošanu un bērnu radīšanu kā iemeslu, lai stātos laulībā (4,5 balles piecu ballu sistēmā). Atzinīgi tiek novērtēti arī tādi apgalvojumi kā: „Laulība ir vēlama, lai juridiski sakārtotu attiecības” (4 balles) un „Laulība ir vēlama, lai apliecinātu savu mīlestību” (3,8 balles).
- Zemu tiek vērtēti apgalvojumi, kas noliedz laulības nepieciešamību: „Laulība nav nepieciešama, jo tā ierobežo brīvību” (1,8 balles), „Laulība nav nepieciešama, jo tā mazina savstarpējo attiecību intensitāti” (1,8 balles), „Laulība nav nepieciešama, lai neatkārtotu savu vecāku negatīvo pieredzi” (1,7 balles).
- Kopumā rezultāti liecina, ka pārsvarā Latvijas sieviešu un vīriešu uzskati par laulību ir saistīti ar ģimeniskām vērtībām, attiecību juridisku sakārtošanu un mīlestību, laulība ir vairāk intīms process, nevis izpatikšana vecākiem vai sabiedrībai.
- Salīdzinot respondentu uzskatus par laulību atkarībā no viņu vecuma, kā arī no laulības (partnerattiecību) stāža, redzams, ka, jo lielāks gadu skaits, jo atzinīgāk tiek novērtēti pirmie

trīs populārākie apgalvojumi par laulību : „Laulība ir vēlama, lai veidotu ģimeni, būtu bērni”, „Laulība ir vēlama, lai juridiski sakārtotu attiecības”, „Laulība ir vēlama, lai apliecinātu savu mīlestību” (statistiski nozīmīgas atšķirības). Jādama, ka tā ir respondentu dzīves pieredze, kas ļauj izvērtēt laulību kā mīlestības apliecinājumu, kā juridiski sakārtotas attiecības, kā pamatu ģimenes veidošanai un bērniem.

2. Intimitāte

- Pētījuma rezultāti parāda, ka attiecības starp laulātajiem vai partneriem (kas dzīvo kopā, bet nav precējušies), kopumā raksturo vidēji augsta intimitāte: 3,33 balles piecu ballu sistēmā.
- Starp kopējo intimitāti un apmierinātību ar attiecībām pastāv vidēji cieša pozitīva korelatīva saistība, kas apstiprina citos pētījumos un teorētiskajos izklāstos minētās atziņas, ka intimitāte ir pozitīvu pāra attiecību raksturotāja.

3. Autonomija

- Pētījuma rezultāti parāda, ka attiecības starp laulātajiem vai partneriem (kas dzīvo kopā, bet nav precējušies), kopumā raksturo vidēji augsta autonomija: 3,68 balles piecu ballu sistēmā.
- Starp kopējo intimitāti un kopējo autonomiju pastāv pozitīva korelatīva saistība. Tātad respondenti, kuru pāru attiecībās valda intimitāte un tuvība, vairāk respektē partnera individualitāti un autonomijas vēlmes un vajadzību pēc autonomijas izpausmes.
- Rezultāti uzrāda lielāku apmierinātību ar attiecībām respondentiem ar augstu autonomijas līmeni. Minētajās grupās būtiskas atšķirības vērojamas sekojošās jomās: respondenti ar augstu autonomijas līmeni uzrāda lielāku saskaņu sirsniņu jūtu izrādīšanā, retāk savos strīdos iesaista bērnus un vecākus, retāk pēc strīda nesarunājas savā starpā, proti, uzrāda kopumā daudz konstruktīvāku konfliktu risināšanas stratēģiju; daudz retāk nožēlo savu pāra attiecību pastāvēšanu.

4. Apmierinātība ar attiecībām

- Pētījuma rezultāti liecina, ka kopumā respondenti uzrāda vidēji augstu apmierinātības pakāpi ar attiecībām: 3,92 balles piecu ballu sistēmā. Raksturojot attiecību kvalitāti, vairums respondentu ir atzīmējuši, ka bieži domā, ka „kopumā attiecībās viss ir labi”. Reti (bet tomēr ir) apsvēruši un pārrunājuši šķiršanās iespēju, taču ļoti reti ir nožēlojuši, ka dzīvo kopā vai ir precējušies. Respondenti gandrīz nekad savos strīdos nav iesaistījuši savus vecākus vai bērnus, nerunāšana pēc strīda vienam ar otru arī netiek uzrādīta kā bieža prakse, ka liecina par to, ka konflikti pāra starpā pārsvarā tiek risināti konstruktīvā veidā.
- Analizējot respondentu savstarpējo pielāgošanos, redzams, ka visbiežāk sniegtā atbilde ir : „mums gandrīz vienmēr saskan” – it īpaši tas attiecas uz būtisku lēmumu pieņemšanu ģimenes dzīvē, salīdzinoši liela saskaņa ir arī citās sfērās, piemēram, par mērķiem un vērtībām, par jūtu izrādīšanu, par seksuālām attiecībām, par uzskatiem par normām, par attiecībām ar tuviniekiem, par ģimenes budžeta plānošanu un tērēšanu; salīdzinoši nedaudz mazāka ir pielāgošanās attiecībā uz ikdienas pienākumu veikšanu.
- Optimistisks ir respondentu viedoklis par viņu pāra attiecībām nākotnē, ko raksturo visbiežāk atzīmētais apgalvojums: „es ļoti vēlos, lai mūsu attiecības būtu veiksmīgas, un esmu gatava(-s) daudz ieguldīt, lai tas tā būtu”.
- Analizējot šos rezultātus valsts demogrāfiskās situācijas kontekstā, tie būtu vērtējami kā pozitīvi, jo vairums respondentu ir salīdzinoši lielā mērā apmierināti ar attiecībām pārī, atzīst konfliktu esamību attiecībās un risina tos pārsvarā konstruktīvi.
- Pētījuma rezultāti liecina, ka apmierinātības ar attiecībām ziņā sievietēm un vīriešiem ir samērā līdzīgi rādītāji (attiecīgi 3,90 un 3,97 balles - nav statistiski nozīmīgu atšķirību). Vislielākā vienprātība ir attiecībā uz konfliktu risināšanas stratēģiju, proti, gan vīrieši, gan sievietes reti pēc strīda turpina nesarunāties. Liela vienprātība parādās arī attiecībā uz ģimenes budžeta plānošanu, kur abu dzimumu pārstāvji visbiežāk atzīmējuši, ka „mums visbiežāk saskan”. Augsta saskaņa ir arī attiecībā uz mērķiem un vērtībām un uz jūtu izrādīšanu.
- Analizējot savstarpējās pielāgošanās atšķirības, redzams, ka laulātie uzrāda lielāku saskaņu attiecībā uz mērķiem un vērtībām nekā respondenti, kas nav precējušies, bet dzīvo kopā ar

partneri. Laulātie biežāk ir apsvēruši vai pārrunājuši jautājumu par attiecību izbeigšanu, savukārt salīdzinoši retāk nožēlo to, ka ir precējušies.

- Rezultāti rāda, ka respondentu apmierinātība ar attiecībām ir saistīta ar materiālā stāvokļa pašnovērtējumu, proti, jo materiālais stāvoklis tiek vērtēts kā labāks, jo augstāka ir apmierinātība ar attiecībām. Jāatzīmē, ka abi šie rādītāji ir savstarpēji saistīti, taču šī saistība nav vērtējama kā cēloņsakarība. No vienas puses apmierinošs materiālais stāvoklis, iespējams, rada partneriem drošības izjūtu un pozitīvi ietekmē pāra emocionālās attiecības, neapmierinošs materiālais stāvoklis veicina sasprindzinājumu, palielina konflikta iespējas ģimenē, savukārt no otras puses - apmierinātība ar attiecībām pārī rada labvēlīgu augsnī katra personības izaugsmei, tai skaitā arī profesionālā jomā, kas palielina varbūtību uzlabot savu materiālo stāvokli.
- Korelāciju analīze parāda, ka starp kopējo intimitāti un apmierinātību ar attiecībām pastāv vidēji cieša pozitīva korelatīva saistība. Korelāciju analīze parāda, ka starp kopējo autonomiju un apmierinātību ar attiecībām pastāv cieša pozitīva korelatīva saistība.

Iepriekšminētais ļauj secināt, ka attiecību kvalitāti pārī raksturo kā autonomija tā intimitāte, pie kam tieši autonomija ir ciešāk saistīta ar apmierinātību ar attiecībām – jo vairāk no partnera puses tiek respektēta cilvēka individualitāte un autonomijas vēlmes un vajadzības, jo apmierinātāks viņš jūtas attiecībās (un otrādi).

- Ja līdz šim respondenti savas grūtības pāra attiecībās ir risinājuši pārsvarā pašu spēkiem, saņemot palīdzību no draugiem, vecākiem un literatūras, tad nākotnē visas vecuma grupas vislabprātāk izmantotu psiholoģiskās un psihoterapeitiskās palīdzības iespējas. Risinot demogrāfiskos jautājumus valstī, būtu vēlams radīt lielākas iespējas iedzīvotājiem saņemt psiholoģisku un psihoterapeitisku palīdzību, kā arī finansiālu atbalstu.
- Respondenti atzīmē, ka pāru sagatavošanai kopdzīvei būtu noderīgi visi minētie pasākumi (vidēji 4 balles). Vidēji visvairāk no respondentu puses pozitīvi tiek atbalstītas ģimenes vērtību stiprināšanai veltītas aktivitātes masu medijos, tālāk seko psihologu konsultācijas pāriem, tad informatīvi materiāli pāriem, ģimenēm, tad kursi pāriem, kas uzsāk kopdzīvi.

II Laulību slēgšanas, noturības un šķiršanas riska faktori

1. Uzskati par laulību

- Sieviešu un vīriešu dzimumu respondentu starpā pastāv zināmas uzskatu atšķirības par laulību, kas ir statistiski nozīmīgas, proti, sievietes vairāk uzsver mīlestības lomu un nepieciešamību juridiski sakārtot attiecības, kā arī iespēju gūt materiālu stabilitāti. Savukārt vīrieši vairāk kā sievietes uzskata, ka laulība nav nepieciešama, jo tā ierobežo brīvību, mazina attiecību intensitāti, ka tā ir formāla procedūra (šīs uzskatu atšķirības ir statistiski nozīmīgas).
- Visvairāk atšķiras to respondentu uzskati, kuriem pašreiz ir partnerattiecības, bet laulība nav reģistrēta. Parādās statistiski nozīmīgas atšķirības attiecībā pret apgalvojumu: „Laulība ir formāla procedūra, kas nav nepieciešama kopdzīvei un bērnu radīšanai”, kas neprecēto vidū tiek biežāk pozitīvi atbalstīts.
- Jo jaunāki respondenti un jo mazāks to laulības stāžs, jo salīdzinoši mazāku nozīmi tie piešķir sabiedrības attieksmei pret laulību un salīdzinoši vairāk uzskata, ka laulība ir formāla procedūra (statistiski nozīmīgas atšķirības).
- Salīdzinot respondentu uzskatus par laulību atkarībā no viņu laulību skaita, redzams, ka respondenti, kas pašreiz ir trešajā (vai vairāk) laulībā, mazāku nozīmi piešķir laulību juridiskajam aspektam, kā arī vairāk piekrīt uzskatam, ka laulība ir formāla procedūra. Tātad, jo vairāk laulību pēc kārtas, jo mazāka nozīme šai institūcijai tiek piešķirta.

2. Intimitāte

- Pētījuma rezultāti rāda, ka respondenti salīdzinoši viszemākos rezultātus uzrāda emocionālā intimitātē. Visas kategorijas, kas raksturo intimitāti ir nozīmīgas, taču emocionālā intimitātei ir īpaši svarīga loma, jo tieši savstarpēja empātija, tuvības izjūta ir tā, kas lielā

mērā nosaka kopējo intimitāti. Ja cilvēki pāra attiecībās jūtas savstarpēji nesaprausti, neuzklausīti, sveši, tad ilgstošs šāds emocionālais fons var veicināt pāra attiecību šķiršanu. Šim aspektam būtu jāpievērš uzmanība kā laulātajiem tā arī tiem, kas laulību vēl tikai plāno, proti, patiesi tuvas attiecības veidojas pateicoties laika faktoram un resursu ieguldījumam - svarīgi būtu atrast laiku vienam priekš otra, runāt par jūtām, attīstīt sevī empātijas spējas.

- Salīdzinot sievietes un vīriešu intimitāti dotā pētījuma ietvaros, redzams, ka sievietes attiecībās ar laulāto vai partneri uzrāda izteiktāku emocionālo un seksuālo intimitāti. Vīrieši mazāk kā sievietes izjūt emocionālu atbalstu, salīdzinoši biežāk izjūt noliedzošu attieksmi no savu partneru puses un uzrāda lielāku neapmierinātību ar savu seksuālo dzīvi.
- Rezultāti rāda, ka intimitāte statistiski nozīmīgi atšķiras ($p < 0,01$) precēto un neprecēto pāru attiecībās: kopējā intimitāte augstāka ir tiem respondentiem, kas dzīvo kopā ar draugu vai draudzeni, bet nav precējušies (attiecīgi 3,45 un 3,34 piecu ballu sistēmā). Šī atšķirība veidojas pateicoties galvenokārt intelektuālai un sociālai intimitātei, arī konvencionālā intimitāte šiem pāriem ir augstāka. Tas vedina uz domām, ka šie respondenti varētu būt gados jauni cilvēki ar salīdzinoši nesenu attiecību pieredzi, kas daudz laika pavada kopā ar draugiem un kam svarīgi radīt labu iespaidu par savām attiecībām.
- Intimitāte mainās saistībā ar pāra attiecībās nodzīvoto gadu skaitu: pirmajā gadā, lai gan intimitāte salīdzinoši augsta, tomēr ir nepieciešama adaptācija kopdzīvei. Visaugstāko kopējo intimitāti uzrāda tie respondenti, kas dotajās attiecībās pavadījuši kopā 1 – 3 gadus, šo augsto rādītāju nosaka visas kopējo intimitāti veidojošās kategorijas līdzvērtīgi. Pēc 3 kopā pavadītiem gadiem kopējā intimitāte sāk samazināties, saglabājoties nemainīga līdz 10 gadiem ilgai kopdzīvei, tālāk turpina pakāpeniski samazināties.

3. Autonomija

- Lai gan sievietes pāru attiecībās jūtas vairāk kontrolētas nekā vīrieši, kopējā autonomija dotā pētījuma ietvaros sievietēm ir salīdzinoši augstāka, tātad sievietes attiecībās ar partneri izjūt, ka tiek respektētas viņu autonomijas vajadzības un vēlmes, vīrieši šajā ziņā nejūtas tik apmierināti. Var izteikt pieņēmumu, ka vīrieši kopumā augstāk vērtē autonomijas nozīmi pāra attiecībās – vēlas to vairāk saņemt un, iespējams, ir gatavi to arī vairāk dot.
- Autonomijas aptaujas rezultāti rāda, ka vīrieši atzīmē augstāku tuvības līmeni attiecībās nekā sievietes, savukārt, salīdzinot sievietes un vīriešu intimitāti, redzams, ka sievietes attiecībās ar laulāto vai partneri piedzīvo izteiktāku emocionālo intimitāti. Vīrieši mazāk kā sievietes izjūt emocionālu atbalstu, salīdzinoši biežāk izjūt noliedzošu attieksmi no savu partneru puses. Šīs atšķirības skaidrojamas sekojoši: intimitātes aptaujā respondenti novērtē apgalvojumus, kas varētu raksturot viņu attiecības ar laulāto vai partneri (kā pats jūtas šajās attiecībās), autonomijas aptaujā respondenti izvērtē apgalvojumus, kas varētu raksturot partneri šajās attiecībās. Vīrieši biežāk nekā sievietes atbalsta tādus apgalvojumus kā: „partnerē pārrunā ar mani savas problēmas”, „partnerē jūtas labi, kad mēs esam kopā”, respektīvi, vīrieši uzskata, ka sievietes jūtas labi, bet paši nejūtas tik lielā mērā emocionāli atbalstīti.
- Rezultāti rāda, ka autonomija statistiski nozīmīgi atšķiras precēto un neprecēto pāru attiecībās: kopējā autonomija augstāka ir tiem respondentiem, kas dzīvo kopā ar draugu vai draudzeni, bet nav precējušies (attiecīgi 3,87 un 3,68 piecu ballu sistēmā).
- Autonomijas rezultāti mainās saistībā ar pāra attiecībās nodzīvoto gadu skaitu: visaugstāko kopējo autonomiju uzrāda respondenti, kuru attiecību stāžs ir mazāks par gadu, palielinoties attiecību stāžam, pakāpeniski samazinās kopējā autonomija, pēc 25 gadu kopdzīves kopējā autonomija nedaudz palielinās.

4. Apmierinātība ar attiecībām

- Atšķirības dzimumu starpā saskaņas ziņā parādās attiecībā uz ikdienas pienākumu veikšanu: sievietes uzrāda mazāku apmierinātību nekā vīrieši. Sievietes biežāk nekā vīrieši pāra strīdos mēdz iesaistīt vecākus un bērnus, biežāk ir domājušas vai arī pārrunājušas jautājumu par attiecību izbeigšanu ($p < 0,04$), kā arī biežāk nožēlo to, ka ir precējušas vai dzīvo kopā ($p < 0,01$).

- Analizējot savstarpējās pielāgošanās atšķirības, redzams, ka respondentiem, kas nav precējušies, bet dzīvo kopā ar partneri ir salīdzinoši lielāka saskaņa seksuālajās attiecībās, jūtu izrādīšanā un attiecībās ar tuviniekiem, savukārt laulātie uzrāda lielāku saskaņu attiecībā uz mērķiem un vērtībām.
- vislielākā apmierinātība ar attiecībām ir respondentiem vecumā no 25 līdz 34 gadiem, kas vienlaikus ir arī visvairāk pārstāvētā vecuma grupa dotajā pētījumā. Pēc 34 gadu vecuma apmierinātība ar attiecībām samazinās, saglabājot līdzīgu novērtējumu līdz pat 64 gadu vecumam, pēc tam atkal pieaug, sasniedzot tādu pašu līmeni kā vecuma posmā no 18 līdz 24 gadiem. apmierinātība ar attiecībām samazinās līdz ar vecumu un līdz ar pāra attiecību stāžu (nedaudz pieaugot pēc 65 gadu vecuma un pēc 25 gadu attiecību stāža)
- No demogrāfiskās statistikas viedokļa tas varētu būt pozitīvi vērtējams, ka cilvēki turpina dzīvot kopā un nešķir laulību. Mūsu pētījums dod iespēju analizēt ne tikai pāru attiecību kvantitatīvos, bet arī kvalitatīvos aspektus, proti, līdz ar kopdzīves stāžu attiecību kvalitāte samazinās – partneri dzīvo kopā pienākuma, pieraduma vai citu apstākļu dēļ, kas nav saistīti ar emocionālu tuvību un autonomijas vēlmju un vajadzību apmierināšanas iespējām. Jāpiezīmē, ka tieši līdz ar gadu skaitu un kopdzīves stāžu respondentiem palielinās bērnu un ģimenes kā vērtības nozīmība. Var izteikt pieņēmumu, ka, ja bērnu un ģimenes vieta vērtību sistēmā gados jaunākiem cilvēkiem būtu tikpat augsta kā gados vecākiem cilvēkiem, iespējams, ka laulības būtu noturīgākas un bērnu dzimtu vairāk.

5. Šķiršanās

- Dotā pētījuma ietvaros par galveno faktoru, kas ir noteicis iepriekšējo laulību un attiecību šķiršanu, tiek uzrādītas uzskatu un interešu atšķirības (47%), partnera neuzticība (25%), partnera alkoholisms (17%). No piedāvātajiem iemesliem visretāk tiek pieminētas bērnu neuzticība un uzskatu un interešu atšķirības var kopumā norādīt uz pāra attiecību konfliktu nekonstruktīvas risināšanas tendenci - partneri problēmu nevis mēģina atrisināt, bet gan noliedz to, aiziet no tās vai arī risina nekonstruktīvā veidā, ko nereti ir pārņēmuši no savu vecāku attiecību modeļa.

6. Kopdzīves rūpju sfēra

- Analizējot faktorus, ko dotā pētījuma ietvaros respondenti uzrāda kā galvenos rūpju avotus kopdzīvē, var izdalīt vairākas grupas pēc to nozīmības:
  1. materiālas dabas faktori: rūpes par finansiālo stāvokli (48%), rūpes par māju vai dzīvokli (29%),
  2. faktori, kas saistīti ar profesionālo darbību: noslogotība darbā (42%), apmierinātība ar darbu (21%),
  3. psihosociāli faktori, t.sk. interpersonālas attiecības: laiks sev (28%), pienākumu sadale pāra starpā (27%), attiecības ar vecākiem (25%), saskarsme vienam ar otru (21%), seksualitāte (20%), bērnu problēmas (17%),
  4. ar individuālo un ģimenes veselību saistītie faktori: atkarības problēmas (17%), slimības (15%), psihiskās veselības problēmas (4%).

Redzams, ka visvairāk cilvēkus satrauc tieši materiālā sfēra. Jo labāks materiālā stāvokļa pašnovērtējums, jo augstāka apmierinātība ar attiecībām .

- Vīrieši salīdzinājumā ar sievietēm uzrāda lielākas rūpes par finansiālo stāvokli (attiecīgi 54% un 46%), par apmierinātību ar darbu (attiecīgi 24% un 19%), kā arī seksualitāti (attiecīgi 24% un 19%). Savukārt sievietes salīdzinājumā ar vīriešiem uzrāda daudz lielākas rūpes par partneru atkarības problēmām (attiecīgi 21% un 10%), kā arī rūpes par pienākumu sadali ģimenē (attiecīgi 31% un 19%).

Samērā līdzīgi abu dzimumu pārstāvji ir norūpējušies par ārlietības sakariem, noslogotību darbā, bērnu problēmām un kopā būšanu.

- Salīdzinot uzrādītās rūpju sfēras respondentiem ar atšķirīgu vecumu un laulību (partnerattiecību) stāžu, redzams, ka finansiālās problēmas visvairāk satrauc respondentus vecumā no 35 līdz 54 gadiem, tātad paaudzi, kas izglītību guvusi un vairāk vai mazāk

profesionālo karjeru sākusi vēl Padomju Savienības ietvaros. Noslogotību darbā kā rūpju sfēru uzrāda visas vecumu grupas samērā līdzvērtīgi, izņemot respondentus, kas vecāki par 65 gadiem. No tā var izdarīt secinājumu, ka 40 – gadīgo paaudze ir līdzvērtīgi noslogota darbā kā citu pirmspensijas vecumposmu pārstāvji, taču rūpes par finansiālo stāvokli ir lielākas, kas varētu būt saistīts ar vairākiem faktoriem – zemāk atalgotu darbu (varbūt saistībā ar esošās izglītības neatbilstību aktuālajām darba tirgus prasībām), nepieciešamību atbalstīt savu pusaudžu un jauniešu vecuma bērnu izglītību un citas intereses.

Kā salīdzinoši nozīmīgāka rūpju sfēra tiek uzrādītas bērnu problēmas respondentiem 35 – 44 gadu vecumā.

Atkarības problēmas kā salīdzinoši lielākas uzrāda respondenti vecumā no 45 līdz 54 gadiem.

III dzimstību veicinošie faktori

1. Uzskati par bērniem

- Pētījuma rezultāti rāda, ka respondenti kopumā visaugstāk novērtē tādus apgalvojumus kā: „Bērns ir manas dzimtas turpinājums” (4,70 balles piecu ballu sistēmā), „ Vecāki sniedz mīlestību bērniem, bērni sniedz mīlestību vecākiem” (4,68 balles), „Mīlestība pret savu bērnu nav salīdzināma ne ar ko citu” (4,67 balles), kas demonstrē pozitīvu, emocionālu attieksmi pret bērniem, paaudžu pēctecību. (Šeit gan jāpiezīmē arī respondentu salīdzinoši augstais izglītības līmenis, kas ļauj kritiski izvērtēt tekstu, kā arī sniegt sociāli vēlamas atbildes).
- Vismazāk pozitīvi atbalstītais apgalvojums respondentu vidū ir: „Es negribu bērnu, lai vēlāk man nebūtu jāuzklausā pārmetumi par nepareizu audzināšanu” (1,25 balles), kas arī varētu liecināt par pozitīvu attieksmi pret bērniem un viņu audzināšanu. Mazu atbalstu ir guvis arī apgalvojums: „ Neesmu vēl pietiekoši nobriedis bērnu radīšanai” (1,93 balles), ko varētu saistīt ar respondentu vecumu (tikai 16 % respondentu ir jaunāki par 24 gadiem) un ģimenes stāvokli (59% respondentu ir precējušies).
- Salīdzinot uzskatus par bērniem precētiem, tiem, kas dzīvo kopā ar partneri un tiem, kas nedzīvo kopā ar partneri un nav precēti, nav redzamas lielas atšķirības. Visām grupām pirmajā vietā ir apgalvojums: „Bērns ir manas dzimtas turpinājums”.
- Salīdzinot minēto grupu uzskatus par bērniem, redzams, ka tās atšķirīgi novērtē apgalvojumus: „Neesmu vēl pietiekoši nobriedis bērnu radīšanai”, „Bērns traucē manu profesionālo karjeru”, „Bērns ierobežo brīvību”. Vērtējumu atšķirības ir statistiski nozīmīgas ($p < 0,01$). Precētie uzrāda viszemākos rādītājus salīdzinājumā ar neprecētajiem un tiem, kas nedzīvo kopā ar partneri, kas ļauj secināt, ka cilvēkiem, kas noslēguši laulību bērni daudz mazāk traucē profesionālo karjeru un daudz mazāk ierobežo brīvību, kas, visticamāk, ir saistīts ar atšķirīgu vērtību sistēmu un prioritātēm. Tie, kas vēl nav precējušies, biežāk sevi uzskata par pietiekoši nenobriedušiem bērnu radīšanai.
- Salīdzinot uzskatus par bērniem atkarībā no respondentu laulības stāža, redzams, ka vislielākā vienprātība ir attiecībā pret apgalvojumiem: „Mīlestība pret savu bērnu nav salīdzināma ne ar ko citu” un „Bērns ir manas dzimtas turpinājums”, kas visās grupās ieņem vienu no pirmajām vietām.

2. Bērnu skaits

- Pētījuma rezultāti rāda, ka, jo vairāk bērnu ir plānots, jo biežāk tiek atzinīgi novērtēti apgalvojumi: „ Bērns piešķir manai dzīvei patiesu jēgu”, „ Bērns rada izjūtu, ka man ir īsta ģimene”, kā šajos tā arī citos apgalvojumos būtiski atšķiras to respondentu uzskati, kuri neplāno nevienu bērnu – viņi daudz biežāk nekā pārējo grupu pārstāvji atbalsta sekojošus apgalvojumus: „Nākotne ir pārāk nedroša bērnu radīšanai”, „Es negribu bērnu, lai vēlāk man nebūtu jāuzklausā pārmetumi par nepareizu audzināšanu”, kā arī „Rūpes par bērnu ir pārāk liela atbildība”(atšķirības statistiski nozīmīgas, $p < 0,01$). Jāpiezīmē, ka respondenti, kam pašreiz nav bērnu, ir 28%, taču tie, kas sev neplāno nevienu bērnu, ir tikai 3%

- Attiecībā uz vēlmi adoptēt vai pieņemt audžubēru arī parādās statistiski nozīmīgas atšķirības ($p < 0,01$), proti, vēlēšanās adoptēt vai pieņemt audžubēru pieaug līdz ar pašu plānoto bērnu skaitu ģimenē.
- Pētījuma rezultāti rāda, ka, jo vairāk bērnu ir vēlami (vēlamais bērnu skaits optimālos apstākļos, ja būtu labs finansiālais stāvoklis, labas bērnu uzraudzības iespējas, labas personiskās attiecības), jo biežāk tiek atzinīgi novērtēti apgalvojumi: „Bērns piešķir manai dzīvei patiesu jēgu”, „Bērns rada izjūtu, ka man ir īsta ģimene” ($p < 0,01$).
- Kopumā var secināt, ka vairāk bērnu tiek plānoti un vairāk bērni ir vēlami ģimenēs, kur tieši bērnu esamība rada izjūtu par īstu ģimeni, un tieši bērni piešķir dzīvei patiesu jēgu.

IV Dzimstības, adopcijas un audžubēru pieņemšanas riska faktori

1. Uzskati par bērniem

- Salīdzinoši reti pozitīvu vērtējumu respondentu vidū guvis apgalvojums: „Es vēlos adoptēt vai pieņemt audžubēru” (1,99 balles), kas norāda uz kopumā negatīvu attieksmi pret adopciju un audžubēru pieņemšanu. Kā galvenie iemesli šādai attieksmei tiek minēti, pirmkārt, adoptēto vai audžubēru iespējamās slimības vai psiholoģiskās problēmas (2,89 balles), otrkārt, nepietiekošs valsts un sabiedrības atbalsts (2,82 balles), treškārt, finansiālas grūtības (2,50 balles).
- Statistiski nozīmīga atšķirība uzskatos par bērniem starp abiem dzimumiem parādās aspektos, kas saistīti ar atbildību un profesionālo karjeru. Tieši sievietes biežāk nekā vīrieši uzskata, ka bērni ir pārāk liela atbildība (3,01 un 2,66), un ka tie traucē profesionālo karjeru (2,20 un 1,88). Šīs atšķirības varētu būt saistītas ar stereotipiem dzimumu lomām un tradicionālo pienākumu sadali ģimenēs, kur sievietēm vairāk laika nākas pavadīt ar bērniem, un tas vairāk atsaucas uz iespējam profesionālajā darbībā, tā varētu būt arī nedrošība par savām spējām vienai audzināt bērnus gadījumā, ja vīrieša atbalsts ir nepietiekošs.

2. Bērnu skaits

- Analizējot uzskatus par bērniem saistībā ar vēlamo bērnu skaitu, atklājas, ka tieši tai grupai, kas vēlas vienu bērnu (2% no visiem respondentiem), biežāk salīdzinājumā ar citām grupām tiek atbalstīti sekojoši apgalvojumi: „Es negribu bērnu, lai vēlāk man nebūtu jāuzklausā pārmetumi par nepareizu audzināšanu”, „Rūpes par bērnu ir pārāk liela atbildība”. Jāpiezīmē, ka tādu respondentu, kas nevēlas nevienu bērnu optimālos apstākļos, ir mazāk par 1%. Interesanti, ka arī šie respondenti salīdzinoši augstu vērtē apgalvojumus par bērnu kā dzimtas turpinājumu un mīlestību, ko vecāki sniedz bērniem un bērni vecākiem (4 un 4,5 balles).

16. Ieteikumi

1. Informatīvi izglītojošais atbalsts ģimenēm

Domājot par demogrāfiskās situācijas uzlabošanu valstī, būtu nepieciešams izstrādāt koncepciju un atbilstošu ilgtermiņa politiku, kas veicinātu **ģimenes un bērnu kā vērtības** nostiprināšanu sabiedrībā. Dotā pētījuma rezultāti parāda, ka, jo lielāks attiecību stāžs un lielāks respondentu vecums, jo atzinīgāk tiek novērtēti apgalvojumi: „Laulība ir vēlama, lai veidotu ģimeni, būtu bērni”, „Laulība ir vēlama, lai apliecinātu savu mīlestību”, „Laulība ir vēlama, lai juridiski sakārtotu attiecības”, „Bērns piešķir manai dzīvei patiesu jēgu”. Jādomā, ka tā ir respondentu dzīves pieredze, kas ļauj izvērtēt laulību kā mīlestības apliecinājumu, kā juridiski sakārtotas attiecības, kā pamatu ģimenes veidošanai un bērniem (cilvēki pusmūžā nereti atzīst, ka būtu gribējuši sev vairāk bērnu, bet ir jau par vēlu). Svarīgi būtu šādus uzskatus popularizēt tieši jaunu cilvēku vidū.

Uzskatos par bērniem **sieviešu un vīriešu** starpā vērojamas būtiskas atšķirības, proti, tieši sievietes biežāk nekā vīrieši uzskata, ka bērni ir pārāk liela atbildība, un ka tie traucē profesionālo karjeru. Šīs atšķirības varētu būt saistītas ar stereotipiem dzimumu lomām un tradicionālo pienākumu sadali ģimenēs, kur sievietēm vairāk laika nākas pavadīt ar bērniem, un tas vairāk atsaucas uz iespējām profesionālajā darbībā, tā varētu būt arī nedrošība par savām spējām vienai audzināt bērnus gadījumā, ja vīrieša atbalsts ir nepietiekošs.

Ja valsts ir uzņēmusies rūpes par to, lai veicinātu iespējas ikvienam bērnam augt ģimenē, tad nozīmīgi būtu domāt par sabiedrībā valdošajiem uzskatiem par **adopciju un audžubērnu** pieņemšanu un šo uzskatu maiņu.

Protams, ka demagoģiska ideoloģijas uzspiešana saistībā ar sievietes un vīrieša lomām ģimenē un adopciju nevarētu būt efektīvākā metode, drīzāk svarīgi būtu apzināt sabiedrībā valdošos **stereotipus** (piemēram, ka ģimenes, kas adoptē vai pieņem audžubērņus ir dīvainas vai dara to naudas dēļ) un **mītus** (piemēram, par to, ka „pieņemtais bērniņš varētu mantot no bioloģiskajiem vecākiem zagļa vai prostitūtas gēnu”). Svarīgi būtu rosināt diskusijas par šiem jautājumiem ar mērķi koriģēt neadaptīvus priekšstatus par lomām ģimenē, veicinot vīriešu iesaistīšanos bērnu aprūpē, aktualizējot jautājumu par vīriešu atbildības uzņemšanos par savu veselību, kā arī veicinot uzskatus par adopciju kā par kaut ko neslēpjamu un pozitīvu.

Šo informatīvi izglītojošo atbalstu varētu sniegt:

- ar masu saziņas līdzekļu palīdzību, veidojot televīzijas, radio raidījumus, rakstu sērijas presē, kas būtu vērsti uz ģimenes lomas nostiprināšanu sabiedrībā,
- organizējot informatīvi konsultatīvus pasākumus (individuālas konsultācijas, kursus, seminārus, u.tml.) jaunlaulātiem un pāriem, kas gatavojas reģistrēt laulību, sniedzot informāciju par sociāliem, juridiskiem jautājumiem, kā arī par attīstības, ģimenes psiholoģiju, konfliktu risināšanas stratēģijām,
- vispārīzglītojošās skolās, sākot jau no 1. klases, veicinot novecojušo dzimumu lomu stereotipu maiņu.

2. Ģimenu ar bērniem materiālās labklājības veicināšana

Pētījuma rezultāti rāda, ka respondentu apmierinātība ar attiecībām ir saistīta ar materiālā stāvokļa pašnovērtējumu, proti, jo materiālais stāvoklis tiek vērtēts kā labāks, jo augstāka ir apmierinātība ar attiecībām. Jāatzīmē, ka abi šie rādītāji ir savstarpēji saistīti, taču šī saistība nav vērtējama kā cēloņsakarība. Rezultāti rāda arī, ka ģimenes materiālais stāvoklis ir viens no faktoriem, kas pozitīvā veidā ietekmē plānoto un vēlamo bērnu skaitu.

Šai sakarībā būtu ieteicams:

- palielināt ģimenes valsts pabalstu apmēru,
- sniegt netiešu finansiālu atbalstu ģimenēm ar bērniem dažādu atvieglojumu veidā (mājoķļa jautājumu risināšanā, veselības aprūpē, bērnu ēdināšanā skolās, u.tml.)

3. Ģimenes locekļu nodarbinātības pilnveidošana

Svarīgi būtu ne tikai mainīt novecojušos stereotipus par dzimumu lomām ģimenē, bet arī sabiedrības un darba devēju attieksmi pret vecākiem ar bērniem. Svarīgas būtu **patiesas garantijas** vecākiem (visbiežāk mātēm) pēc bērna kopšanas atvaļinājuma atgriezties tajā pašā darba vietā.

Kā liecina pētījuma rezultāti, apmierinātība ar attiecībām pāri ir cieši saistīta ar **autonomiju**, tādēļ, domājot par abu vecāku autonomijas vēlmēm, diskutējams un aktualizējams būtu jautājums par iespējām savienot bērna aprūpi ar nepilna laika profesionālo darbību, jo pastāv virkne profesiju, kurās kvalifikācija vairāku bezdarba gadu laikā būtiski samazinās. Viens no risinājumiem būtu **abu** vecāku iesaistīšanās bērna aprūpē, kur svarīgas būtu gan likumā noteiktās tiesības, gan darba devēju lojalitāte.

4. Atbalsts ģimenēm krīzes un citās problēmu situācijās

Pētījuma rezultāti ļauj secināt, ka, pieaugot respondentu vecumam un arī kopdzīves stāžam, samazinās apmierinātība ar attiecībām, kā arī intimitāte un autonomija. No demogrāfiskās statistikas viedokļa tas varētu būt pozitīvi vērtējams, ka cilvēki turpina dzīvot kopā un nešķir laulību. Mūsu pētījums dod iespēju analizēt ne tikai pāru attiecību kvantitatīvos, bet arī kvalitatīvos aspektus, proti, **līdz ar kopdzīves stāžu attiecību kvalitāte samazinās** – partneri dzīvo kopā pienākuma, pieraduma vai citu apstākļu dēļ, kas nav saistīti ar emocionālu tuvību un autonomijas vēlmju un vajadzību apmierināšanas iespējām. Jāpiezīmē, ka tieši līdz ar gadu skaitu un kopdzīves stāžu respondentiem palielinās bērnu un ģimenes kā vērtības nozīmība.

Jebkuras sistēmas, tai skaitā ģimenes, novirzes no optimālā dinamiskā līdzsvara ir saistītas ar daudzu faktoru mijiedarbību, tādēļ arī problēmu risināšanā ir vēlama profesionāla **starpinstitucionālas sadarbības pieeja, tajā iesaistot arī psihologus un psihoterapeitus**. Kā viens no risinājuma veidiem vairākās ES valstīs tiek piedāvāta valsts apmaksāta psihoterapija vai psiholoģiskā konsultēšana laulību šķiršanas gadījumā kā alternatīvs laulāto samierināšanas veids. Lai samazinātu šķirto laulību skaitu mūsu valstī, kā arī uzlabotu attiecību kvalitāti starp vecākiem un bērniem, ja šķiršanās tomēr notiek, ir lietderīgi apzināt šo citu valstu pieredzi, un iespēju robežās to pielāgot mūsu iespējām un vajadzībām.

Pētījuma rezultāti rāda - ja līdz šim respondenti savas grūtības pāra attiecībās ir risinājuši pārsvarā pašu spēkiem, saņemot palīdzību no draugiem, vecākiem un literatūras, tad nākotnē **visas vecuma grupas vislabprātāk izmantotu psiholoģiskās un psihoterapeitiskās palīdzības iespējas**.

Risinot demogrāfiskos jautājumus valstī, būtu vēlams radīt lielākas iespējas iedzīvotājiem saņemt valsts apmaksātu psiholoģisku un psihoterapeitisku palīdzību ģimenes problēmsituāciju gadījumos.

Šai palīdzībai vajadzētu ietvert sevī gan individuālas konsultācijas ģimenes locekļiem, gan ģimenes terapiju, tai skaitā respektējot individuālus ģimenes problēmu aspektus: alkoholisms, vardarbība, seksuālas problēmas, u.c.

Raugoties uz palīdzības iespējām saistībā ar problēmu risināšanu ģimenēs, kuras gatavojas šķīrties, vairākās valstīs ir izstrādāts īpašs menedžments, kas var palīdzēt risināt aktuālo krīzi un samazināt tās vēlīnās negatīvās sekas. Kā viens no šāda menedžmenta veidiem tiek piedāvāta **„mediācija”**.

Mediācijas galvenie mērķi:

- veicināt laulāto konflikta atrisināšanu pēc iespējas konstruktīvā veidā, respektējot emocionālo, attiecību un mantisko aspektu,
- klarificēt laulāto tagadni, detalizēt un optimizēt nākotnes plānošanu. Ja laulātajiem ir bērni, tad svarīgi vienoties ne tikai par bērnu dzīves vietu un tikšanās biežumu ar otru vecāku, bet arī citus jautājumus, kas saistīti ar bērnu audzināšanu, izglītošanu un attiecībām ar citiem ģimenes locekļiem. Par to ir ļoti svarīgi vienoties, lai turpmāk bērni pēc iespējas mazāk tiktu traumēti saistībā ar vecāku šķiršanos un netiktu iesaistīti vecāku savstarpējos konfliktos,
- dot iespēju šķirto vecāku bērniem saņemt speciālista konsultācijas, kas palīdzētu viņiem adaptēties jaunajiem apstākļiem.

Lai palīdzētu risināt aktuālās ģimenes krīzes un samazinātu to vēlīnās negatīvās sekas, vēlams būtu valstī izveidot mediācijas dienestu.